

Başka Bir Rehber

Antakya'da
Hafızanın
İzinde

Foto: Gökhan Şahin
Eski Antakya Sokakları / 2018

**Başka Bir Rehber:
Antakya'da Hafızanın İzinde**

Yazarlar

Gökhan Şahin
İrem Aydemir
İris Eryılmaz
Kemal Arıbaş
Ladin Akcacioglu
Mert Aslanyürek
Özlem Çolak
Seda Yüce
Selin Şahutoğulları
Selvi Keser
Şule Can
Talin Hüseyinoğlu
Uğur Akgül
Yaren Sakar
Yaren Türüç

Danışman

Şule Can

Metin Editörleri

Aylin Ay
İrem Aydemir
Mert Aslanyürek
Seda Yüce

Tasarım

Gökhan Şahin

Şubat 2026

Antakya / Hatay / Türkiye

İçindekiler

- 2** ■ **Önsöz**
- 4** ■ **Antakya'nın Ekolojik Mirasını Elementler Üzerinden Ele Almak**
- 6** ■ **Antakya'da Suyun İzinde: Hafıza, Kırılma ve Müşterek Yaşam.**
- 13** ■ **Antakya'yı Havası Üzerinden Hissetmek: Nefes(sizlik), Rüzgar ve Hissedilen Miras.**
- 20** ■ **Antakya'da Ateşin Hafızası: Yıkıntıdan Yaşama Bir Direniş Köprüsü.**
- 26** ■ **Toprağın Hafızası: Asi'nin Kıyısında Dört Elementin Dansı.**
- 34** ■ **Duyularla Antakya**
- 42** ■ **Tarih, Mekan, Bellek: Affan Mahallesi'nden Notlar**
- 52** ■ **Sonsöz**
- 53** ■ **[Kaynakça](#)**

Başka Bir Rehber: Antakya'da Hafızanın İzinde

Bu çalışma Avrupa Birliği desteğiyle Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin alt hibe fonu olan Afet Risk Yönetimi programı kapsamında, Deprem Dayanışması Derneği'nin **Topluluk Temelli Çalışmaların Güçlendirilmesi** projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir.

6 Şubat 2023 depremlerinin ardından başta Antakya kent merkezi olmak üzere şehrimizde çok sayıda kültür varlığı hasar görmüştür. Somut kültür varlıklarının hasar görmesiyle birlikte somut olmayan kültürel öğelerin de aksadığına, kesintiye uğradığına tanıklık etmekteyiz. Binlerce yıldır yaşamın kesintisiz devam ettiği Antakya'da kültürel birikimler, somut ve soyut miras öğeleriyle kesintisiz biçimde günümüze aktarılmıştır. Tarih boyunca yaşanan afetlere rağmen, bu zengin kent kültürü somut ve soyut unsurlarıyla varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Bu süreçte yaşanan kültürel aksaklıkları ve kesintileri tamamen gidermek mümkün olmasa da, oluşturacağımız rehber çalışmasını kentle ilişkili insanların katılımıyla yürüterek bu mirasa kalıcı bir destek sağlamayı ve toplumsal hafızayı güçlendirmeyi amaçlıyoruz.

Çalışmamızı yürütürken sahip olduğumuz temel yaklaşımlar, çalışmanın öznel niteliğini sağlamıştır. Antakya'yı katılımcı, topluluk temelli ve kolektif anlamlandırmanın bir yolu olarak; kolektif bir yazım süreciyle ele almak istedik. Aramızda akademisyenler ve sosyal bilimciler bulunsa da, bu çalışmayı

akademik bir metin olarak şekillendirmemeyi bilinçli bir tercih olarak benimsedik. Bunun nedeni, Batı merkezli bilgi, kültür ve kurumların belirleyici olduğu akademik alanın, Aydınlanma Çağı'ndan beri sömürgeleşme pratiklerini kimi zaman "*bilimsel meşruiyet*" iddiasıyla yeniden üretebilmesidir. Çağımızda ise akademik kurumların tabi oldukları ulus devletler ve çok uluslu şirketlerin doğrudan ve dolaylı etkileriyle devam eden belirli şiddet örüntülerini yeniden üretmesidir.

Bu mantıkta araştırmacı rasyonel bir akıldır; yerel halk "*geri kalmış*" bir vericidir ve bu görüşe katılmayan akademisyenler yetkin değildir. Yine bu görüşe göre bilgi kaynağı ile insani düzeyde ilişki kurmak, çalışmanın bilimselliğini ve niteliğini azaltır. Akademinin içinde bu zihniyete karşı süregelen çabalarla aynı çizgide durarak biz; egemen, bilimsel ve güvenilir kılındığı çalışmalarda aranan özelliklerle ilgilenmiyor; yerel ve nesilden nesile aktarılan mekana, gündelik pratiğe, geleneğe dair bilgileri geçerli ve meşru bilgi olarak kabul ediyoruz.

Biz; bilginin kaynağı olan unsurlara duyduğumuz saygı ve sorumluluğu merkeze alarak geliştirdiğimiz yöntemlerle topluluk temelli bir araştırma icra etmek istedik. Topluluk temelli denmesinin asıl sebebi şu: Bizim bilgi toplama ve dağıtma yetkinliğimizin ölçütü; bizlere endüstriyel ve merkeziyetçi kurum ve kriterlerin bahsettiği yetkinlik değil, araştırma konumuzda bize bilgi veren insan ve

insan-ötesi varlıkların hakikatini ortaya çıkarmaya olan bağlılığımız ve onların iyi oluş halini gözetme gayemizdir. Çünkü burada amacımız muntazam bir akademik çalışma üretmek değil; Antakya'ya fayda sağlayan ve bilimsel yöntemlere dayanan bir çalışma ortaya koymaktır. Antakya'nın özneliği olarak '*içeriden*' bir bakışla, Antakya'yı kendi deneyimlerimizle anlatmak ve rehber olarak merkeze kendimizi koymak istedik. Bu sebeple, ele aldığımız konular; ekip olarak kendi deneyimlerimiz, algılarımız, hafızamız ve en önemlisi, Antakya ile kurduğumuz ilişki vasıtasıyla şekillendi. Bu bir süreçtir ve şekillenmeye, dönüşmeye devam edecektir.

Kullandığımız yöntemleri belirlemek, belli kimlik ve özellikteki insanları hedef alan şiddet örüntülerine karşı eleştirel tutum kadar; insan merkezci zihniyetin de karşısında konumlanmamızı da mümkün kıldı. İnsan olmayan her varlığın (hayvan, bitki, dağ, nehir gibi; insan tarafından yaratılmış yapılar dahil - bina, su kemeri, köprü gibi) Antakya'yı anlamakta ve yaşamakta en az insan kadar önemli ve değerli olduğu düşüncesinden hareketle; insan-ötesi varlıkların yaşamı, deneyimi, mekanını ve hafızayı şekillendiren katılımcılar olarak benimsedik. Onlarla insan olarak (ve tarihsel anlamda üstünlükçü) kurduğumuz ilişkimizi irdeleme çabamız ise bizleri tarafsız bir gözlemciden öznel katılımcı konumuna getirdi.

Neden kentsel hafızayı diri tutmalıyız ve buna neden her zamankinden çok ihtiyaç duyuyoruz ?

Kentsel hafızamıza sahip çıkmak, sadece geçmişi hatırlamak değil; bugün Antakya üzerinde kurulan “yeniden inşa” tahayyülüne karşı bir **direniş ve hak savunuculuğu alanıdır**. Çünkü kenti kaybetmek sadece binaların yıkılmasıyla bitmiyor; kentin hafızasını, sesini ve kokusunu silerek onu kimliksiz bir “proje alanına” dönüştürmek, asıl büyük kent suçunu oluşturuyor.

Tek tipleştirmeye karşı kentin özgünlüğünü korumak için: Bugün bize sunulan “yeni Antakya” planları; o dar sokakların kendine has rüzgârını, taş binaların serin kokusunu ve komşuluk seslerini hesaba katmamaktadır. Kentsel hafızayı korumak; kenti yalnızca beton ve asfalt bloklarına indirgemek isteyen tepeden inme yaklaşımlara karşı, “*Bizim kentimiz böyle kokmaz, bizim sokaklarımız böyle yankılanmaz*” diyebilmektir. Bu hafıza, bize neyin “eksik” olduğunu söyleyen en güçlü ölçüttür.

Kentin demografik ve kültürel dokusunu savunmak için: Antakya’nın çok sesli, çok dinli ve çok dilli yapısı, o meşhur “*uğultusu*”, sadece bir turizm malzemesi değil, kentin varoluş biçimidir. Eğer bu seslerin hafızasını kaybedersek; kentin içine yabancılaşır, kendi memleketimizde birer yabancıya dönüşürüz. Kentsel hafızayı diri tutmak, o seslerin ve ritüellerin geri dönebileceği mekanların hakkını savunmaktır.

Kent suçlarına karşı durmak için: Hafızayı silmek, kenti suç mahalli olmaktan çıkarıp boş bir arsa haline getirir. Oysa biz; turuncu kokusunu, nergisin ferahlığını ve taşın dokusunu hatırladıkça, o hafi-

za katmanlarının üzerine yapılacak her türlü niteliksiz müdahaleye “hayır” diyebiliriz. Kentsel hafıza, kentin tarihsel ve ekolojik mirasının sadece görsel değil, yaşamsal bir parçasıdır.

Kasım 2025’te Deprem Dayanışması Derneği olarak yaptığımız Kent Kültürü Rehberi gönüllü çağrısıyla beraber bu çalışmayı yapmak üzere gönüllü topluluğumuzla yola çıktık. Çalışmamız üç ana başlık üzerinden kurguladık:

1. Antakya’nın Ekolojik Mirası 2. Duyularla Antakya 3. Tarih, Mekan, Bellek: Affan Mahallesi’nden Notlar

Antakya’yı anlatmanın sonsuz yolu olduğunu biliyoruz. Bu rehber, bu yolların yalnızca birini deneyimlemektedir.

Antakya’nın temelleri ekolojik mirasından beslenir. Halkının çok dilli, çok kültürlü yapısı ekolojik mirasının çeşitliliğiyle şekillenir. Kalbinde Asi Nehri olan ve nehir yatağı etrafında beliren dağlar, ovalar, dereler, deniz ve toprak; Antik Çağ felsefesine dahi yön veren, o dönem için bilinen dört element olan hava, su, toprak ve ateş üzerinden Antakya’nın ekolojik mirasını ve aynı zamanda ekolojik tahribatını incelemeyi amaçladık.

Tüm kavram biçimlerinin ötesinde doğuştan var olan duyularımız aracılığıyla Antakya’yı nasıl anlamlandırdığımızı anlatmak üzere Duyularla Antakya bölümünü kaleme aldık. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirdiğimiz atölye verileriyle, güncelde Antakya’da duyularımız bize ne anlatıyor sorusuna cevap aradık. Bir yandan Antakya’nın duyu haritasını oluşturmak, bir yandan da hafızamızda yer alan geçmiş duygularımızı aktarmaya çalıştık.

Bütün bu yaşanmışlıklar üzerinden hep anlatılan, örnek gösterilen; ama bir türlü harekete geçilmeyen Antakya’nın çok kültürlü, çok dilli zenginliklerine bir bakış atmak için; bu zenginliğin binlerce yıldır kesintisiz biriktiği ve şimdilerde sakinlerinin mahallesinden sürgün edilmekte olduğu, uzakta yaşadığı Affan Mahallesi’ni bir örnek olarak ele aldık. Beş kuşaktır Affan’da yaşayan Kemal Arıbaş ile röportajımız, hem Antakya denince akla gelen zenginliklerinden birine örnek sunmak hem de Affan’ın sesini duyurmak amacıyla rehberimizde yerini buldu.

Bu çalışmaya başlarken Antakya’yı anlatmanın sayısız yolu olduğunu biliyorduk. Antakya bir çok farklı disiplinde, çok sayıda farklı yaklaşımla ele alınabilirdi. Herkesin bir ‘Antakya’sı’ vardı ve bizler bir rehber yazacaktık. Bu çalışma, okuyucuya Antakya’yı anlamayı vadetmiyor; Antakya’yı anlamının ve anlatmanın sonsuz yolundan birini deneyimliyor.

Çalışmamızın hemen başında yapmamız gerekenin; sürekliliği olan yeni anlatım biçimleri aramayı hedefleyen ve belki de bir serinin başlangıcı olarak tanımlayacağımız bir rehber yazmak olduğunu anladık. Bu kitapçığı yolun bir durağı olarak görüyor; Antakya’yı anlamının ve anlatmanın türlü yollarını aramaya okuyucuları davet ediyoruz.

Antakya'nın Ekolojik Mirasını Elementler Üzerinden Ele Almak

Elementlerin Birbirine Karışması,

Yok Oluş ve Devamlılık

Bu rehber, Antakya'nın ekolojik mirasını elementler üzerinden ele alarak, kent kültürünü doğa ve insanı ayırmaksızın, Antakya'nın ekolojik yapısının gündelik yaşam pratiklerindeki önemini vurgulayarak, ekolojik mirası farklı inançları ve kolektif hafızayı şekillendiren bir sistem olarak ele almayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, "Antakya'nın Ekolojik Mirası" bölümü, su, hava, ateş ve toprak elementleri üzerinden ele alındı. Antik dönemlerde sadece bu dört unsurun element kabul edildiğini, felsefe tarihi açısından önemini bilerek Antakya'nın antik dönemden bugüne kesintisiz yaşamını geçmişte element kabul edilen bu dört unsur üzerinden incelemeyi hedefledik. Her bölümde, farklı elementlerin Antakya'daki kültürel vurguları, gündelik yaşamdaki karşılığı, Antakyalıların doğa ile bağdaştırdığı inançlara, ritüellere ve sözlü anlatılara da yer verilmektedir. Aynı zamanda, deprem sonrasında yaratılan ekolojik tahribat ve hak kayıplarının yarattığı dönüşümü anlatmayı amaçladık. Her bölüm, Antakyalıların doğayla kurduğu ilişkiye, farklı elementler üzerinden yaklaşmaktadır.

Antakya, Amanos Dağları'nın eteğinde, Asi Nehri'nin kıyısında, çok katmanlı bir kültürel coğrafya üzerinde kuruludur. Kentin doğası, Antakya'da yaşamın, kültürün ve gündelik alışkanlıkların kurucu unsurlarından biridir. Amanos dağlarından esen rüzgarları, Asi Nehri'nin su ile taşıdığı alüvyonlu bereketli topraklarıyla Antakya'nın coğrafyasını etkilediği gibi, insan ve toprak ilişkilerini de şekillendirmiştir.

Türkiye'nin en güneyinde, doğu

Akdeniz'in en kuzeyinde dağ sıralarının arasında ovalarıyla, asi nehri ve onu besleyen dereleriyle kendini var eden Antakya'nın zengin ekolojik mirasına antik dönemin dört elementiyile bakmak için çıktığımız bu yolda bu mirası sizlerle paylaşmaya gayret ediyoruz.

Çeşitli sebeplerle hasar ve radikal değişim görmüş bölgelerde genel anlamda bilgi üretme ve dağıtmaya yönelik ilgi ve emek tarihsel anlamda insan odaklı olmuştur. Antakya için de özellikle deprem sonrasında rastladığımız içerik ve kaygılar büyük ölçüde kent yaşamı, insanlar ve insan hakları ile alakalıdır, çünkü insanların zorlu yaşam şartları su götürmez bir gerçek. Ancak, bir mekanı oluşturan tek öğeler insanlar değildir, ve insan olmayan varlıklara yaklaşımımız salt halk sağlığı ve insan hakları (temiz havaya, suya, toprağa erişim hakkı gibi) ekseninde olmamalıdır. Son yıllarda özellikle yaşam mücadelesi veren, sömürge ve şiddet geçmişi veya güncel deneyimi olan bölgelerden bu tonda sesler yükselmektedir: *'Biz insanlar doğanın bir parçasıyız, ondan daha üstün veya ayrı değiliz, bir bütünüz'*. Bu sebeple Antakya'yı Antakya yapan unsurları gözetmeden inşa ettiğimiz şeylerin yıkılmaya mahkum olduğu düşüncesinden hareketle, insan ötesi varlıkları da miras ve hatta varlıkları, hakları gözetilmesi gereken yaşam unsurları olarak ele almayı doğru buluyoruz.

Yöntem : Antakya'yı elementler üzerinden nasıl çalıştık?

Antakya'nın ekolojik mirasını anlamının ve anlatmanın yolunun yukarıda bahsettiğimiz dört ele-

mentin izini sürmekten geçtiğine inandık. Bu çalışma boyunca yönetsel çerçevemizi, elementlerin sadece fiziksel varlıklarını değil, onların şehirle kurduğu kopmaz bağı ve ilişkisini merkeze alarak işledik.

Önce her elementin Antakya coğrafyasındaki saf karşılığını ve fiziksel gerçekliğin yaşamla nasıl bütünleşik olduğunu, Antakya hafızasının kılcal damarlarına nasıl sızdığını izledik. Elementleri sadece madde olarak değil, Antakya'nın çok dilli ve çok inançlı yapısında birer 'anlatı taşıyıcısı' olarak da ele alıp; ritüellerde, bayramlarda, mozaiklerde kısacası kolektif hafızada bıraktıkları izlerin peşine düştük.

Ancak bu iz sürüş, sadece 'nostaljik' bir geçmiş okuması değil, bugünün sarsıcı gerçeğiyle de yüzleşme çabasıdır. 6 Şubat depremiyle birlikte oluşan tahribat, elementleri uğrattığı o büyük ve yakıcı dönüşümü; yaşam veren toprağın nasıl enkaz yığına, nefes olan havanın nasıl asbest yüklü bir toz bulutuna evrildiğini, suyun akışına yapılan müdahaleleri bu çalışmanın odağına yerleştirdik. Bu değerlerin bir ekolojik kırımaya uğradığını ve bu kaybın Antakyalıların yaşam haklarına nasıl saldırdığını da çalışmamızın merkezine yerleştirdik. Ekolojik tahribatın yarattığı hak kayıplarını ve kentin doğasıyla kurduğu kadim bağın nasıl zedelendiğini aktarmaya çalıştık. Böylece Antakya'yı elementler üzerinden okumak bizim için; yok oluşun ve devamlılığın birbirine karıştığı bu eşikte, şehri yeniden tanımlama ve onun ekolojik mirasına sahip çıkma metoduna dönüştü.

Antakya'da Suyun İzinde: Hafıza, Kırılma ve Müşterek Yaşam

Asi Nehri'nden Atatürk Parkına Bakış Foto: Gökhan Şahin / 2022

Su; insanlardan hayvanlara, bitkilere kadar bütün canlılığın varoluşunun temel kaynağıdır. Doğa, su ekosistemiyle iç içe, ihtişamlı bir döngü içinde varlığını sürdürür. İnsan için de temiz içme suyundan hijyene, enerji üretiminden tarım, hayvancılık ve balıkçılığa kadar vazgeçilmezdir. Su yaşamın taşıyıcısı ve sürdürücüsüdür. “Su yaşamdır” yalnızca mecazi bir ifade değil; bilimsel, ekolojik ve tarihsel bir gerçektir. İnsan bedeninin yaklaşık %70-%80’i sudur. Su dışsal bir unsur değil, canlı beden ve yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Su ve suyu ilgilendiren her şey bir ilişkiler bütünüdür; akışkan ve dinamiktir. İnsanlık tarihinin erken dönemlerinde doğayla kurulan ilişki, yok etmeden, bozmadan, uyum sağlamaya çalışarak doğal kaynaklardan faydalanma üzerineydi. Ancak zamanla medeniyetler doğaya uyum sağlamaktan onu kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirmeye, ardından da hükmetmeye yöneldi. Bu süreç, doğayı değiştirmeye ve çoğu zaman bozarak dönüştürmeye evrildi.

Bu metinde, kadim şehrimiz Antakya’da suyun izini sürüyoruz.

Beytü’l-Mâ ve Harbiye:

Suyun Evi

Gün geçtikçe nüfus artışıyla birlikte bölgedeki su kaynakları, özellikle temiz su kaynakları etrafına yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur, şimdiki Antakya ve mahallelerin temelleri atılmıştır. Temiz su kaynakları denince akla İlk gelen yer Defne olabilir. Beytul-ma denilen büyük su kaynağı ve doğası ile buranın yaşam alanı olmuş, temiz su kaynağı olmasının yanında su gücünden faydalanmak amacıyla un değirmenleri yapılmış, sulama kanalları açılarak bağ bahçelere ulaştırılmış. Sebze meyve yetiştiriciliğinden tarım ve hayvancılığa kadar insanlığa mekan olmuştur. Su değirmenleri için yapılmış taşlardan oyma su boruları şelaleler içinde halen yer almaktadır. Su bolluğu o kadar fazla olduğu anlatılır ki neredeyse her yerinde su pınarları varmış. Bunlardan bazıları Gan Harbiy, Gan Gicce, Gan zğaybo... gibi anılırdı.

Beytü’l-Mâ, anlatılara göre bugünkü Harbiye’nin su kaynaklarının bulunduğu bölgeyi ifade etmek için verilen isimdir. Kelime anlamı “su evi”dir. Temiz su kaynağı ve suların bolluğu bu alanı cazip

kılmış; tarihsel konjonktüre bağlı olarak yerleşim ve nüfus oranı artıp azalmıştır.

Şelaleler bölgesi kimi zaman sayfiye ve gezinti alanı olarak anılmış, kimi zaman da temiz su kaynağı ve su gücünden faydalanmak amacıyla zikredilmiştir. Bölgede su gücünden yararlanılarak kurulan un değirmenleri uzun süre hizmet vermiştir. Sayfiye yerleri dışında, su bolluğu sayesinde geniş bağ ve bahçelerde tahıl ürünleri ve meyve ağaçları yetiştirilmiş; hayvancılığın yanı sıra arıcılık da yapılmıştır. Antakya şehrinin su ihtiyacı, kısmen de olsa yüzyıllar boyunca buradan karşılanmıştır.

Yöre halkının gelenek ve göreneklerinden biri olan Evvel Temmuz zamanında ise bölge, halkın piknik, eğlence ve gezintilerine ev sahipliği yapmıştır.

“Eskiden Evvel Temmuz bayramı şenlik havasında geçirdi. Yıldan yıla o günü beklerdik. Yıl boyunca yapamadığımız yemekleri o gün yapardık, elbiseleri o gün için özel diker, giyinirdik. O elbiseyi belki bir yıl boyunca giymeye devam ederdik. Evvel Temmuz sabahı

Asi Nehri, Köprü üzerinden Atatürk Parkına Bakış / Foto: İrem Aydemir, 2025

erkenden çocuklara kilim verilir, şelalelerin orada, havuzun yanında yer tutmaları istenirdi; yoksa yer bulmak imkânsızdı. Akşama kadar herkes yer, içer, eğlenirdi.

Biz köyde, aile ile birlikte uzunlamasına kiremitli taş evde, ambarlarla odayı iki ya da üç bölmeye ayırarak hep birlikte yaşadık. O darlıktan kurtulmak için biriktirdiklerimizin üzerine harç borç alıp bir bahçe satın aldık. Herhalde satın aldıktan iki ya da üç yıl sonra, Evvel Temmuz'a az kalmıştı. Zar zor yiyecek ve ev masrafını karşılıyorduk. Çocuklara bir şey alamadık, giydiremedik diye üzülüyordum. Zaten o zaman elbise bulmak da mümkün değildi; kumaş alır, biz kesip dikerdik.

Bir gün kızlardan biri bir şey bulmuştu; eski para mıydı, mühür müydü hatırlamıyorum. Babasına verdi. O kızın şansını bulduğu şeyin parasıyla çocuklara bir şeyler alıp Evvel Temmuz'u kutlayabildik.” - Bedia (Harbiye, 88)

Antakya’da Tarihi Su Kültürü

Şehrin tarihine baktığımızda en eski yerleşim yerleri olarak Amik Ovası’nda, Asi Nehri kenarına yakın bir noktada yapılan kazı çalışmalarında gün ışığına çıkan Atçana Harabeleri ile iz sürmeye başlayabiliriz. İnsanlar su kaynaklarına uyum sağlayacak şekilde, verimli toprakların bulunduğu alanlarda yerleşim oluşturmuştur. Temiz su kaynaklarıyla birlikte bu alanlar tarım ve hayvancılık için elverişli yaşam çevreleriydi.

İnsanlık, tarih boyunca yaşamını en temel kaynak olan suyun davranış ve konumuna göre kurmuştur. Suyla daha eşit bir yerden ilişkililmiş, suya doğasına aykırı şekilde hükmetmeye çalışmamıştır. Antakya’nın en eski höyükleri olan Tell Atçana ve Tell Tayinat kazılarındaki bulgular bunu doğrulamaktadır. Atçana halkı Asi Nehri yatağını değiştirdiğinde yerleşimini daha güvenli bir alan olan Tayinat’a taşımıştır. Anadolu

ve Mezopotamya gibi birçok antik medeniyet mirasına sahip coğrafyada bunun benzer örneklerine rastlanır.

Fakat bu görece eşit ilişki, Antakya’nın yönetimi medeniyetten medeniyete geçerken ve küresel koşullar değişirken dönüşmeye başlamıştır. Roma döneminde suyu yönlendirme ve ıslah etme amacıyla inşa edilen yapılar — Titus Tüneli, Demir Kapı gibi — bu dönüşümün erken örnekleridir. Ancak bu müdahaleler, çağımızdaki Amik Gölü’nün kurutulması, Asi Nehri’nin ıslahı ya da Milleyha’ya moloz yığılması gibi bütünüyle tasfiye edici boyutlarda değildi.

Antakya kurulduktan sonra temiz su ihtiyacını karşılamak için kilometrelerce uzanan su kanalları ve su kemerleri (Trajan Su Kemerleri gibi) inşa edilmiştir; bu yapılar günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun yanında Çevlik’te yerleşim alanlarını ve kenti su baskınlarından

korumak amacıyla Titus Tüneli kazılmıştır. Antakya’da benzeri olarak karşımıza Demirkapı (Bâb al-Hadid) çıkar. Başta taşkınları önlemek amacıyla yapılmış olsa da farklı dönemlerde ihtiyaçlara göre eklemeler yapılmış, üst üste katmanlaşarak günümüze ulaşmayı başarmıştır. Antakya şehri büyüdükçe Asi Nehri’nin iki yakası arasında ulaşımı sağlamak amacıyla köprüler inşa edilmiştir.

Antik dönemlerden bu yana Antakya, suyla kurduğu güçlü ilişkiyle var olmuştur. Asi Nehri, kentin yalnızca coğrafi sınırlarını değil; ekonomik, kültürel ve toplumsal yaşamını da şekillendirmiştir. Nehir, tarımı beslemiş, ticareti mümkün kılmış, gündelik hayatın ritmini belirlemiştir.

Antik Antiocheia’da inşa edilen

Su kemerleri

Yeraltı su kanalları

Köprüler

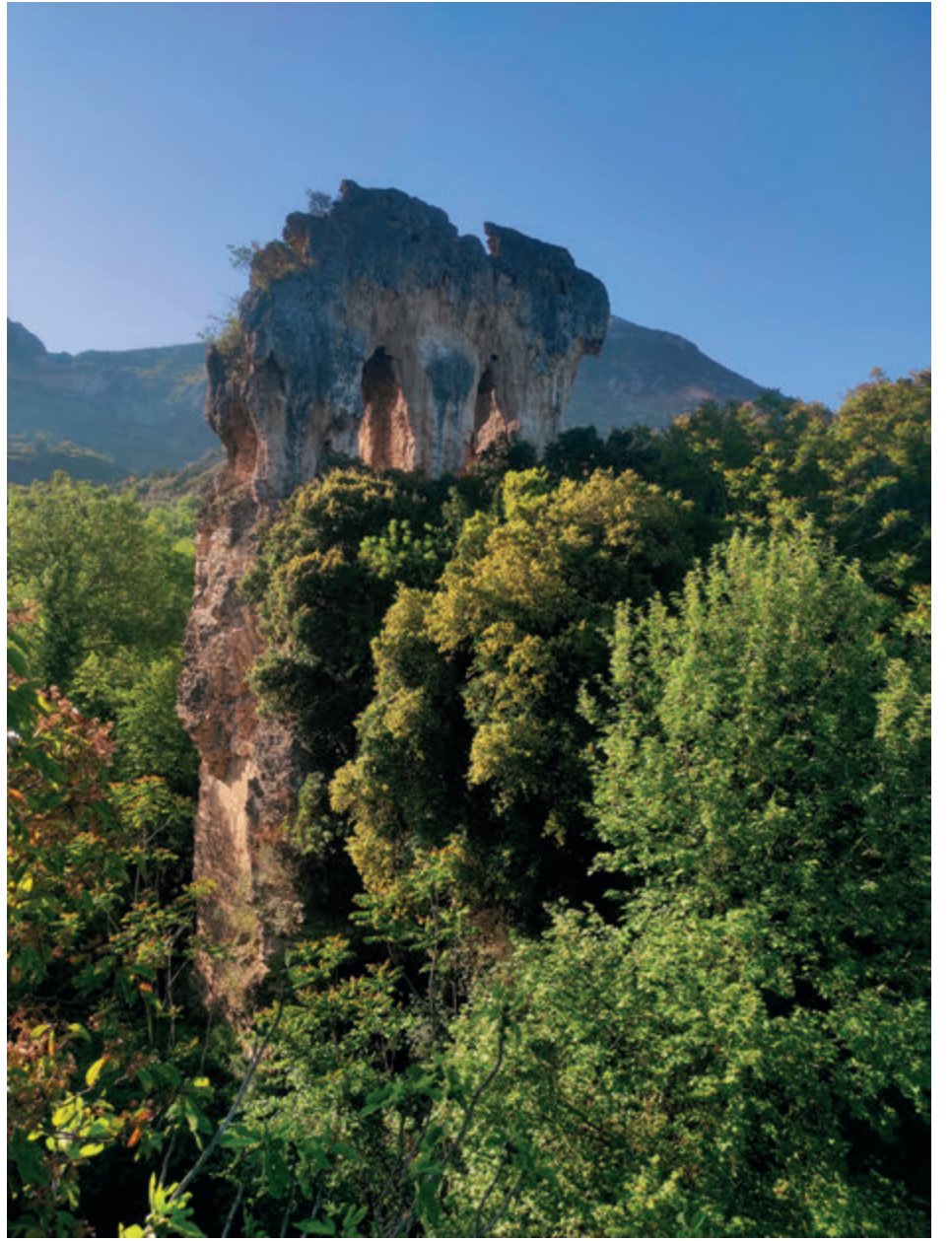
Hamamlar

Çeşmeler

suyun yalnızca teknik bir mesele değil, kamusal yaşamın kurucu unsurlarından biri olduğunu gösterir. Bu yapılar, suyu bütünüyle kontrol altına alma girişimleri değil; kenti suyla birlikte var etme çabasının ürünleriydi. Suyun akışını tamamen durdurmak değil, onu yönlendirerek yaşamla uyum içinde sürdürmek amaçlanıyordu.

Bu tarihsel örnekler, suyun müşterek bir varlık olarak kavrandığını gösterir. Su; özel mülkiyetin değil, kolektif kullanımın ve ortak sorumluluğun alanındaydı. Kullanımı ve korunması topluluğun sürekliliğiyle birlikte düşünülüyordu.

Osmanlı döneminde de su, vakıf sistemleri aracılığıyla kamusal yaşamın merkezinde yer aldı. Çeşmeler, sebiller ve hamamlar yalnızca mimari yapılar değil; paylaşımın

Günümüzde Kantra’nın görünümü / Foto: Uğur Akgül, 2025

ve müşterekliğin somut göstergeleriydi. Suya erişim, toplumsal adaletin ve kamusal sorumluluğun bir parçası olarak görülüyordu. Su, ekonomik bir meta olarak değil; toplumsal yaşamın vazgeçilmez ve ortak bir unsuru olarak ele alınıyordu. Bu dönem, suyun kolektif niteliğinin kurumsal yapılarla desteklendiği bir sürekliliğe işaret eder.

Biz bu rehberin bu bölümünde, insanlığın su ile daha eşit ilişkilendiği döneme ait ve artık tıpkı bazı türler gibi nesli tükenmiş olan su yapılarına odaklanmak istedik. Bunlardan bazıları:

Trajan Su Kemerini:

Su kemerleri, neredeyse bütün Antik Roma kentlerinde şehre dışarıdan su taşımak için inşa edilen yapılardır. Antakya’daki örnek, adını Roma İmparatoru Trajan’dan alır. Bu yapılar, suyu yok etmeye değil, kente taşımaya ve dolaşıma sokmaya yönelik bir mühendislik anlayışının ürünüdür.

Roma Köprüsü:

Antakya’nın merkezine Köprübaşı’na adını veren Roma köprüsü 3. Yüzyılda inşa edilmiş kemerli bir yapıya sahipti. Köprü 1973 yılında kurul kararıyla “sağlam olmaması ve halkın esenliği” gerekçe gösterilerek dinamitle patlatılarak yıkılmıştır, hatta tek dinamit patlatmaya yetmemiştir, bu da bizlere

Antik Roma Köprüsü Foto: Frédéric Gadmer, 1921

köprünün yıkılma sebeplerinden birisi olarak sağlamlılık kriterini tekrar sorgulatmaktadır. Yerine günümüze kadar gelen beton köprü yapılmıştır.

Demir Kapı (Bâb al-Hadid):

Demir kapı, antik dünyada ayakta kalan en eski kemer barajdır. Europa Nostra ve Avrupa Yatırım Bankası Enstitüsü tarafından açıklanan Avrupa'nın tehlike altındaki 7 kültürel miras alanı 2024 listesine girmiştir.

Demir Kapı (Arapça Bâb al-Hadid) tek bir inşaat sürecinde ortaya çıkmamış, yaklaşık bin yıl süren beş ayrı aşamadan oluşmuştur. Erken Roma İmparatorluk dönemine tarihlenir. MS 1. yüzyılın ikinci yarısında aynı noktada, şehri Antalya'nın ikiz şehri Laodikya'ya (Lazkiye/Suriye) bağlayan ve Staurin Dağı'ndaki yerleşime

erişimi sağlayan bir yaya köprüsü (viyadük) inşa edilmiştir (Brands 2025). 2. yüzyılın başlarında bu viyadük, Daphne'den antik şehrin kuzey bölgelerine su taşıyan bir su kemeri ile tamamlanmıştır. Yaklaşık 400 yıl ayakta kaldıktan sonra, 6. yüzyıl başlarındaki deprem ve 540 yılında şehrin Persler tarafından ele geçirilmesi sonrasında İmparator Justinianus (527–565) kentin boyutunu küçültmeye karar vermiştir. Bu süreçte yapı, Antakya şehir merkezine stratejik açıdan önemli erişimi güvence altına alan bir şehir kapısını da içerecek şekilde dönüştürülmüştür.

Kısa bir süre sonra inşaat sürecinin parçası olarak yapının dış tarafına bir bent eklenmiştir. Bu bent, bir rezervuar oluşturmak için değil; antik Antakya'nın merkezi için büyük tehdit oluşturan, yüksek miktarda su, çamur ve moloz taşıyan

selleri düzenlemek ve taşkınlarla karşı koruma sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Birden fazla işleve sahip olması bu yapıyı özellikle önemli kılar. Hem su kemeri sisteminin parçasıdır hem de Parmenides (bugünkü Hacı Kürüş) Deresi'nin baskınlarını düzenleyici bir işleve sahiptir. Kentin çok katmanlılığını bu yapıya bakarak okuyabiliriz. İlk inşa edildiğinde set/baraj işlevi görürken, yüzyıllar sonra buna bir kapı eklenmiş; farklı dönemlerde üst üste yapılan müdahalelerle çok işlevli bir yapıya dönüşmüştür.

Nauralar (Su Dolapları):

Asi Nehri üzerinde tarımsal sürekliliği sağlamak amacıyla nauralar – su dolapları – inşa edilmiştir. Bu sistem, su kemerleri ve kanallarla birlikte çalışarak tarım alanlarının sulanmasını mümkün kılmıştır.

Demir Kapı Foto: Mert Aslanyürek, 2025

Titus Tüneli:

Yine bir Roma dönemi yapısı olan Titus Tüneli, limanı korumak için değil, kenti korumak için inşa edilmiştir. Antakya iki dağın oluşturduğu bir çanağın içinde yer aldığı için suyun birikmesine oldukça müsaittir. Bu nedenle dağlardan biri yarılarak suyu tahliye edecek bir sistem geliştirilmiştir. Amaç kenti kurmak ve sürdürülebilir kılmaktır.

Amik Gölü: Bir Ekosistemin Çöküşü

Modern dönemde suyla kurulan ilişki belirgin biçimde değişmeye başladı. Özellikle 20. yüzyılda kalkınma politikaları çerçevesinde doğa, ekonomik büyümenin hammaddesi olarak görülmeye başlandı. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Amik Gölü'nün kurutulmasıdır. Tarımsal üretimi artırma ve “verimli toprak” elde etme amacıyla gerçekleştirilen bu müdahale, kısa vadeli ekonomik kazanç uğruna uzun vadeli ekolojik dengelerin göz ardı edildiği bir süreci temsil eder.

Amik Ovası, Asi Nehri, dereler ve Amik Gölü ile birlikte insanlara verimli topraklar ve bol su sunmuştur. Yakın tarihe kadar pınarların bolluğundan, derelerin gür akışından, Asi'nin taşkın doğasından

söz edilirdi. Pirinç ve tahıl üretimi yapılır, gölde balıkçılık sürerdi. Göl kurutulmadan önce yer altı su seviyesi 1–2 metre derinlikteydi; suya erişim kolay, üretim görece dengeliydi.

Gölün kurutulmasıyla birlikte tarım alanları artsa da sulama ihtiyacı yer altı sularından karşılanmaya başlandı. Düzensiz ve yoğun çekim sonucunda taban suyu 200 metrenin altına kadar geriledi. Bölgenin iklimi değişti; yağış rejimleri düzensizleşti, pınarlar kurudu, biyolojik çeşitlilik ciddi biçimde zarar gördü. Göçmen kuşların geçiş rotasında yer alan göl ortadan kalktı. Bu müdahale yalnızca bir su kaybı değil, bütün

bir ekosistemin çöküşü anlamına geliyordu.

Göl kurutulmasaydı bölgenin su dengesi bu ölçüde bozulmayacak; yağış rejimleri daha düzenli seyredecek, pınarlar kurumayacaktı. Göçmen kuşların yaşam alanı korunacak, biyolojik çeşitlilik süreklilik gösterecekti. Göl çevresinde balıkçılık ve suya dayalı üretim biçimleri sürdürülebilir; doğa turizmi ve ekolojik tarım birlikte var olabilirdi. Bu ihtimal yalnızca geçmişe dönük bir “keşke” değil; suyla müşterek bir yaşamın mümkün olduğuna dair tarihsel bir hatırlatmadır. Doğayla uyumlu üretim ve paylaşım biçimleri, suyu metalaştırmadan da bir bölgenin geçimini ve kültürel hayatını sürdürebileceğini gösterir.

Bugün yağışlar arttığında göl alanının yeniden su tutması “fela-ket” olarak adlandırılıyor. Oysa bu durum, doğanın kendi döngüsünü hatırlatmasından başka bir şey değildir. Bir zamanlar suyun doğal olarak var olduğu alanın yeniden suyla buluşması, doğanın hafızasının geri dönüşüdür. İnsan ise kendi müdahalesinin sonuçlarını doğaya yükleyerek, yarattığı kırılmayı “afet” olarak adlandırmaktadır.

Asi Nehri üzerinde bir naura 20. yy. başları (A. Demir, Çağlar İçinde Antakya; levantineheritage.com)

Her yıl su basan Amik'te havaalanına inen uçak / Foto:Uğur Akgül, 2026

Milleyha: Dolgu, Müdahale ve Kıyının Hafızası

Asi Nehri'nin denizle buluştuğu noktada yer alan Milleyha sulak alanı, yalnızca bir kıyı şeridi değil; nehirle denizin, tatlı suyla tuzlu suyun, kuşlarla sazlıkların karşılaştığı bir geçiş alanıdır. Bu tür alanlar, ekolojik açıdan en hassas ve en üretken bölgeler arasında yer alır. Deltalar ve sulak alanlar, suyun taşıdığı besinleri biriktirir; canlı çeşitliliğine barınak olur; taşkınları emerek doğal bir tampon işlevi görür.

Ancak modern müdahaleler burada da kendini göstermiştir. Milleyha'ya dökülen molozlar ve dolgu faaliyetleri, kıyının doğal yapısını geri dönülmez biçimde değiştirmiştir. Bir zamanlar suyun ritmine göre şekillenen bu alan, insan eliyle sabitlenmeye ve dönüştürülmeye çalışılmıştır. Kıyının geçirgen yapısı sertleştirilmiş; geçiş alanı bir atık alanına indirgenmiştir.

Bu müdahale yalnızca fiziksel bir dolgu değildir. Aynı zamanda suyun hafızasına yapılan bir müdahaledir. Çünkü kıyılar, nehrin taşıdığını denize bıraktığı; mevsimlerin, akıntıların ve rüzgârların birlikte yazdığı bir coğrafyadır. Bu hafıza kesintiye uğradığında yalnızca peyzaj değişmez; ekosistem, kuş göç yolları ve yerel yaşam biçimleri de dönüşür.

Bugün Antakya'nın sulak alanlarında yaşanan değişim çoğu zaman "imar", "düzenleme" ya da "ıslah" diliyle tarif edilir. Oysa burada olan, suyun doğal döngüsüne müdahaledir.

Tıpkı Asi Nehri'nde ve Amik Gölü'nde olduğu gibi, suyun varlığı sorun olarak tanımlanmış; çözüm ise onu bastırmak ya da ortadan kaldırmak olarak kurgulanmıştır. Asi, Amik ve Milleyha ve aslında Antakya'nın tüm suları birlikte düşünüldüğünde, Antakya'da suyla kurulan ilişkinin son yüzyılda nasıl yön değiştirdiği daha net görülür: Birlikte yaşama çabasından, hükmetme ve sabitleme arzusuna doğru bir kayış.

Günümüzde Su ve Su Savunuculuğu

Günümüzde su, giderek daha fazla metalaştırılan ve ekonomik değer üzerinden tanımlanan bir kaynağa dönüşmektedir. Baraj projeleri, HES'ler ve büyük altyapı yatırımları; suyu yaşamın ortak unsuru olmaktan çıkarıp kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken bir nesneye indirgemektedir. Oysa Antakya'nın tarihine baktığımızda suyun kolektif kullanım ve koruma pratikleriyle var olduğunu görüyoruz. Bu tarihsel hafıza, suyun yalnızca doğal bir kaynak değil; toplumsal, kültürel ve politik bir mesele olduğunu hatırlatır.

Bu nedenle suyu savunmak yalnızca çevresel bir mesele değildir. Suyun kamusal bir hak olarak tanınması, temiz ve erişilebilir suya eşit erişimin sağlanması, insan ile doğa arasındaki ilişkinin müştereklik temelinde yeniden kurulması gerekmektedir. Su ile kurduğumuz ilişkiyi tahakküm ve sömürü zemininden çıkarıp, ekolojik bütünlük ve toplumsal eşitlik temelinde yeniden düşünmek zorundayız. Suyu savunmak; toprağı, havayı, tüm canlıları ve yaşamın döngüsünü savunmaktır. Antakya'nın su hafızası, bize bu müşterek yaşamın yalnızca bir ideal değil, tarihsel olarak yaşanmış bir gerçeklik olduğunu hatırlatır.

Milleyha / Foto: İrem Aydemir, 2026

**Antakya'yı Havası
Üzerinden Hissetmek:
Nefes(sizlik),
Rüzgar ve Hissedilen Miras**

*Habib-i Neccar Dağından Bakış
Antakya Üstündeki Toz Bulutu Foto: Gökhan Şahin, 2024*

Antakya'yı Havası Üzerinden Hissetmek: Nefes(sizlik), Rüzgâr ve Hissedilen Miras

Hava, gözle görülmediği için ancak tenimizde ve ciğerlerimizde hissedilebilen ve belki de fark edilmesi en zor olan elementtir. Her canlı solunum yapar ve hava aslında bütün canlıları birbirine bağlar. Bu yüzden hava en çok yoksunluğunda hissedilir.

Antakya'nın Akdeniz ile Mezopotamya arasında dev bir kapı görevi gören coğrafyasında, Amanos Dağları'ndaki Belen Geçidi adeta bu kapının anahtarıdır. Yazın kavurucu sıcağında kenti aniden serinleten, doğal bir klima işlevi gören o sert ve ferahlatıcı esinti, kentlinin yaşamını ahenkle sürdürmesinin görünmeyen nedenidir. İskenderun'da ise meşhur Yarıkaya rüzgârı bellekte önemli bir yere sahiptir. Kuzeyden gelen serinliğe “Şimal”, doğudan esen kurutucu yele ise “Şarki” gibi yerel isimler verildiği bilinmektedir (Demir, 2016).

Antakya'nın atmosferi, tarih

boyunca seyyahların notlarına da yansımıştır. Örneğin, Batlamamos'a göre Antakya kenti 69' boylamında, 35'30' enleminde, 12' ve 30' Yengeç'in dönencesi altındadır. Antakya'yı anlatırken W. G. Browne, 1797 yılındaki ziyaretinde, Antakya'nın coğrafi avantajını ve iklimini vurgulayarak şunları kaydetmiştir: “Havası Halep'ten çok daha güzeldir. Denize beş saatlik mesafededir” (Demir, 2016). Benzer şekilde, M. Michaud ve M. Poujoulat 1831'deki gözlemlerinde Antakya'nın direncini ve havasının gücünü şiirsel bir dille ifade ederler:

“Ne akıp giden yüzyıllar, ne bunca savaşın neden olduğu tahribat, ne de bu vadiyi sık sık sallayan depremlerin oluşturduğu yıkım fırtınası bu büyük surları ve yüksek kuleleri bir ilkbahar rüzgârından fazla etkileyebilirdi.” (Demir, 2016).

Yazılı anlatılarda, Gertrude Bell'de Antakya'yı hissettiği “tuzlu rüzgârlarıyla” anımsar (Bilgili, 2025). Bu tarihi tanıklıklar, Antakya'nın iklimi ve havası, şehrin zamana yayılan ve yıkıma karşı koyan kadim bir miras olduğunu işaret etmektedir.

Hava ve Yaşamın Ritmi:

Hava aynı zamanda hayatın temposunu belirler. Yaz aylarında denizden gelen meltem serinlik getirirken, dağlardan inen rüzgârlar mevsim geçişlerini haber verir. Nem, sıcaklık ve rüzgâr, Antakya'daki evlerin yapısından, yemek alışkanlıklarımızdan ve sokakta ne kadar zaman geçirdiğimizden, gündelik hayatımızda pek çok şeyi belirler. Özellikle yaz aylarında, Antakya güçlü ve sert esen rüzgârlarıyla anılır. Sıcak ve rutubetli günlerde, serinliğin gölgeyle buluştuğu asma altında sandalyeler çekilir, süvari kahveler demlenir. Rüzgâr, bir ferahlık kaynağı oldu-

ğu gibi, aynı zamanda bir buluşma sebebi olur. Yazın kavurucu sıcaklarına rağmen akşamların serinliğinde beraber vakit geçirmeye, sohbetin uzamasına, komşuluğun ve paylaşımın mekân bulmasına vesile olur.

Hava, Antakya'nın günlük akışına eşlik eden, sürekli hissedilen bir unsurdur. Ağaçların arasından süzülen rüzgârın sesi, kuşların kanat çırpışıyla birleşerek kentlinin hayatına adeta bir arka plan müziği gibi eşlik eder. Bu doğal ritim, çoğu zaman farkında olunmasa da, yaşam mücadelesi veren kentliye sessizce bir devam etme ve direnme mesajı iletir.

Mekanların Havası: Mekansal Atmosferler ve Duyusal İlişkiler: Bir yeri deneyimlemek o mekânı hissetmektir ve bir mekânı hissetmek, mekânı duygusal olarak algılamaktır, etkilenmek ve ruh haliyle sarmanlanmaktır (Sumartojo & Pink, 2018; Akcacioglu, 2025a). Böylelikle, mekânların bedenlerimiz üzerinde bıraktığı etkiler, aslında o mekânın nasıl bir atmosferinin olduğu belirler (Böhme, 2017; Böhme, 2021; Akcacioglu, 2025a)

Köprübaşı:

Köprübaşı, Antakya'nın en bilinen buluşma noktalarından biridir. Cumhuriyet Meydanı ve Vali Binası arasındaki alanı kapsayarak, adını bir zamanlar burada bulunan antik Roma köprüsünden alır. Tarihsel olarak bu köprü, Antakya'nın eski şehir merkezini batıdaki yeni mahallelere bağlayan ana geçiş hattıydı (Cengiz, 2022; Tezer & Bingöl, 2022). Köprü kapısının 1800'lerde kaldırılmasına ve 1970'lerde yapının yıkılarak yerine modern bir köprü inşa edilmesine rağmen, Antakyalılar burayı hâlâ Köprübaşı olarak anmaya devam eder (Tezer, 2022; Tezer, 2023). Bugün de Köprübaşı, Antakya'nın

gündelik ritimlerinin merkezindedir. Antakyalılar için burası şehrin kalbidir: Eski Antakya ile yeni Antakya arasında bir geçiş alanı, geçmiş ile bugünü birbirine bağlayan bir durak gibidir. Asi Nehri'nin kıyısında, insanların karşılaştığı, durup konuştuğu, buluştuğu ve şehrin kalbinde olmanın hissini yaşadığı bir mekândır.

Köprübaşı'nın en belirgin duyusal izi ise nergis çiçeğinin kokusudur. Kış aylarında, nergis mevsimi geldiğinde köprü çevresinde nergis satan seyyar satıcılar belirir. Yoldan geçenlerin çoğu için bu kokuyu duymamak neredeyse imkânsızdır. Nergis, Köprübaşı'nın havasına karışan yumuşak ve sakinleştirici bir koku taşır. Nergis kokusu, kentin gündelik telaşı içinde kısa bir durma, bir nefes alma fırsatı yaratır (Akcacioglu, 2025a). Her ne kadar nergis Akdeniz kıyılarının birçok yerinde yetişse de, Antakyalılar için Köprübaşı'ndaki nergisin kokusu başka hiçbir yere benzemez. Bu farklılık yalnızca çiçeğin moleküler yapısından kaynaklanmamaktadır. Bu bağlantı, koku hafızası üzerinden zamansal hafıza bağlamlarından kaynaklanır. Nergis, Antakya'nın kışa girişini, mevsimsel döngüsünü

ve zamanın geçişini işaret eden bir duyusal işaretidir (Akcacioglu, 2025a).

Deprem sonrası kentte değişen atmosfer, Köprübaşı'nın kokusal hafızasını da dönüştürmüştür. Yeniden inşa sürecinde ortaya çıkan toz, nergisin kokusunu bastırmakta; çiçeğin eskisi kadar güçlü hissedilmemesine yol açmaktadır. Satıcılar hâlâ aynı yerde nergis satmaya devam etse de, birçok Antakyalı tozun ve betonun havaya karışması, bu yumuşak kış kokusunu gölge etmektedir. Yine de nergis, Köprübaşı ile kurulan en güçlü mekan-yer duyusal bağlarından biri olmaya devam eder. Köprübaşı'ndan geçerken nergis kokusunu almak, kentin hâlâ döngülerini sürdürdüğünü, mevsimlerin hâlâ geri geldiğini ve Antakya'nın hafızasının tüm kırılmalara rağmen yaşamaya devam ettiğini hatırlatan bedensel bir deneyimdir (Akcacioglu, 2025a).

Eski Antakya Sokakları:

Belki de en ayırt edici duyusal ve duygusal izler yaşayan mekânlar arasında eski Antakya sokakları ve avlulu evleri yer almaktadır. Asi Nehri ve Habibi Neccar Dağı'nın eteklerinin arasında yer alan eski

Antakya Köprübaşı, t.y. Foto: Cafer Tayyar Yüksel, 2024

Eski Antakya Sokakları **Foto:** DD Arşivi, 2018

Antakya evlerinin büyük bir kısmı, 18. Ve 19. Yüz yıllarında, taş, ahşap ve toprak gibi organik malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir (Bozkurt, 2019; Akcacioglu, 2025a). Eski Antakya evlerinin mimarisi, Antakya'nın hava koşullarından da etkilenmiştir. Antakya'nın rutubetli yapısından dolayı, genellikle mekânlar ahşap kalaslar yardımıyla yükseltilmiştir (Bozkurt, 2019).

Eski Antakya evlerinin sokaklarında ve avlularında narenciye ağaçlarının yetiştiği bilinmektedir. Portakal, mandalina, grefurt ve limon gibi ağaçlar bu mahallelerin gündelik atmosferine hem görsel hem de kokusal bir katman ekler (Bozkurt, 2019; Akcacioglu, 2025a). Narenciye çiçek açtığında, sokakların havası tamamen değişir. Evlerin birbirine yakınlığı, bu kokunun her yere yayılmasını sağlar; böylece bir evin bahçesindeki çiçek, komşunun sokağında da hissedilir (Akcacioglu, 2025a). Dar sokakları, bitişik evleri ve kendine has dokusuyla, Eski Antakya sokaklarının kendine has bir samimiyeti ve sıcak atmosferi vardır.

Uzun Çarşı:

Uzun Çarşı, dini mekânlar, kahvehaneler ve alışveriş alanlarını içeren tarihi bir ticaret bölgesidir.

Çarşının tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemesine rağmen, bazı kaynaklar 16. Yüzyıla dayanıldığını öne sürmektedir (Gündüz & Reyhanoğlu, 2018; Tezer, 2022). Bu bölge, Osmanlı döneminde "Ahilik sistemi" ne göre düzenlenmiştir (Çekmecelioglu, 2016). O dönemde zanaatkarlar ve ustalar mesleklerine göre gruplandırılmıştır, ancak zamanla fez yapımı, demircilik ve ipek dokumacılığı gibi geleneksel zanaatların ortadan kalkmasıyla, kasaplar, fırıncılar ve baharatçılar günümüze kadar varlığını sürdürmektedir (Çekmecelioglu, 2016). 2025 yılındaki yıkıma kadar, Uzun Çarşı aktif olarak Antakya'nın kültürel ve ekonomik hayatının merkezi olmaya devam etmiştir.

Kurtuluş'da Ev Avlusu (Hayat) **Foto:** DD Arşivi, 2022

'Uzun Çarşı'yı özel kılan unsurlardan biri de, mekânın havasında hissedilen kokusal atmosferidir. Baharat dükkânlarından yükselen kimyon, karabiber, pul biber, kekik ve rezene gibi kokular çarşmayı tanımlayan en belirgin duyuşal izler arasında yer alır. Bu karışım, çarşmanın içinde dolaşırken adeta bir koku cümbüşü yaratır; farklı kokular birbirine karışır ve mekânın kendine özgü havasını oluşturur. Çarşının taş ve toprak dokusuna sinmiş baharat kokuları, yıllar boyunca mekânın duvarlarında birikmişçesine duyuşal bir tortu olarak kalmaktadır' (Akcacioglu, 2025a).

Çarşının kokusal mirası yalnızca baharatla sınırlı değildir. Kahvehanelerden yükselen kahve, nargile dumanı da Uzun Çarşı'nın sosyal ilişkilerinin ayrılmaz duyuşal parçalarıdır. Bu kokular, çarşmanın yalnızca bir ticareti mekânı olması dışında, sohbetin, gündelik diyalogların ve kültürel alışverişin kalbinde olduğunu isaret eder. Aynı zamanda bayramlarda paylaşılan kömbe gibi geleneksel tatlar ya da Ramazan ayında yapılan pide gibi dönemsel yiyecekler de çarşının havasında önemli duyuşal izler bırakır (Akcacioglu, 2025a).

Çarşı içinde farklı bölümlerin kendine has kokuları da mekânsal

yön bulmayı mümkün kılar . Deri dükkânlarının bulunduğu sokaklarda belirgin bir deri kokusu hissedilirken, bakırcılar çarşısında kaynak ve metal işçiliğinin kokusu mekânı tanımlar. Çarşıya yakın balık pazarında ise tuzlu deniz kokusu ve balığın keskin izi Uzun Çarşı'nın duyuşal haritasına eklenir (Akcacioglu, 2025a).

Deprem sonrası yeniden inşa süreçleriyle birlikte Uzun Çarşı'nın geleceği üzerine kaygılar artmıştır. Esnafın yer değıştirmesi ya da dükkânların yeniden yapılması ihtimali, çarşının fiziksel oluşumunu tehdit ettiği gibi, yıllardan beri gelen esnafın komşuluk ilişkilerini ve dolayısıyla mekânın ilişkiler üzerinden kurulan dostluk atmosferini ve havasını da tehdit etmektedir. Uzun Çarşı'nın atmosferi, dükkânların yan yana oluşuyla, kokuların birbirine karışmasıyla ve uzun süreli komşuluk ilişkilerinden kaynaklanan samimiyet ilişkilerinden ve duyuşal birikimlerden doğar. Bugün bazı Antakyalılar, çarşıda hâlâ geçmişten kalan küçük izlerin kokusunu alabildiklerini söylese de, çarşının havasının aynı hissiyatı vermediğini ifade ederler. Uzun Çarşı böylece 2025 yılındaki yıkıma kadar Antakya'da kültürel sürekliliğın ve kaybın aynı anda hissedildiğı bir mekân olarak varlığını sürdürmektedir (Akcacioglu, 2025a).

Hava ve gelenekler:

Antakya'nın havası, sadece fiziksel bir esinti değıl, aynı zamanda inançların ve dillerin birbirine karıştığı bir ses ve mana taşıyıcısıdır. Fairuz'un şarkılarında geçen 'el-hava' (hem hava hem de aşk/tutku, coğrafi aidiyet ve özlem anlamına gelir), bölgenin yerel inanışlarında mistik derinlikle buluşur; duaların buhur dumanıyla havaya yükselip Tanrı'ya ulaştığına dair o köklü inançla yankılanır. Ancak bu 'hava' sadece bir topluluğa ait değıldir.

Uzun Çarşı Foto: DD Arşivi, 2022

Antakya'nın Hristiyan (Rum Ortodoks ve Ermeni) mirasında da hava, 'Pneuma' (Ruh/Nefes) kavramı üzerinden kutsal bir yer tutar. Kiliselerde yankılanan Tartil (ilahiler), Fairuz'un sesindeki o melankolik ve ruhani havayı sokaklara taşır. Özellikle Vakıflı ve Musa Dağı Ermenilerinin 'Hov arek, sarer jan' (Yel essin canım dağlar) gibi ezgilerinde rüzgar, yanan yüreğı serinleten bir şifacıdır. Tıpkı Uzun Çarşı'daki baharat kokularının duvarlara sinmesi gibi, bu sesler ve ritüeller de kentin manevi atmosferine katmanlar ekler. Hatay'da hava; farklı dillerde söylenen şarkıların, farklı inançlarda yakılan tütsülerin ve mevsimleri müjdeleyen rüzgarların ortaklaşa inşa ettiği duyuşal bir mirastır. Özellikle Antakya'nın çok inançlı yapısında bahur, güzel kokusuyla, havayı ve mekanları arındırmak için kullanılır. Evlerde, iş merkez-

lerinde ve dinsel mekanlarda havayı temizlemek ve tüm kötülükleri uzaklaştırmak amacıyla Arapça adıyla 'macımra' da denilen bir çeşit tütsü kabında (buhurdanlık) yakılır. Arap Alevi ziyaretlerinde yakılan bahurun duaları havaya taşıdığı inancı da vardır.

Kapanış:

Hava, gözle görülmeyen fakat tenimizde ve ciğerlerimizde hissedilebilen, bütün canlıları birbirine bağlayan kadim bir elementtir. Antakya, Akdeniz ve Mezopotamya arasında, Amanosların rüzgârıyla serinleyen, bereketli topraklara kök salmış bir yaşam döngüsüne sahiptir. Bu döngü, büyük yıkımın ardından dahi doğanın geri gelme gücünü, mevsimlerin sarsılmaz ritmini ve kentlinin umut etme kudretini içinde taşır.

Deprem 60.Gün Anması, Bahur Foto: DD Arşivi, 2023

Harbiye Kavşağından Şehir Merkezinin Görünümü **Foto:** Mehmet Aslan, 2025

Bu bağlamda kültürel miras, fiziksel mekânlarla sınırlı olmayan; geçmişle duyuşsal ve duygusal bağlar kurularak anlam üretilen bir süreçtir (Akcacioglu, 2025a). Doğal afetler, insanların bedenlerinde hissettiklerini dönüştürür ve farklı afetlerin kendine özgü duyuşsal mirasları vardır (Saul, 2018; Akcacioglu, 2025a). Antakya’da 2023 depremlerinin ardında bıraktığı duyuşsal ve duygusal kalıntılar tüm duyuşlarla hissedilebilir durumdadır. Bu süreçte ortaya çıkan tablo, Antakyalıların gündelik hayatlarında yıkıntılara görsel tanıklık ettikleri gibi, asbest, beton ve toz gibi depremin somut izleriyle her nefeste mücadele etmeye zorunlu bırakıldığını göstermektedir.

Son üç yıl boyunca sıkça dile getirildiği gibi, Antakyalılar sıkça “Antakya’nın artık aynı havası yok” demektedir. Bu atıflar sadece mecazi değildir. Antakya’nın havasının kaybı, hem kelimenin tam anlamıyla Antakyalıların zorunda bırakıldığı nefes darlığını hem de devam eden çevresel yıkımın yarattığı mekânlarla kurulan duyuş-

sal ve duyuşsal bağların kopmasını tanımlar (Akcacioglu, 2025b). Deprem sonrası Antakya’nın “havasının kaybı”na dair anlatılar, kaybın yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı olmadığını; bedende, duyuşlarda ve hafızada sürdüğünü gösterir.

Antakya’nın deprem sonrasında atmosferik değişimlerinden en belirginini, yeniden inşa sürecinde açığa çıkan tozdur. Tozun duyuşsal olarak hissedilmesi, genellikle nefessizlik hissi olarak algılanmaktadır. Gündelik hayatlarını devam ettirmeye çalışırken Antakyalılar tozun sürekli yakıcı ve boğucu hissiyle karşı karşıyadır. Deprem sonrası atmosferik koşulların getirdiği bir başka sonuç, “koku kaybı” ve buna bağlı hafıza kaybı hissidir (Akcacioglu, 2025b). Bazı anlatılarda, şehir merkezine girince kokunun kaybolduğu, yalnız beton ve çimento kokusunun kaldığı söylenir. Koku ve duyuşsal kayıp, bir nevi hafıza kaybına eşittir. Deprem sonrası yeniden inşa sürecinde sokakların tanınmaz hale gelişi, duyuşsal işaretlerin kaybıyla birleştiğinde, Antakyalılar tarafın-

dan “yabancılaşma” olarak tarif edilmektedir. Bu bağlamda, yabancılaşma aslında duyuşsal bir yabancılaşma işaret eder. Duyuşsal bağların zayıflamasıyla, mekânsal duyu çağrışımları da zayıflar (Akcacioglu, 2025b).

Bu durum, toz ve hava kirliliğinin ekoloji, toplum ve birey üzerindeki etkileri sağlık ekseninde kesişimsel bir boyutta ele alınmalıdır. Deprem sonrası ekolojik yıkım, en vahim hâliyle kontrolsüz enkaz dökümleriyle kendini gösterirken, bu kirlilik Antakyalıların bedenlerinde kalıcı hasarlar bırakmaktadır. Taş ocakları ve santrallerden doğan olumsuz hava şartları durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır:

- Molozlar içerisindeki asbest, civa, kurşun ve tehlikeli sanayi atıkları ayrıştırılmadan tarım alanlarına, vadi ve dere yataklarına dökülmektedir.

- Taş ve mermer ocaklarından kaynaklanan toplam toz emisyonu yıllık 24.986.118 kg olarak hesaplanmıştır”.

- Ocak 2025'te Antakya'da yapılan 24 saatlik PM10 ve PM2,5 ölçümlerinin, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) belirlediği kılavuz değerlerin sırasıyla 1,3 ve 2,8 kat üzerinde çıktığı bilgisi paylaşılmıştır." (Türk Tabipleri Birliği, 2024).

- Kara Rapor 2024'teki ölçümlere göre Hatay'daki Antakya, İskenderun ve İskenderun Merkez istasyonlarında AOT40 değerleri hem vejetasyon hem de ormanlar için belirlenen sınırların üzerinde gerçekleşmiş, bu da bölgedeki ozon kirliliğinin yalnızca insan sağlığı için değil, bitki örtüsü açısından da ciddi bir tehdit oluşturmaya devam ettiğini göstermektedir. 2025 yılı boyunca Hatay'da gerçekleşen yangınlarda tahminen 5252.49 hektar alan kül olmuştur. Özellikle Haziran sonu ve Temmuz başında çıkan yangınlar geniş alanlara yayılmıştır." (Afet Haritası, 2025).

Antakyalıların hava kaybını, nefessizliği, koku ve ten duyumu üzerinden nasıl dile getirdiklerini anlamak, deprem sonrasında görünmeyen (ancak hissedilen) kayıpları anlamamıza yardımcı olur. Bu bağlamda, Antakyalıların 'havanın kaybı' na dair anlatıları temiz hava hakkı mücadelesinin de merkezine oturmaktadır (Akcaçioğlu, 2025b). Yıkım sonrasında zorunlu hale gelen 'nefessizlik' hissi, molozlar içerisindeki ayrıştırılmamış asbestin tarım alanlarına dökülmesi ve taş ocaklarından kaynaklanan yıllık 24 milyon kg'ı aşan toz emisyonu ve Dünya Sağlık Örgütü'nün kılavuz değerlerinin dahi üzerine çıkan hava kirliliği, çevresel yıkımın kentin ve kentlinin bedeni üzerindeki somut izini göstermektedir.

Bu gerçekler Antakyalılar için depremle kirlenen hava ve temiz hava hakkı mücadelesi önemli bir miras ve direniş alanı olmuştur. Bu mücadele, atmosferin kirlenmesine karşı verilen, aynı zamanda kentin

Asi Caddesi, Kavaslı- Antakya **Foto:** Selvi Keser, 2023

havayla kurduğu duyuşsal hafızasını, aidiyetini ve dayanışma ruhunu koruma çabası barındırır. Bu mücadelenin Antakyalılar tarafından sürdürülmesi bir umut kaynağıdır.

Antakya'nın havasının ne demek olduğunu bilmenin yolu Antakya'yı yaşamaktan geçer. Antakya, rüzgârın sesini duyabilenlerin, havaya karışan kokularda yön bulanların, rüzgârın ahenkli dansını görebilenlerin ve nemli havasında kendini evde hissedenlerin kentidir.

Tıpkı bu resimdeki gibi, yıkıma rağmen, güneşten gelen rüzgârın bulutlara ahenkle yön vermesi, nar çiçeğinin ve yemyeşil ağaçların yaşam enerjisinin göğe fişkırması, bitkilerin, insanların ve bütün

canlıların soluduğu havanın yıkılmış binaların etrafında her daim direnen Antakyalıların etrafına süzülmesiyle, dayanışma ruhu mavi göğe selam vermeye devam edecektir. Böylelikle, Antakyalılar kadim topraklarında köklenmeye, filizlenmeye ve Antakya'nın rüzgârıyla ahenkle yaşamaya devam edecektir.

Nergisin kokusunu tozdan, Şimal rüzgârının serinliğini asbestten çekip alana dek bu havayı solumaya ve savunmaya devam edeceğiz.

Dikmece, Yangın Bölgesi **Foto:** Murat Kocabaş, 2025

Antakya' da Ateşin Hafızası: Yıkıntıdan Yaşama Bir Direniş Köprüsü

Ateşi kontrol etme becerisi insanların diğer canlı türlerinden ayıran temel becerilerden biridir. Ateşin kontrol edilmesi insan topluluklarının ısınma, aydınlatma ve yemek pişirme gibi çok temel ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamıştır. Gündelik hayatın bu kadar merkezinde olan ateş antik çağlardan bugüne çeşitli kültürlerin ve ritüellerin merkezinde olmuştur. Coğrafyamızda geçmişte birçok inanca göre ateş (ve ilişkilendirilen ocak ve tandır) kutsal sayılmıştır. Kimi zaman bereketin, kimi zaman ölümsüzlüğün simgesi olmuştur. Aynı zamanda, Antakya'nın tarihinde, ateşin yıkıcı rolü de belirgindir. Arşivlerde, MS 70 tarihli bir yangının şehrin yaşam alanlarını, tarihi arşivlerini, basilicalarını ve marketlerini yok ettiğine dair anlatılar bulunmaktadır (De Giorgi & Eger, 2021).

Antakya'da ateş, toplumsal hafızanın, günlük hayatın, kültürel ritüellerin ve birlikte var olmanın merkezinde olan bir kültürel simgedir. Antakyalılar için ateş, bu kentte yaşayan insanların birbirine karşı hissettikleri sıcak ve yakınlığı anımsatır. Antakya'da pek çok bayram ateş çevresinde kutlanılır. Büyük ateşler yakılır

ve üzerlerine koca koca kazanlar konur. O kazanlarda birçok kişinin elinin değdiği, birçok kişinin tuz attığı yemekler belki şaraplar ya da buğdaylar kaynatılır. Bu ateş aslında insanların ortaklaşa yaptığı, o ateşin etrafında eğlendikleri, hüzünlendikleri, bazen de dayanışma içinde oldukları sayılı anlardan birisi. O kazanın etrafındaysan ve senin de çorbada bir tuzun varsa, bir şeyin parçası gibi hissedersin ve o sıcaklık içine kadar işler. O koca koca kazanların sıcaklığında toplanmak, bir topluluk olma hissiyatı verir.

Antakya'nın kadim sokaklarında yankılanan çekiç seslerinde ve üretim tezgahlarında da hayat bulur. Ateş, burada sabrın ve emeğin de ham maddesidir. Demirin ocaktaki kızıl koruyla dövüldüğü demirci atölyelerinde, bakırın ateşle terbiye edilip şekil bulduğu bakırcı dükkanlarında ve kuşkusuz her Antakyalının mutfağında emeği olan bildiğimiz o isimde, Bıçakçı Naim'in asırlık geleneğinde; ustaların ocağından çıkan her kıvılcım, nesiller boyu aktarılan bir bilgi birikiminin ve Antakya'nın zanaatında dirençli üretim kültürünün bir parçasıdır aynı zamanda.

Antakya'da, kültürel mirası ateş üzerinden düşünmek, ateşinin günlük hayattaki hem yıkıcı hem de yapıcı rolünün bedenlere, ritüellere ve hafızaya yansımalarını ele almayı gerektirir. Bu bağlamda, ateşin kültürel hafızada duysal yansımaları vardır. Örneğin, anlatılarına göre, ateş, Antakya'nın güneydoğusunda bulunan Cneydo (Tokaçlı) köyünde, zeytinyağı çıkartma işlemiyle ilişkilendirilen ritüeller sırasında, zinneni (yani zeytinyağlı ekmek) hazırlama ritüelinde duysal izler bırakmaktadır. Ateşin sıcaklığının, zeytinyağlı ekmekler üzerinde bıraktığı, ateşin sıcaklığının duysal yansımaları, 2021 tarihli NEHNA yazısında Abdulla Sert, anlatmaktadır:

"Bu emek yoğun zeytinyağı çıkarma işlemi renklendiren ve ritüelik bir şölene çeviren, "zinneni"nin (zeytinyağlı ekmek) hazırlanması ve hep beraber coşkuyla güzel dilekler eşliğinde oracıkta yenmesidir. Hep beraber derken, zeytinyağı çıkaranlarla beraber oradan geçen herkesin "zinneni" yemeye buyur edilmesini ve zeytinyağının bereketinin herkesle paylaşılmasını kastediyorum. Bunun için köy tandırında pişmiş incecik ekmekler;

Uzun çarşıda Mehmet Amcanın Lehimci Dükkânı Foto: Ladin Akcacioglu, 2025

su kazanlarının altındaki közün üstüne ısıtmak için atılır ve kavrulmaya yakinken ateşten alınır.”
- Abdulla Sert, 2021

Benzer bir şekilde, Sabt'al Nour, yani Antakyalı Ortodokslar için Paskalyadan önceki Nur Cumartesi sırasında, bayram için yapılan kahkeler ve ilişkilendirilen inanç ritüelleri, ateşin toplumsal bellekteki sembolik ve duyuşsal yerini temsil eder.

“Her fırının saati bellidir; hangi saatte köze düşer, hangi saatte ateşlenir ise ona göre de tepsilerin götürülme saati belirlenir. Kahkeler yavaş yavaş, güzelce ve yandıktan pişmesi için ateşin düştüğü saatlerde götürülür. Herkes de aynı saatte getireceği için sanki aralarında anlaşmışçasına tepsilerine birer işaret bırakırlar ve bütün bir emeği fırına emanet ederler. Nar gibi kızarması, iyice pişmesi gereken oruklar ise bakır tepsilere koyulup tereyağı sürülerek ateşin kuvvetli olduğu zamanlarda fırınlara götürülür.”

- Mişel Orduluoğlu, 3 Mayıs 2024

Mişel Orduoğlu'nun anlatımında belirtildiği gibi, aslında ateş, Nur Cumartesi'nin her katmanında sembolik ve duyuşsal anlamlar taşır.

İnanç'a göre, Kudüs'te, Mesih İsa'nın mezarının olduğu kiliseye inen ateş, Antakya'daki Ortodoksların evlerinde ve inanç mekânlarında yakılan mum ateşiyle yaşatılır. (Orduluoğlu, 2024).

Ateş aynı zamanda 15 Ağustos'ta gerçekleşen Meryem Ana Bayramı sırasında da önemli bir yere sahiptir. Yine Mişel Orduluoğlu tarafından sözlü tarih çalışmaları sırasında, Meryem Ana mekânına gidilirken, meyanda büyük bir ateşin yakıldığından ve ahalinin ateşin etrafındaki birlikteliğinden bahsetmektedir. (Orduluoğlu, 2023).

“Bir yandan da büyük bir ateş yakılıyor meydana, daha bayram gelmeden coşkusu gelmiş gençlere, ateş etrafında şarkılar eşliğinde halaylar tutmaya başlıyorlar. Evin ahali de son oruç gününün yemeklerini yapıyorlar hasırlarının üstünde. Halaydaki coşku ve birliktelik, sofralarda da devam ediyor. Herkes bir araya geliyor, kim ne hazırlamışsa paylaşmaya başlıyorlar, kimi evden zeytinyağlı kerebiçler, kahkeler getirmiş, kimi hemen oracıkta bulgurla köfte yoğurmuş. Paylaştıkça bereketlenen bu sofrada neşeyle vakit geçiyorlar.

Gece boyunca hep beraber şarkılarla, oyunlarla, halaylarla bayram sabahını ediyorlar. Kilimlerin üzerinde bulgur çuvallarına yastık niyetine yattıkları uykularından, yüzlerine vuran güneşin ilk ışıklarıyla bayram sabahına uyanıyorlar.

Geceden sabaha yanan, tıpkı insanlardaki bayram coşkusu, birliktelik ve kalplerindeki iyilik gibi hiç sönmeyen ateşin etrafında bir araya geliyorlar. Dualarının kabulünü ve Seydi'nin müjdesini göstermesini dileyerek kurbanlarını adıyorlar. Bayramın coşkusuyla yanan bu koca ateşin közüyle bahurlar yakıp dumanların yükseldiği gökyüzünün altında, gölgesi düşen ağaçların arasında bayramı kutlamaya başlıyorlar. Kuşların, rüzgârda hışırdayan yaprakların, göletten gelen suların sesine neşeyle söylenen şarkılar karışıyor. Bir yandan davula vurulan tokmakların diğer yandan et döven ve hırise karıştırılan tokmakların ritmi eşlik ediyor şarkılara. Herkes, tavanı gökkubbeye kadar varan sadece hasır üzerine serilmiş evlerinde komşularıyla yemekler hazırlarken, annesine yardım etmekten kaçabilmiş gençler yürüyüşler yapıp sohbetler ediyor. Bir yandan çocuklar da göletin içinde yüzüp oyunlar oynayıp güneşin altında serin suların tadını çıkarıyorlar.

Dördüncü günün sabahında artık üç gün üç gece yanan ateş söniyor. Aileler toplanıyor ve geldiğimiz gibi yine atlara biniyor, “her sene bugünlere” dileyerek gelecek sene de görüşmek üzere vedalaşılıyor Seydi'yle.”

- Mişel Orduluoğlu, 29 Eylül, 2023

Ateşin, kültürel ritüellerin bir başka şekilde olan yansıması, yaz bitiminde olan incir, domates, biber ve nar ekşisi hazırlıkları sürecindeki önemidir. Mevsimsel ve zamansal

dönüşümlerle de ilişkilendirilen bu ritüel, toplumsal hafızada önemli bir yere sahiptir. Melisa Tambay, 6 Kasım 2021 tarihli yazısında, yaz sonu hazırlık geleneklerinin önemini anlatmaktadır:

“Zeytin budamasından kalan odunlarla bakır kazanlarda pişirilen domates salçası güneşte kurumaya bırakılır. Fotoğrafi bile dil yakan biberler ikiye ayrılıp damlara asılır. Diğer çalışmalar imece zinciri içinde devam ederken, yaz meyveleri-sebzeleri de damda buldukları boşluklarda safları sıklaştırır, güneşin altında kurumaya yatar.

Eylül ayı ortalarına geldiğimizde de narlar artık rengini almaya ve soframıza renk katan nar ekşisi için toplanmaya başlar. Toplanan narlar ikiye bölünür ve imece ekibi tarafından sopa yardımıyla silkelenerek kabuklarından inci gibi dökülür. Mikserle püre haline getirilen nar, bez torbalarda sıkılır, zeytin odununun üstündeki bakır kazanlarda suyunu atması için 12 saatlik pekmezlenme süreci bırakılır. Toplaşan kalabalık, kazan kenarındaki ateşte çifte kavrulmuş kahvelerini pişirir, yemeklerini yapar, neşeyle narın kıvama gel-

mesini bekler. Kıvamını alan nar ekşisi, kazandan sürülerek saklama kaplarına aktarılır ve zahralarda yerini alır.” - Melisa Tambay, 22 Ağustos, 2023, NEHNA

Kültürel hafızada önemli bir yere sahip, ateş ile ilişkilendirmiş bir başka ritüel ise tandır kahkesi ve tandır kahvesidir. Birlikte olmanın ve paylaşmanın verdiği sıkıntı, tandır başında hissedilir. Annelerimiz, teyzelerimiz bazen komşu teyzeler sırayla kendi ekmek hamurlarını hazırlar ve gün doğmadan tandırı yakmaya giderler. Genelde yer evi olan mahallelinin evinin önlerinde tandır olur. Tennura denilen bu tandırlar mahallenin ortak kullanıma açık yapılarıdır. Tandır harlanır, ısındığında ekmek yapıştırmaya hazırdır. Kadınlar sırayla ekmeklerini yaparlar. Herkes birbirinin ekmek yapma sürecine dâhildir ve bu onlar için şarkı eşliğinde yapılan bir sosyalleşme alanıdır. Bazı günler o tandır ekmeği kokusuna uyanırsınız. Eğer yolda yürürken, okula giderken ya da işe giderken tandır ekmeği yapan teyzelerle denk düşerseniz, size sıcak ekmek vermeden bırakmazlar; siz de o kokuya çekilmeden duramazsınız zaten. Depremden sonra belki

de mahallelilerin en çok yakındığı şeylerden birisi tandırlarının yıkılmasıydı. Ve yıkılmayan tandırlarda depremden hemen sonra bile ateş yakılıp ekmek yapılmaya hazırды. Depremden hemen sonra ekmek yapan teyzeler için tandır başında olmak bir dayanışma belirtisi, belki kendilerini daha iyi hissedebildikleri tanıdık bir şey. Birlikte bir şeyler yapma kültürü Hatay’da çok yaygın olan bir durum.

“Geçtiğiniz duvarın ardından toprak kokusu sinmiş dumanla beraber yanan zeytin çalılarının tütsüsünü hissediyorsanız o duvarın ardında tandır yandığını anlayabilirsiniz ve bu herhangi bir zaman gerçekleşebilir ama bu tütsülü dumana, zeytinyağının ateşle beraber kattığı isli kokusuyla beraber mahlep ve rezene kokuları da alıyorsanız o duvarın ardında tandır kahkesi yapılıyordur ve herhangi bir zaman değil, yaklaşan bir oruç zamanıdır.

Tamamen topraktan gelen malzemelerin suyla birleşerek yine topraktan tandırlarda pişmesiyle tatlı veya tuzlu olarak da sofralara konulan bu lezzet, Altınözünü insanı için oruç zamanlarının vazgeçilmezi. Sofraya koyulduğu zaman-

Tandır’da Biberli / Turfanda Foto: Seda Yüce 2024

Hıdırellez / Hıdır Türbesi Samandağ Foto: DD Arşivi, 2023

dan günümüze kadar kentleşen kırsalla beraber geleneksel tarihinde de kentleşmeler yaşansa da günümüzde hala iki koldan varlığını sürdürüyor.

Malzemelerinden pişirim anına kadar geleneksel yollarla yapılan bu tarif, her sofrada aranacak kadar sevildiğinden olsa gerek en büyük ama en iyi niyetli değişimini yaşayarak fırınlarda pişerek sofraya da koyulabiliyor. "O zaman tandır kahvesi olmuyor." dediğinizi duyar gibiyim ama köyden kente, bahçesinde tandır olan apartman dairelerine ve geleneksel yaşamdan modern teknoloji çağına geçerken devraldığımız sofradaki bu tabağı geride bırakmaktansa değişen zamana adapte ederek sofrada tutmanın iyi niyetli bir çabası olarak görebiliriz"

-Mişel Orduluoğlu, 9.8.2023

Bazı geceler de bahçelere/ avlulara

ateş yakılır veya ateş sobaları kurulur bununla beraber tüm ev ahalisi ve gelen misafirler konu komşu bu ateşin etrafında oturur ve zamanını burada geçirir. Bir kere dahi o ateşin etrafında oturuyorsanız o birlik beraberlik hissi iliklerinize kadar işler çünkü Antakya halkı paylaşımcıdır sosyaldır ve bu ortamda sizi içine çeken bir sohbet söz konusudur. Tabiki sohbet muhabbet varsa bir Antakya kahvesi olmadan olmaz. Antakya'nın çifte kavrulmuş kahvesi genelde mutfakta yapılmasına karşın bir ateş varsa bu kahve közde demlenir ve pişirilir. Közde pişmiş kahvenin tadı bir başkadır çünkü olduğundan daha uzun sürede yavaş yavaş pişer, odun/ köz kokusuyla tütsülenir ve pişen kahve çay bardağında servis edilir. Antakya kahvesi bu halk için hep ilk akla gelen şey olmuştur ; kahvaltı öncesi sabah kahvesi, yemek sonrası kahvesi, misafir ağırlama kahvesi, uzun konuşmalar yapılacak kahvesi, tatlı sonrası

kahvesi ve nicesi ne kadar sağlığa fazlası zararlı olsada Antakya'da gün içinde birden fazla kez kahve içmek normalleştirilmiş toplumsal bir alışkanlıktır.

Ateşin geleneksel tıbbi tedavi yöntemleri açısından bedensel yansımaları da bulunmaktadır. Örneğin, Antakya'daki etnobotanik çalışmalarının sonrasında, Dr. Yelda Güzel, Antakya ve çevresinde, özellikle Samandağ ve Defne'de beytaran olarak bilinen *Artemisia annua* bitkisinin, Antakyalılar tarafından yaygın olarak sıtma ateşinde kullanıldığını dile getirmiştir.

Halk dilinde beytaran olarak adlandırılan bu bitki Antakya'daki evlerde sıkça kapı önlerine diki len güzel kokulu bir bitki olmakla beraber, büyüklerin deyişleriyle haşerat ve börtü böceğin kokusuna gelmediği söylenir. Hatta hala bazı ilkokullarda saçlarının arasına bu bitkinin birkaç yaprağı ilıştırılmış

öğrenciler görmek mümkün.

“İzole edildiği bitkiye atıfla Artemisinin adı verilen sıtma ilacı, hesaplamalara göre, günümüze kadar milyonlarca çocuğun olası ölümünü engellemiş. “Biz burada sıtma ateşine beytaran kullanıyorduk” denildiğinde aklımda hemen bu bilgiler belirdi. Niye eskiden kullanılıyordu? Çünkü burada Amik Gölü vardı ve burası endemik sıtma bölgesiydi. Amik Gölü varken sıtma yaygındı.” - Burcu Meltem Arık 2024 NEHNA

Depremden sonraki günlerde halk kendi kendine; mahalleliler, aileler ve tanıdıkların bir araya gelmesiyle bir ateş etrafında toplanan küçük topluluklar haline gelmiştir. Bu ateşin etrafında bir çok şey konuşulmuş, farklı sorunlara çözüm bulmak kalabalıkken hep daha kolay olmuştur.

Depremler sonrasındaki yazılı tanıklıklarda, ateş Antakyalılar için kimi zaman korunma ve ısınma kaynağı olarak ilişkilendirilmiş, kimi zaman deprem sonrası yaratılan kırılma süreçlerinde bir kaygı kaynağı olmuştur. Kontrolsüz moloz dökümlerinin ateşe verilmesi, ekolojik yıkımlara ve doğa tahribatına yol açmıştır.

“Saatler geçmiş olmasına rağmen, hâlâ hiçbir yardım gelmemiştir. Ağlar çökmüş, iletişim bağlantıları kopmuştu. Bir şehir kendi kadeherine bırakılmış ve kendi kendine çare üretmeye çalışıyordu. Ancak tahribatın etkisi çok büyük olduğundan, üretilen çözümler anlamsız kalıyordu. İnsanlar risk alarak enkazlara girip genellikle cansız bedenleri çıkarıyorlardı. Sokakta yaralanan insanlar ve ceset sayıları artmaya devam ediyordu. Havaların soğuk olması nedeniyle, güvenli sayılan alanlarda biraz ısınabilmek için ateşler yakılıyordu. Enkazın altında kalanlar için bir

nebze ısınma imkanı yoktu; üzerlerine binen yükün yanı sıra soğuk havanın da etkisiyle yaşamak her geçen gün daha da zorlaşıyordu - tıpkı bizim yaşamak için mücadele ettiğimiz gibi.” - İlyas Yiğit, 6 Şubat 2024, NEHNA

“Musa Dağı’nda yaktığımız ateş, kurduğumuz sofraya ve elbette yanında kadehler. Islandık. Çok yağmur yedik. Çok yorulduk ama nasıl direndiyse Musa Dağı Ermenileri biz de öyle direndik o gün. Senin yolunu, senin görkemini ve onca insanı nasıl ev olduğunu haftalarca unutmuyacağız Musa Dağı. Sözüm söz.” - 28 Şubat, 2023, Şule Can, NEHNA

“Depremin üstünden birkaç ay geçmişti henüz, annem o kadar zorluğu sırtına yüklemiş devam ederken küçük tüpte kaynattığı su taşıp da ateşi söndürünce ağlamaya başlamıştı” - Zeynep Hizmetçi, 29 Mayıs 2024

“Emek Mahallesi’nde çadır yoktu, battaniye yoktu, soba yoktu. Kapalı bir alan yoktu. Yağmurun altında sadece ben sürekli ıslanarak çalıştım. Sığınacak bir yer buluyordum,

geçiyordum içeriye. Kıyafetlerimi kurutuyordum. Küçük bir ateş yakıyordum, sonra tekrar yardım aramaya çıkıyordum. Çünkü sahadada çalışmam gerekiyordu, insanların bizlere ihtiyacı vardı. Aradan iki ay geçti, Emek Mahallesi halen ceset kokuyordu. Cesetler çıkarılmadı, insanlar kendi imkanları dahilinde cesetlerini arıyordu. Biz bunları yaşadık, inkar edemeyiz. Kötü bir durum, çok kötü bir durum.” - Mehmet Kuyumcu ve Emre Can Dağlıoğlu röportaj sırasında, 7 Eylül 2023

Ateş insanlığın tümü için önemini korurken Antakya için bütün yıkıcılığıyla beraber sönmeyen ocaklarımızın ve dayanışmamızın simgesidir. Bize sorulan; Antakya yıkıldı peki şimdi ne olacak sorusunun cevabıdır. Antakya’da üzerinde koca kazanlar kaynatan, Tennuralarda ekmekler pişiren, mahallece toplanıp yağın, ekşisini, salçasını dayanışmayla üreten insanlar var oldukça, bizler bu ateşin etrafında toplanmaya devam ettikçe, bu ateş büyüsün diye kentimiz için dayanışmaya devam ettikçe Antakya var olmaya devam edecektir.

Beytaran Bitkisi - Artemisia annua.

Toprağın Hafızası: Asi'nin Kıyısında Dört Elementin Dansı

Hatay, sadece haritada bir nokta değil; suyun, ateşin, havanın ve toprağın binlerce yıldır birbiriyle fısıldaştığı devasa bir ekolojik mirastır.

‘Bereketli Hilal’in içinde olan Antakya’nın toprağa bağlılığı ve toprakla kurduğu ilişki bu şehrin kültürünü, dilini ve şehrine sevdasını en belirleyici miras oldu. Örneğin, tarihsel olarak Osmanlı Devleti’nin son döneminde artan ve hakimiyeti bölge bölge ele geçiren toprak ağalarının zulmü şehirde yaşayan farklı toplulukların diline yerleşmiş hikayeleri söyler. Osmanlı’da gerilemeyi durdurmak amacıyla çıkarılan Toprak Kanunu ile beraber Antakya yöresinde toprak mülkiyetinin daha sonraki süreçte ‘ağa’ olarak bilinen belirli kişilerin elinde toplanması önemli ekonomik, sosyal ve siyasal sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Can ve Duman 2022). Bu durumun yarattığı toplumsal eşitsizlikler ‘çeteleşme’ gibi sorunlara yol açarken belirli toplulukların daha çok baskı altında olmasına ve toprağı sürekli işleyen ancak hiç sahip olamayan konumda olmasına sebep olmuştur. İşte tam da bu nedenle toprak, deprem sonrası her gün yeşile hayat veren bir unsur olarak yalnızca yok edilen bir miras ve betona dönüştürülen bir element anlamına gelmi-

yor. Aynı zamanda toprak, tarihsel ve toplumsal hafızayı taşıyan başat bir unsur olarak tehlikeye atılan bir miras olarak duruyor. Bu rehberde toprak kentin kültürel topluluklarının uğruna çokça savaş verdiği bir hafızayı temsil ederken, inanç ve ritüellerle bezenmiş şekilde var oluyor. Bu yüzden Antakya’da toprak, takvimi, avlusunda sofraları kurduğumuz bahçeyi, doğumu ve ölümü, zeytini ve hayat verdiği tüm bitkileri hafızasında taşır. Biz de Antakya’yı anlamak ve anlatmak için toprağa yüzümüzü döndük.

Rehberimizin bu bölümünde Antakyalıların toprakla kurduğu ilişkiye, doğaya uyumlanan ritüellere, mozaiklere kadar işlenen bitkileri ve toprağın Antakya’ya verdiği zenginliğe odaklanmaktayız. Özel olarak Antakya’nın ritüellerinde yer alan bitkiler üzerinden toplulukların yaşam biçimlerine hem sembolik hem de bellek üzerinden bir bakış sunmaya çalıştık. Deprem sonrasında bir bir imara açılan tarım arazileri ve hala devam eden eko-kırım zeytin, defne ve hatta mandalina ağaçlarına ihanetin başlıca örnekleridir. İşte bu ekolojik yıkımın ortasında aslında derin bir tarihe sahip toprağı ve onun bize bahsettiklerini derlemek doğaya mikrofon tutmanın ilk yolu. Bu ne-

denle zamanı ve mekanı birleştirip tüm elementleri ahenkli bir dansa davet eden ritüeller ve hafızamızda çokça iz bırakan unsurları aktarmaya çalıştık.

Toprağın ve Doğanın Kadim Takvimi

Tarih boyunca toprak ve hasat tabanlı ritüeller, doğanın döngülerini onurlandırmak amacıyla çeşitli kültürler tarafından yaşatılmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın en değerli parçası olan bu doğa temelli sözlü gelenekler; yaşamı, mevsimsel dönüşümleri ve ekosistemin dengesini kutlamayı amaçlar. Bu ritüeller, insan ile doğa arasındaki kopmaz bağı ve tüm yaşam biçimlerinin kutsallığını vurgulayan derin manevi ifadeler taşır. Tarım toplumu olmanın sonucu olarak bayramlar ve kutlamalar; doğanın ritmine uyum sağlama, toprağı anlama ve bereketi çağırma pratikleri olarak yaşana gelmiştir. İşte bu coğrafyanın toprağına, suya ve üretime teşekkür etme biçimleri:

Evvel Temmuz:

Beş Bin Yıllık Şükran Doğanın kendini yeniden üretmesinin ve bolluğun simgesi olan bu bayramın kökeni, beş bin yıl öncesine, Mezopotamya’ya kadar uzanır. Sümerler döneminde hasadın

Meryem Ana Yortusu / Vakıflı Köyü Foto: Gökhan Şahin 2025

yapıldığı bu ayda, bereket tanrısı Tammuz'a şükran sunulur ve bir sonraki dönemin bereketli geçmesi için şenlikler düzenlenir. Günümüzde de bu gelenek, toprağın cömertliğini kutlayan bir halk bayramı olarak varlığını sürdürmektedir.

Verapokhum Surp Asdvadzadzni (Bağ bozumu):

“Verapokhum Surp Asdvadzadzni” yani Meryem Ana'nın Göğe Yükseliş Yortusu, Üzüm Bayramı olarak da bilinir. Bu özel gün, aslında insanın toprakla kurduğu o kadim ve kopmaz bağın kutsandığı bir “şükran günü” olarak özetlenebilir. Üzümün olgunlaşması, yazın en sıcak günlerine kadar süren sabırlı bir bekleyişi temsil eder. Halk arasındaki “üzüm yeme yasağı”, aslında doğaya duyulan saygının bir ifadesidir; meyve tam kemali-

ne ermeden ona el sürülmez. Bu bayram; insanın toprağa verdiği emeğin karşılığını aldığı, doğanın cömertliğini sunduğu o “ilk hasat” anını kutsallaştırır. Buğday hasadı bitmiş, ambarlar dolmuş ve kış hazırlıkları başlamıştır. Bayram, yazın neşesi ile kışın hazırlığı arasındaki o eşsiz eşiği temsil eder. Toprağın doğurganlığına duyulan saygının, emeğin kutsallığının ve binlerce yıllık tarım kültürünün günümüze taşınmış bir mirasıdır.

Haririt Adar:

İpeğin Bereketi Arap Alevilerinin geleneksel zanaatlarından biri olan ipek böcekçiliğine adanmıştır. Her yıl 14 Mart'ta, ipek böceklerinin beslendiği dut yapraklarının bereketli olması temennisiyle kutlanır. Ritüel gereği yapılan sütlü muhalbiler paylaşılarak doğanın sundukları onurlandırılır.

Haririt Adar / DD Samandağ Yerleşkesi Foto: Gökhan Şahin 2024

Eid-al Saba3tash - Paskalya (Yumurta Bayramı)

Mart ayının son pazar günü Arap Ortodoks ,Arap Alevileri ve Ermenilerin ortaklaşa kutladığı bu bayram; yeniden dirilişi, doğanın ve toprağın uyanışını simgeler. “Yumurta Bayramı” olarak da bilinen bu özel gün, yaşamın döngüselliğine duyulan inancı temsil eder.

Hıdırellez:

Baharın Müjdecisi Her yıl 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gece, doğanın uyanışını kutlamak için geniş bir coğrafyada karşılık bulur. Özellikle Samandağ sahilindeki Hz. Hızır türbesi gibi kutsal alanlarda, su ve toprakla kurulan bağ tazelenir; dilekler denize ve toprağa bırakılarak doğanın mucizelerine kapı aralanır.

Bu ritüellerin tamamı, toprağın doğurganlığına duyulan saygının ve insanın doğayla uyum içinde yaşama sanatının birer dışavurumudur. Bu coğrafyada yaşayanlar, bu bayramlar aracılığıyla toprağa her yıl yeniden aynı cümleyi kurar: “Bize sundukların için teşekkür ederiz.” Farklı inançlar olsa da bu bayramlar; tarım takviminin ortak ritüelleri olarak kuşaklar arası bilgi aktarımına, toprağın devamlılığına, ürün bolluğuna ve yaşamın korunmasına katkı sağlar.

Doğum ve Arınma Ritüellerinde Defne: Kırklama Uygulamaları

Defne, Antakya'da günlük yaşamın pratik ritüellerinin yanı sıra insanın doğum anından ölümüne dek bir çok evresinde kutsal ve arındırıcı bir roledir.

Yeni doğan bir bebek, Hatay'da dünyaya geldiğinde doğa ile kurduğu ilk bağ, defne ile tanışması ile başlıyor. Hatay'ın çevre illerinde de görülebilen kırklama uygulaması doğum sonrası uygulanan, yaz kış yaprağını dökmeyen portakal, mandalina, ıtır çiçeği, ham-

beles, (iğde), defne, reyhan, kekik yaprakları havanda iyice dövülür toz haline gelince içine biraz tuz ve zeytinyağı dökülür. Bu karışım bebeğin vücuduna sürülerek birkaç saat beklenir ve daha sonra içinde defne yaprağı bulunan suyla bebek yıkanır.

Burada hem halk hekimliğini içeren tıbbi bir uygulama hem de inanç söz konudur. Yeşil yapraklı bitki tercih edilmesinin nedeni ise vücudunun asla kötü kokmayacağına, çocuğun güzel ve doğal bir hayat yaşaması inancını barındırır (Reyhanoğlu, ve ark.,2021).

Defne Dalı: Hatay’da defne dalı ve yaprağı nazar çıkarma yanında tütsü olarak da kullanılmaktadır: Temeli ilkel toplumlara dayanan ve ateş kültünün yansıması olan tütsüleme geleneği arınmanın, temizlenmenin ve kötülükleri kovuşturmanın aracı olarak günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

Defne Çekirdeği: “Çok eski zamanlarda büyüklerimiz, defne çekirdeklerini toplayıp ipe dizerek bileklik veya nazarlık yapardı”. Bu çekirdekler, kem gözün etkisini savuşturan, taşıyanı koruyan bir tılsım olarak kabul edilirdi. Günümüzde bu uygulama nadirleşse de defnenin koruyucu gücüne olan

Paskalya / Samandağ
Foto: Seda Yüce 2025

Hıdırrellez Şenlikleri / Samandağ Foto: Mehmet Aslan 2023

inancın köklerini gösterir.

Defne Yaprağı: Defne ile ilgili bir diğer inanç ve ritüel ise en eski Yahudi geleneği olduğu inanılan günümüzde 21 Mart Nevruz Bayramına denk gelen, Hristiyanların Paskalya Bayramı olarak kutladıkları törenlerde kilise çevresine defne yapraklarının saçılması coşku ve sevincin ifade olarak bilinir. Bu tören ve bayramların yanı sıra defne yaprakları “Defne ve Apollon efsanesindeki aşkın ve ölümsüzlüğün simgesidir”. “İyiliğin ve güzelliğin simgesidir.” Defne kelimesinin Antakyalılarda uyandırdığı çağrışım ise genellikle aşk, sevgi, güzellik, barış, zafer, başarı, güzel koku, temizlik ve doğa iken sürekli yeşil kalması yaşamı simgelemektedir.

Defne Sabunu: Defne (Gar) sabunu, Antakya’nın “Yeşil Altın”ı olarak bilinen defne ağacının meyvesinden elde edilen defne yağı ile zeytinyağının geleneksel yöntemlerle birleştirilmesiyle üretilen ve bölgenin kültürel ve ekonomik kimliğinin en önemli simgelerinden biri olan bir üründür. Antik çağlardan bu yana Mezopotamya ve Akdeniz uygarlıklarında bilinen gar sabunu üretimi geleneği, Hatay’da asırlardır sürdürülen bir zanaat olup, tamamen doğal içeriği sayesinde özellikle hassas ciltler için tercih edilmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir sağlık ve temiz-

lik mirası haline gelmiştir. Sadece bir temizlik aracı olmanın ötesinde, halk hekimliğinde ve günlük arınma ritüellerinde yer edinmektedir. Kadim inanışlara dayanan defne kokusu, sabun aracılığıyla günlük yaşamın bir parçası haline gelerek Antakya’nın bereketi ve doğal kimliğini simgeler. Bu eşsiz ürün, “Hatay Defne Sabunu” olarak 2017 yılından itibaren coğrafi işaret korumasına alınmıştır.

Defneye dair inanış ve anlatıların halk belleğinde yaşıyor olması da geleneğin gelecek kuşaklara aktarılması, kültürün devamlılığı

Zeytin / Karlısu Mah.
Foto: Gökhan Şahin 2025

Kekik Tarlası / Altınözü Foto: Gökhan Şahin 2024

noktasında dinamikliğini korumaktadır.

Zeytin ve Yaşam

Hatay coğrafyasına yukarıdan bakıldığında görülen o uçsuz bucaksız gümüşü yeşil parıltı, sadece bir ağaç topluluğu değildir. O parıltı, bu kadim toprakların sabrı, bereketi ve binlerce yıllık şahididir. Antakya insanı için zeytin, tarladaki bir ürün olmaktan öte, evin yaşlı ve bilge bir ferdi gibidir; saygı görür, üzerine titrenir ve nesilden nesile bir miras gibi devredilir.

Hatay’da takvimler sonbaharı gösterdiğinde, halk arasında zaman kavramı değişir; artık “Zeytin Zamanı” gelmiştir. Bu dönem, bir hasattan çok, toprağın sunduğu şükür sofrasına oturmak gibidir. Köylerde ve zeytinliklerde, sabahın ilk ışıklarıyla başlayan hareketlilik, bir imece usulü şenliğe dönüşür.

Sırıkların dallara değdiğinde çıkardığı o ritmik ses, yaprakların hışırtısına karışır. Kadın, erkek, çocuk demeden herkes ağacın gölgesindedir. Zeytin toplamak zahmetli iştir ama Antakyalılar için bu zahmet, sonunda elde edilecek o altın renkli sıvının ve kış boyu sofrayı süsleyecek tanelerin hatırına “tatlı bir yorgunluk” olarak görülür.

Sofraların Baş Tacı: Halhalı ve Attun

Zeytin denince akla gelen standart lezzetler, Antakya mutfağında ezber bozar. Burada zeytinin her hali ayrı bir sanat eseridir:

Halhalı: Hatay zeytinciliğinin medar-ı iftiharıdır. Minik, yağlı ve çekirdeği etinden kolayca ayrılan bu tür, özellikle yeşilken toplanır ve “kırma” yapılır. Bölgenin coğrafi işaretini almıştır

Attun (Siyah Zeytin): Dalında kendiliğinden olgunlaşan, rüzgar ve güneşle buruşan, tuzu ve yağı içinde saklı o siyah inci.

Ölümsüzlük Mirası

Burada zeytinyağı sadece salataya dökülmez; yemeklerin ruhudur. Humustan babagannuşa, tencere yemeklerinden soğuk mezelere kadar her şey, o genzi hafifçe yakan, meyvemsi kokulu koyu yeşil yağ ile hayat bulur. Eski taş değirmenlerde, yani yerel ağızla “mahsere”lerde sıkılan yağın kokusu, Antakya sokaklarının en tanıdık kokusudur.

Tarih boyunca nice medeniyetler gelip geçmiş, nice savaşlar ve yıkımlar yaşanmıştır bu topraklarda. Ancak zeytin ağacı, gövdesi eğilip bükülse de kökleriyle toprağa sıkı sıkıya tutunarak ayakta kalmayı başarmıştır. Bugün bir Antakyalının zeytin ağacına bakışı, geçmişine ve geleceğine bakışı gibidir.

Dağ Kekikği (Zahter-Thymbra spicata / Origanum syriacum) Antakya halkı için dağ kekikği (zahter), bir bitkiden çok daha fazlası; mevsimlerin döngüsünü ve sofranın bereketini simgeleyen bir kültürel kimliktir. Bölge halkının “kokusu ruhu iyileştirir” dediği bu bitki, tarladan sofraya uzanan ritüellerle günlük yaşamın tam merkezinde yer alır.

Antakyalılar için zahter kokusu, “eve dönüş” hissidir. Gurbete gidenlerin bavulunda mutlaka bir kavanoz kurutulmuş zahter bulunur; bu, memleket toprağıyla kurulan en canlı bağdır.

Taşla İşlenen Doğa: Mozaiklerde Bitkiler

Hatay’ın bu zengin bitki mirası sadece doğada değil, şehrin tarihinin en derin katmanlarında, yani **mozaiklerinde** de yaşar. Antik çağın sanatçıları, doğadaki 300 endemik türden ilham alarak taşları tek tek dizmişlerdir. Hatay mozaiklerini sadece sanatsal birer obje olmaktan çıkarıp, Antik Çağ’ın bölge florasını belgeleyen birer “*taş kütüphanesi*” haline getirir. Hatay mozaikleri, binlerce yıl öncesinin “botanik defterleri” gibidir. Sanatçı, doğada gördüğü o muazzam biyolojik çeşitliliği ölümsüzleştirmek için taşı bitkiye, bitkiyi ise bir hafıza mekanına dönüştürmüştür. Bugün Antakya mozaiklerine bakmak, aslında Hatay’ın ekolojik mirasını bir pencereden izlemek gibidir.

Defne (Laurus nobilis): Mozaiklerde en çok rastlanan türlerden biridir. Sadece bir bitki değil, Hatay’ın mitolojik kimliğidir.

Ayı Pençesi (Akantus):

Acanthus, ilk çağdan beri başta Roma ve Bizans olmak üzere, çeşitli çevrelerin sanatına yoğun şekilde girmiş bir bitkidir. Az veya çok stilize edilen acanthus yaprakları, korint ve kompozit sütun başlıklarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bilhassa Akdeniz çevresinin sanatında çeşitli malzemeler ile yaprak, kıvrım veya rozet formunda sayısız denilebilecek eserde karşımıza çıkar.

Sütun başlıklarından taban süslemelerine kadar her yerde karşımıza çıkan bu dikenli yaprak, bölgenin vahşi ve güçlü bitki yapısını temsil eder.

Halk ağzında kenger yaprağı olarak bilinen akantusun doğru tabiri Ayı pençesidir. Akantus bitkisi çiçekleri olan, dikenli, yüksek, otsu bitkidir (Demiriz, 1984).

Meyve Ağaçları: Nar, incir, üzüm ve zeytin; Hatay toprağının binlerce yıl önceki bereketini, bugünün sofralarına bağlayan kopmaz birer halkadır.

Kantaron / Sarı Kantaron (Hypericum türleri)

Bazı geometrik panoların merkez kısımlarında ve "Soteria" (Sağlık/ Yenilenme) figürünün başındaki çiçek tacında görülen sarı-yıldız formu çiçeklerin, bölgede yaygın olan kantaron veya benzeri Astera-ceae üyelerini temsil ettiği düşünülmür.

Sümbül ve Zambak Türleri (Hyacinthus & Lilium)

"Bahar" mevsimini simgeleyen figürlerin taçlarında ve Megolapsykhia (Büyük Ruh) mozağindeki av sahnelerinin zemin dolgularında görülen soğanlı bitkilerdir. Hatay'ın zengin geofit (soğanlı bitki) florasına atıftır.

Sarmaşık (Hedera helix)

Mozaik panolarını çevreleyen bordürlerde, kıvrımlı ve kalp yapraklı formlarıyla en sık kullanılan

Kum Zambağı / Samandağ
Foto: DD Arşivi 2025

dekoratif bitkidir.

Nilüfer / Lotus (Nymphaea)

Su kenarı sahnelerinde ve Oceanus figürlerinde tomurcuk veya açmış çiçek olarak betimlenir. Amik Gölü'nün eski sucul yaşamına bir gönderme niteliğindedir.

Mevsimler Mozaiği Louvre Müzesi

1935 yılında Daphne Antik Kenti'ndeki Konstantin Villasında bulunan Mevsimler Mozaiği, MS 325 civarına dayandığı düşünülüyor. Mevsimlerin ve av sahnelerinin betimlendiği mozaik taban, 1939 yılından beri Louvre Müzesi'nde

Mevsimler Mozaiği (Mosaïque des Saisons), Daphné Antik Kenti (Konstantin Villası), Antakya/Hatay, yaklaşık MS 325 civarı (Geç Antik Dönem), Dört Mevsimin Alegorik Temsili (Çiçek, Buğday Başağı, Meyve, Kamış sembolleriyle) ve Av Sahneleri, Louvre Müzesi, Paris, Fransa.

bulunuyor. Bir zamanlar villanın açık hava avlusunun zeminini süsleyen bu mozaik, mevsimlerin ve av sahnelerinin alegorilerini içeriyor ve panelleri pastoral yaşam sahneleri içeren bir bordürle çerçeveleniyor. Gerçek ve mitolojik av sahneleri bolluk temasıyla ilişkilendiriliyor. Asma filizleri, üzüm salkımları ve altın filizler yer yer akantusun süslemesini yaparken, meyveler ve çiçekler de sarmalları dolduruyor. Mozaığın dış kenarında, "Erdemler" ve zıyafet veren Erotlar, çiçek çelenkleri yapan köylüler veya sürüleriyle çobanların olduğu pastoral sahneler yer alıyor (Bozoğlu, 2024).

Bu mozaikte göze çarpan ilk bitki dört köşeden çıkan akantus yaprağıdır. Sanatta Akantus, genellikle uzun ömürlülük ve yaşam gücü gibi anlamları temsil etmektedir. Mozaikte Dört Mevsimi temsil eden (Bahar, Yaz, Sonbahar ve Kış) dört farklı kadın figürü (mevsim tanrıçaları) bulunuyor. Bu kadınlar, her mevsimin özünü anlatan birer bitki tutuyor:

Bahar: Taze bir çiçek tutuyor. Bu, doğanın uyanışını ve yeşermesini simgeliyor.

Yaz: Bereketin ve hasat zamanının sembolü olan bir buğday başağı (ekin) taşıyor.

Sonbahar: Hasat edilen ürünleri, yani meyveleri tutuyor. Bu, bolluk ve toplama zamanını anlatıyor.

Kış: Kışın donmuş doğasını ve belki de o dönemde hayatta kalmak için önemli olan bir sazlık/kamış türünü tutuyor.

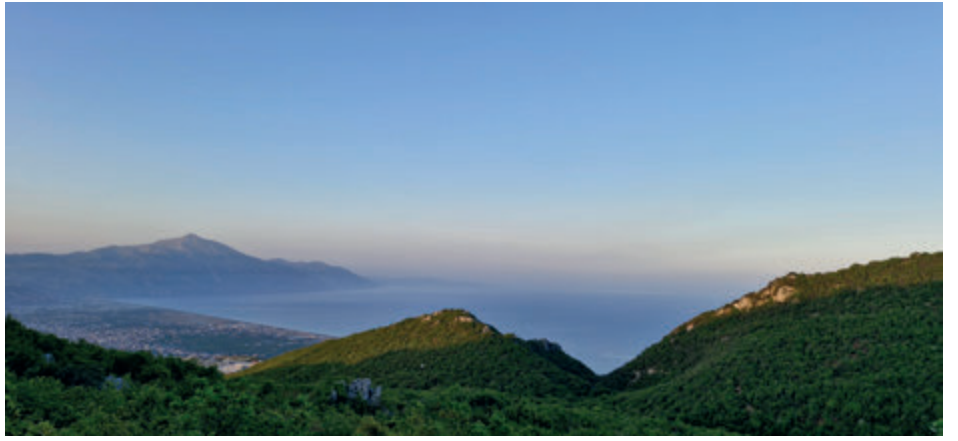
Tavus Kuşları ve Asma Bordür Mozaiği (Antakya Mozaikleri). M.S. 2. – 4. Yüzyıllar. Worcester Sanat Müzesi.

Tavus Kuşları ve Asma Bordür Mozaïği:

Beşinci yüzyılın zarafetini taşıyan bu mozaik, vaktiyle yaklaşık 700 metrekarelik devasa bir döşemenin, sanki bir hazine sandığının kenar süsü gibi parlayan bordürünün altı parçasından biridir. Sanki bir nakkaş eli değmişçesine, her bir köşeden fışkıran sürekli sarmaşık tomarları, toprağın bitmek bilmez yaşam enerjisini fısıldar.

Asmanın nazik kıvrımlarının oluşturduğu eliptik çerçeveler içinde, çeşit çeşit kuşlar ve hayvanlar yer bulmuştur kendine; her biri, bu taş bahçenin sessiz sakinleri gibidir. İç kenarda uzanan, gri, pembe ve sarı renklerin ahenkle dans ettiği bükümlü şerit, koyu siyah zemine karşı öylesine ustalıkla yerleştirilmiştir ki, renklerin kademeli işlenişleriyle sarmaşıklar adeta üç boyutlu, canlanmış bir kurdele gibi göz yanılması yaratır.

Bu pastoral sahnenin ana öznesi ise, iki parlak renkli tavus kuşudur. Göz alıcı tüyleriyle birbirlerine dönmüş bu asil kuşlar, tam ortalarında duran, üzümle dolup taşan bir sepetle karşı karşıyadır. Bu duruş, onların bu sahnedeki özel önemini vurgularken, tavus kuşu figürleri sonsuz yaşamı ve ölümsüzlüğü simgeler. Üzüm sepeti ise, hasat mevsiminin, yani bağ bozumu sonrasında elde edilen bolluk ve bereketi simgeler. Bu mozaik, sadece bir süsleme değil; bereketin, güzelliğin ve sonsuzluğa olan inancın, taşlara işlenmiş zarif bir ilahisidir. Bugün, bu eşsiz parça, Worcester Sanat Müzesi'nin duvarlarında Antakya'nın o kadim ruhunu yaşatmaktadır.

Musa Dağından Kel Dağına Bakış Foto: Seda Yüce 2025

Worcester Av Mozaïği

Şekil 1. Worcester Av Mozaïği döşemesi, Worcester Av Evi, Antakya, geç 5.erken 6. yüzyıl CE. (Fotoğraf: Worcester Sanat Müzesi, Worcester, Massachusetts. Antakya ve Çevresi Kazısı, Rahip Dr. Austin S. Garver ve Sarah C. Garver'in vasiyetleri sayesinde.)

Antik Antakya'nın dış mahallelerinden Daphne'de gün ışığına çıkarılan bu mozaik, şimdilerde Amerika'nın Massachusetts eyaletindeki Worcester şehrinde, adıyla anılıyor: "Worcester Av Mozaïği". Milattan sonra 6. yüzyılın başlarına tarihlenen bu eser, Antakyalıların ılık mevsimlerde Defne'ye gelip avlandıkları anları resmediyor ve mozağin dört bir yanındaki ağaç tasvirleriyle hemen dikkat çekiyor.

Bu ağaçların türlerini tam olarak bilmek zor olsa da, büyük olasılıkla nar, armut, elma ya da muşmula gibi yuvarlak meyveli ağaçlar ve şeftali, kayısı ya da turunc gibi kalp şeklindeki meyvelere sahip ağaçlar betimlenmiş (Öğüş- Uzun, 2010).

Antakya mozaiklerinde sıkça görülen bir tarz olsa da, mozaik zeminin ağaçlarla bölümlere ayrılması ve özellikle olgun meyvelerle dolu ağaçların resmedilmesi nadir rastlanan bir güzellik. Av sahneleri ise biraz hayal ürünü gibi; çünkü avcılar kendilerini vahşi doğada ya da arenada değil, özenle bakılmış bir meyve bahçesinin içinde buluyorlar.

Kısacası, bu meyve ağaçları bize yeryüzünün bereketini, Antakya'nın o güzelim iklimini ve bu bereket içinde geçen av coşkusunu anlatıyor. Mozağin tam ortasındaki zafer kazanmış avcı figürü ise bu tablonun anlamını daha da belirginleştiriyor. Bu figürün, av şenliklerini kendi cebinden düzenleyen mozaik sahibinin kendisi olduğu düşünülüyor.

Böylece mozağin genel anlamı, bölgenin cömert ikliminin ve yeryüzünün bereketiyle birlikte, her bir meyve, her bir yaprak, toprağın nefesiyle canlanmış, cennetten bir köşe sunar. Bu eser, Antakyalı ruhunun yansımasıdır: Bereketli toprağa duyulan şükran, hayatın lezzetine olan tutku ve konukseverliğin taşa dönüşmüş halidir. Avcı figürünün zaferi, o coğrafyanın sunduğu cömertliğin kutlamasıdır; zira bu topraklar, avı da, meyveyi de, misafiri de hep en iyisiyle ağırlamıştır.

Sonuç: Geleceğe Kalan Miras

Toprak aidiyetin en temel unsur, kendi bir 'yerli' hissetmeyi sağlayan bir değerdir.

Demografik yapının deprem sonrası bozulması iç içe yaşayabilen insanlar için yine de sarsıcı bir noktaya sahiptir. Nedeni ise toprağın, Hatay için sadece bir zemin değil; binlerce yıllık ritüellerin, avluda pişen kahvenin ve komşuluğun kolektif ruhunu taşıyan, sarsılmaz bir aidiyet değeri olmasıdır. Ancak 6 Şubat depremi ve sonrasındaki süreç, bu kadim bağ derinden sarstı. Yıkılan sadece binalar olmadı; demografik yapının bozulması riski ve iç içe yaşayabilen insanların ortak yaşam sahnesi de dağıldı. Bu sarsıntının nedeni açıktır: Toprakla kurulan manevi ve ekonomik ilişkinin fiziksel olarak kesintiye uğramasıdır. Bir yanda 164 binden fazla Antakyalı'nın göç etmesiyle sosyal hafızanın yitirilme riski ortaya çıkmış olsa da, diğer yandan kente geri dönenlerin ve toprağını terk etmeyip kalanların oluşturduğu mücadele toprağa duyulan aidiyet bağını gücünü bize göstermektedir. Ancak toprağın kendisi de bir mücadele vermektedir. Yeni yaşam alanları için bildirilen "Rezerv Yapı Alanları" kapsamında Antakya ve Defne'de yaklaşık 207.35 hektarlık tarım arazisi ve yerleşim yeri ve 7.913 dekar mera arazisi vasfından çıkarılarak yapılaşmaya açılmıştır. Toprakla yaşam bulan zeytinlikler ve narenciye ağaçları bölgenin sembolü olan ağaçlar, acele kamulaştırma ile tahrip edilmekte ve kesilmektedir. Özellikle Dikmece mahallesi, zeytin ağaçları büyük baskı altındayken, 3573 Sayılı Zeytin Kanunu'na rağmen beton santralleri zeytinliklerin yakınına kurulmaktadır. Ayrıca, Antakya Narlıca'da 1 milyon tondan fazla enkazın, içerisinde asbest ve tehlikeli sanayi atıklarının ayrıştırılmadan direkt tarım arazilerine ve dere yataklarına dökülmesiyle toprağın

Zeytin Bahçesine Moloz Döküm/ Narlıca Foto: Gökhan Şahin 2023

kirliliği artmaktadır. Molozlardaki kimyasal atıklar ve beton santallerinden kaynaklanan yıllık 24 milyon kg'ı aşan toz emisyonu, toprağın biyolojik yapısını geri dönülmez biçimde tehdit eden bir gerçekliktir. Buna ek olarak, taş ocaklarındaki binlerce patlatma (2024 yılı verilerine göre 5.464 ad.) hem toprakta sürekli sarsıntı yaratarak yer altı su yollarının değişmesine neden olmaktadır.

Şehirde, yeni yaşam alanları oluşturmak adına yürütülen çalışmalarla somut olan kültür (binalar, sokak düzenleri) hızlıca ve bir "makyajlama" çabasıyla tamamlanıyor olabilir. Ancak Antakya'nın böylesine hızlıca ayağa kalkması, Antakya'nın özünü oluşturan o kadim kültürü eski haliyle geri getirmeye yetmeyecektir. Oysa, Hatay'ı Hatay yapan sadece taş ve beton değil, toprağın sıcaklığında yeşeren hayat kültürüdür. Hatay'ın avlulu evleri (hayatları) fiziksel olarak zarar görmüş olabilir ama "avlulu kültürü" form değiştirerek yaşıyor. Şimdi o meşhur komşu meclisleri, bahçelerin henüz çiçek açan köşelerinde, ayakta kalan bir asmanın gölgesinde kuruluyor. Kahvenin kokusu, toprağın iyileştirici kokusuyla birleşip Hatay insanına şunu fısıldıyor: "Köklerin burada, toprak seni bırakmadı, sen de toprağı bırakma." İşte tam bu noktada, şehrin asıl gücü ve geleceği ortaya çıkmaktadır. Hafızanın Direnci. Avludaki kahve meclisle-

rinin, imece usulü nar ekşisi kaynatmanın, Defne ağacının mitolojik kimliğine gösterilen saygının aidiyet duygusu, çiftçilerin üretimi krizden sonra form değiştirerek de olsa yaşamaya devam etmektedir. Günümüz avluları TOKİ yapılarından ibaret olsa bile günümüz gençleri o ritüelleri, o komşuluk geleneklerini kendi hayatlarında yaşatmaya devam ettikleri sürece, bu toprakla kurulan bağın kökleri yaşamaya devam edecektir. Onlar, enkazın arasından boy veren bir zahter filizinin inancıyla, Asi'nin rehberliğinde dört elementin dengesini yeniden kuracak olan iradedir. Toprağın hafızası, ona tutunanların kalbinde ve yaşattığı geleneklerdedir. Bu aidiyet sürdüğü, Hatay'ın "yeşil mirası" insanlığın en büyük hazinesi olmaya devam edecektir.

"Yeniden doğuşun anahtarı

toprakta saklıymış.

Özellikle yıkımın olduğu topraklarda.

*Acılar refaha ermek için yaşanır-
mış.*

Yaşayanlar, yaşayacağı ve yaşatacağı olduğu için yaşarmış.

Ve şükredermiş.

Varlığına ve yeni varedeceklerine...

Sonra o topraklarda bereket yerini bulurmuş.

Tohumlar uykudan uyandırılır.

*Yeniden hayat inşa etmeye hazırlanır-
mış.*

Elementler bir olur ve yaşamın yolu çizilirmiş." (Şiir:Selvi Keser)

Duyularla Antakya

Hambeles Toplayan Teyze / Foto: Gökhan Şahin / 2025

Duyularla Antakya

Antakya'yı anlatmaya nereden başlarsınız? Çok iyi bildiğiniz bir yeri, orayı hiç bilmeyen birine tarif ederken hangi kelimelere sığırırsınız? Genellikle “tarih” veya “hoşgörü” gibi büyük kavramlara başvururuz. Oysa bir yeri “tanıdık” kılan, onu basit bir yapı yığımından çıkarıp yaşayan bir ev haline getiren şey; belleğimizin duyular yoluyla topladığı o sonsuz verilerdir. Bellek, sadece basitçe hatırlamak değil; dünyayı algılama ve kim olduğumuzu oluşturmada kurucu bir unsurdur. Bu yüzden Antakya'yı anlatmak, aslında onu nasıl hissettiğimizi anlatmaktır.

6 Şubat 2023, bu anlatıda sarsıcı bir milat oldu. Fiziksel haritamız, sokağımız ve evimiz değişirken; asıl büyük kaybımız bizi bu kente bağlayan o görünmez bağların, yani duyusal hafızamızın mekanlarını yitirmek oldu. Bir sesi artık duyamamak, bir kokuyla karşılaş-

tığımız o köşe başını bulamamak, o çok tanıdık taşın serinliğine dokunamamak en derin boşluğumuz haline geldi. Bugün enkazların arasından geçerken sadece yıkımı değil, kentin o kendine has ses dengesini, kadim koku haritasını ve dokunma hissini yitirmenin sessizliğini yaşıyoruz.

Tam da bu noktada, elinizde tuttuğunuz bu çalışma alışıldık bir turizm rehberi değil; kentin parçalanan ruhunu duyular üzerinden bir araya getirmeye çalışan bir hafıza direnişidir. Turistik bir bakışın aksine bu rehber, Antakya'yı sadece izlenecek bir nesne olarak değil, her birimizin duyularıyla yeniden kuracağı canlı bir bellek alanı olarak görüyor.

Duyusal hafızamıza sahip çıkmak, sadece geçmişe özlem duymak değildir; bugün Antakya'yı unutmaya ve yok olmaya zorlayan sürece

karşı en temel barikatımızdır. Kentin gerçek “yeniden inşası”, sadece beton blokların yükselmesiyle değil, ancak bizlerin bu duyusal haritayı sahiplenmesi ve o inşa sürecinin öznesi olmamızla mümkündür. Gerçek bir yeniden var oluş; o dar sokakların rüzgârını, taş binaların serinliğini ve komşuluğun sesini bilenlerin, yani bu kentin hafızasını taşıyanların eliyle gerçekleşmelidir. Tektipleşmiş, ruhsuz ve karar alıcıların istediği yere taş koyduğu bir “proje” Antakya'sına karşı; nergis kokulu, buhur dualı ve çok sesli Antakya'yı bizler kuracağız.

Burada, çocukluğunda su ızgaraları üzerinde “küçük parmak kız” olanların sesiyle, eski taş binaların yaşanmışlık kokusunu özleyenlerin burnuyla ve fırından yeni çıkmış biberli ekmeğin sıcaklığını unutmayanların teniyle bir yolculuğa çıkacaksınız. Herkesin kendi Antakya'sından bir parça bulabilece-

ği, kültürümüzü hafızadan taşıyıp gerçek yaşama davet edeceğimiz bu kapsamlı çalışmanın ilk adımına hoş geldiniz.

Çünkü biz Antakya'yı sadece görmüyoruz; onu tüm duyularımızla sahipleniyoruz. Biliyoruz ki, gerçek bir yeniden inşa ancak hafızanın izinden gidilerek yapılabilir.

Antakya'yı Nasıl Hatırlıyoruz?

Antakya'yı anlatırken genellikle büyük kelimelere sığınıyoruz: Tarih, medeniyet, hoşgörü... Ama şehri asıl yaşayan bizler için Antakya bunlardan çok daha fazlası; aslında çok basit anların ve birbirine dolanmış duyuların toplamı. 6 Şubat'tan sonra fiziksel haritamız, sokağımız, evimiz çok değişti; en büyük kaybımız belki de bizi o şehre bağlayan o görünmez bağların, yani duyusal hafızamızın mekanlarını yitirmek oldu. Bir sesi artık duyamamak, bir kokuyla karşılaştığımız o köşe başını bulamamak, o çok tanıdık taşın serinliğine dokunamamak en derin boşluğumuz haline geldi. Ama biliyoruz ki o fiziksel mekanlar gitse de, hafızamızdaki o "duyu haritası" hâlâ yerli yerinde duruyor ve bizi ayakta tutuyor.

Bu rehberle yapmak istediğimiz şey, o haritayı duyularımızla yeniden çizmek ve sadece binaları değil, o binaların içindeki hayatı hatırlatmak. Antakya'yı sadece duymayı değil, o sesi hissetmeyi istiyoruz. Sabahları Uzun Çarşı'daki o çekiç seslerini, Asi'nin kenarında oturduğunda kulağına çalınan o rüzgârı veya akşamüstü mahallede top oynayan çocukların bağırışlarını, kentin her yanına dağılan o çok dilli uğultuyu hep beraber hatırlamak istiyoruz.

Her şeyden önce Antakya'nın kokusuyla yürümek istiyoruz bu yollarda. Evlerin avlularından taşan o ağırbaşlı buhur kokusunu, kışın

habercisi olan nergislerin keskin ferahlığını ve sokaklarda yürürken fırınlardan yükselen o iştah açıcı sıcak yemek kokularını sizlere de anlatmak istiyoruz. Ya o eski taş binaların kendine has, rutubetle karışık, yaşanmışlık kokan o serin kokusu... Elini o taşlara yasladığında avucuna gelen doku, aslında kentin binlerce yıllık belleğine dokunmak gibiydi. Affan'da bir duvara yaslanmanın, Samandağ'da ayağına yapışan o ince kumun ya da fırından yeni çıkmış biberli ekmeğin parmaklarını yakan sıcaklığının peşine düşüyoruz.

Biz bu rehberi hazırlarken "Antakya şudur" gibi tekil ve yukarıdan bir tanım yapmaya çalışmıyoruz. Aksine, herkesin kendi Antakya'sından bir parça bulabileceği, "Evet, tam da bu koku, bu ses beni o güne götürdü" diyebileceği bir alan açmak istiyoruz. Çünkü biliyoruz ki şehir sadece taş ve topraktan ibaret değil; biz onu nasıl hissettiysek, kaybettiğimizde en çok hangi sesini veya kokusunu özlediyssek, Antakya odur.

Antakya'da Duyusal Hafızamızda Neleri Kaybediyoruz?

Şehri kaybetmek, sadece bir evin yıkılması ya da bir sokağın kapanması değildir. Antakya gibi binlerce yıldır duyuların üzerine inşa edilmiş bir kentte, asıl kaybımız o kenti "biz" yapan duyusal ipuçlarının elimizden kayıp gitmesidir. Bugün binaların arasından geçerken sadece enkazı değil, aslında bizi o sokağa bağlayan o görünmez bağların sessizliğini de hissediyoruz. Peki, biz Antakya'da duyusal olarak neleri kaybediyoruz?

En başta, kentin kendine has ses dengesini kaybediyoruz. Uzun Çarşı'daki bakırcıların ritmiyle karışan o insan uğultusunun yerini, ağır iş makinelerinin mekanik sesi veya ürkütücü bir sessizlik aldı. Bir komşunun avludan gelen kah-

ve fincanı tıkırtısını, pencerelerden sokağa taşan o çok dilli neşeli bağırışları artık aynı yerlerde bulamıyoruz. Bir kentin sesi, o kentin nabzıdır; biz bugün o nabzın ritmini, o tanıdık melodiyi yitirme tehlikesiyle karşı karşıyayız.

Sonra, kentin o kadim koku mirasını kaybediyoruz. Nergislerin koktuğu köşeler, bahurun her akşam üzeri bir dua gibi yükseldiği avlular artık yerinde olmayabilir. Sokak aralarındaki o sıcak ekmeğin kokusuna karışan yaşlı taş binaların serin, rutubetli ve vakur kokusunu artık eskisi gibi içimize çekemiyoruz. Koku, hafızanın en kısa yoludur; o koku gittiğinde, geçmişimize giden o en kestirme yolu da kaybediyoruz.

En çok da dokunma hissimizi kaybediyoruz. Elimizin ezbere bildiği o pürüzlü taşları, parmak ucumuzla dokunduğumuz o paslı ama tanıdık demir kapı halkalarını, bizi serinleten o dar sokakların tenimizdeki esintisini yitiriyoruz. Fiziksel temasımız kesildiğinde, kentle olan bağımız sadece birer "anıya" dönüşmeye başlıyor.

Bu rehber, işte tam da bu yüzden önemli. Biz burada sadece kayıpların yasını tutmak için değil, o duyusal parçaları hafızamızda sıkıca tutmak ve yeniden yeşertmek için bir araya geliyoruz. Çünkü biliyoruz ki, bir koku hatırlandığı sürece o sokak tamamen yok olmuş sayılmaz. Bir ses zihnimizde yankılanmaya devam ettikçe, o mahalle hala yaşıyordur. Biz duyusal hafızamızdaki bu kayıpları kayda geçirdikçe, Antakya'yı sadece bir geçmiş olarak değil, içimizde yaşayan bir gelecek olarak korumaya devam edeceğiz.

Yöntem: Duyusal Etnografi

Rehberin girişinde de belirtildiği üzere, duyularımızı bir mekânla, bu çalışma özelinde Antakya ile

Duyu Atölyesi Yürüyüşü / Kemal Paşa Cd. Foto: Ladin Akcacioglu / 2026

ilişki kurma deneyimimizin araçları olarak ele alıyoruz. Antakya'nın kaybı insan eliyle mümkün olan hemen tüm felaket (deprem, savaş, soykırım, ekokırım gibi) biçimlerinin hasar verdiği mekan gibi kuşkusuz politik bir deneyim. Ve bizler bu kent ile kurduğumuz bağı algımlarken ve ifade ederken ağır ve karmaşık kavramsal çözümlerinin ötesinde başvurmak istediğimiz bilgi toplama aracı olarak kendi bedenlerimizde çabamız ve doğuştan var olan duyularımızı kullanmak istedik. Bizler insan olarak, hatta nefes alıp veren ve uzuvları olan bir organizma olarak en ilkel ve içgüdüsel bir biçimde bilgi edinmemize, çevremizi ve

deneyimimizi algılamamıza olanak sağlayan duyularımızı ve onların bize ilettiği bilgileri, kent ile kurduğumuz ilişkide bedensel ve dolayısıyla materyal gerçeklik ile bağdaştırarak ele almayı tercih ettik. Bu tercih; bizim hem unut(tur)ulan hafızamıza ve kent ile bedensel/materyal bağımıza erişmemizi sağladı. Ayrıca bu tercih hem kentimize sahip çıkmamıza hem de açık şantiye ve inşaat alanı haline gelen bu kente bedensel olarak erişimimizin gaspını, gündelik olarak tanıklık ettiğimiz kamu suçlarını daha da belirgin biçimde ortaya çıkarmaya ve kayda geçirmeye olanak sağladı. Bu bölümde duyuşsal etnografi

yöntemlerini kullandık ve bu yöntemin bize kazandırdığı akışı görselleştirerek ilerledik. Bu bölümde duyuşsal etnografiyi anlatırken, Antakya'nın hafızasındaki duyuları kaydetmek için yaptığımız çalışmanın sonuçlarını aktarıyoruz.

Duyusal Etnografi Nedir?

Duyusal etnografi, sosyal gerçekliği genellikle salt söylem ve metinleştirmeye indirgeyen söz merkezli bilimsel yaklaşımdan uzaklaşarak geleneksel araştırmaya meydan okur. Uzaktan veri toplama ve kişisel olmayan soyutlamaya dayanan geleneksel yöntemlerin aksine, duyuşsal etnografi, araştırmacının kendi duyularını birincil bilgi edinme yolu olarak kullanan somut, reflektif bir varlık gerektirir. Geleneksel etnografi genellikle gözlemcinin bakışını önceliklendirirken, duyuşsal etnografi katılımcı duyumu benimser (Pink 2009). Bu, araştırmacıların yaşam dünyasının seslerine, kokularına ve tatlarına katarak duyuşsal paylaşım yoluyla kültür hakkında bilgi edindikleri, önceden edinmiş oldukları bilgiyi sorguladıkları, hatırladıkları veya pekiştirdikleri; süreç kapsayıcı bir yaklaşımdır. Araştırmacı-katılımcı olan bizler, sabit bir gerçeğin geçerli bir kopyasını üretmek yerine bilgiyi sürekli olarak ortaya çıkan ve gelişen bir şey olarak ele alarak dünyayı canlandırmayı amaçlarız. Bu yöntem aynı zamanda duyu organlarının politikleştirilmiş doğasını ortaya çıkararak, güç dinamiklerinin kentsel alanlarda kimin ve neyin görünür, duyulur, dokunulabilir, tadılabilir, koklanabilir olabileceğini, bunların nasıl belirlediğini, bu duyuşsal belirleyicilerin belirli grupları (insan veya değil) marjinalleştirmek, silikleştirmek, hatta ortadan kaldırmak için nasıl kullanıldığını göstermektedir.

Bundan hareketle, duyuşsal etnografi; hem etnik köken, sosyal sınıf, cinsiyet gibi kategorilerle sınıflan-

dırılan insan yaşamlarına ek olarak doğa ve insan arasındaki yapay sınıırı bulanıklaştıran bir tür ilişkisel dönüşüm içinde nasıl her zaman iç içe ve karşılıklı olduğunu araştırır (Vannini 2023). Bu yöntem, bizlerin dünyayı basitçe yorumlamak yerine, dünyanın devam eden oluşumuna katıldığımız karşılıklı bir iletişimi teşvik ederek, verilerin bilgi kaynaklarımızdan (örneğin sohbet ettiğimiz Antakyalılardan) adeta topraktan maden çıkarırcasına “çıkarıldığı” geleneksel bilimin sömürücü doğasına meydan okumaktadır, çünkü bu bilgi müşterektir ve araştırmacının sorumluluğu, bu bilgiyi kaynağı ile paylaşmaktır.

Duyusal etnografi, dünyayı tanımak için duyuları birincil araç olarak ele alan, geleneksel görüşme ve gözlem yöntemlerinin ötesine geçen çok çeşitli multimodal ve somut yöntemler kullanır. Bu yöntemler sadece veri toplamakla kalmaz, genellikle araştırmacı ve katılımcıların duyusal paylaşımına odaklanır ve bu paylaşımında araştırmacı ve katılımcılar ortak duyusal varlıklar haline gelir. Duyusal etnografi, duyuları bireysel biyolojik özellikler olarak değil, iktidar yapılarıyla derinden iç içe geçmiş ilişkisel ve politik olarak üretilen yetenekler olarak yeniden çerçevelendirerek duyusal bedenleşmenin politik ve sosyal boyutlarını ele alır. Duyumsamanın toplumda eşit olarak dağılmadığını, bunun yerine sınıf, etnik köken, cinsiyet ve bedensel-ruhsal sağlık durumuna göre bölündüğünü vurgular. Bu yöntemi kullanmak bize aidiyet, nostalji, boşluk gibi yine bedende hissedilen ama beş duyunun ötesindeki hisleri de deneyimletmiş oldu.

Duyu atölyesi ve yürüyüş

17 Ocak 2026 tarihinde bir grup olarak Antakya Uzun Çarşı ve Atatürk Caddesi çevresinde bir duyu atölyesi gerçekleştirdik. Bunu

yaparken uzak gözlemden uzaklaşıp, araştırmacı-katılımcılar olarak birlikte çevrenin duyularla hissedilebilen unsurlarına odaklandık, radikal olarak değişen ve dönüş(-türül)en Antakya’da algılaması ve hatırlaması zor materyal gerçekliklere yönelmeye çalıştık.

Hazırlık ve planlama aşamasında belirli ve sınırları net olan bir rota yerine bedensel olarak duyuları merkeze alacak bir yürüyüş planlamak istedik. Ancak yaptığımız ön araştırma kentin bariyerler, setler, trafik akışı ve çökmüş altyapı sorunları içerisinde basit bir ‘yürüyüşün’ bile zorluğunu yüzümüze çarptı. Bu nedenle yine de tamamen kısıtlayıcı olmayan ancak buluşma noktaları belli bir rota ile sabah saatlerinde buluşarak atölyenin yürüyüş ile başlangıcını yaptık. Bu yöntemde amaç yürüyüş rotasında beklenen mekân ve nesnelere odaklanmak yerine beden hareketimizin belirlediği, karşılaştığımız öğelerle etkileşimde bulunarak ve beş duyumuzu kullanarak gözlem ve deneyim edinmemize olanak sağlamaktı. Aynı zamanda gözlem sırasında gözden kaçabilecek mekân ve zamansallık ilişkilerini daha somut kurmamızı mümkün kılacaktı.

Rotasız ve doğaçlama yürüme, fiziksel cephele odaklanan basit yer yaratmadan ziyade, bir yerle ilişkili kültürel anıları saptamaya ve korumaya da hizmet eder. Katılımcı araştırmacılar olarak bizler bulunduğumuz mekânı bedenimizde deneyimleyerek geçmiş deneyimlerimizi hatırlayıp, spekülatif gelecekleri hayal edip çağrıştırırken, aynı zamanda yıkım ve değişimin yası, belirsizliği ve umudu ile de bağ kurmamıza fayda sağladı. Bu da, kentte günlük yaşamını sürdüren, sosyal ve ekonomik belirsizlikle karşı karşıya olan sakinlerin duyusal ve duygusal yorgunluğunu ve devlet politikalarının günlük duyusal yaşamlarına şiddetli müdahalesini kaydetmek için bir vasıta görevi gördü. Atölyeye hazırlık yaptığımız ve duyularımızı tüm işlevleriyle yaşayabileceğimiz düşündüğümüz bu deneyim, kentte hareketliliğin dayanılmaz kısıtlılığı ve kenti hissetmenin tüm yollarının tıkanıp gerçekliği yüzümüze vurarak öfke ve tıkanmışlık hissiyle büyüdü. Bu gerçek Antakyalıların deprem sonrası Antakya’da gündelik hayatın şiddetini nasıl deneyimlediklerine dair önemli bir veri sundu. Tüm bunlara rağmen Antakya’nın hafızadaki, mekanları ve zamanları aşan kadim duyu tarihiyle beraber tüm bedensel ve

Duyu Atölyesi Haritası 2026

ötesinde bulduklarımızı bu rehberde paylaşıyoruz.

Duyularla Antakya Atölyesi: Hafızadaki duyuları kaydetmek

Deprem sonrası duyularımızla hissedemediğimiz ama anımsadığımız şeyleri yazıya döktük çünkü fark ettik ki belirli duyu unsurları kendilerini aşan kavram, olay, kişi ve mekânları temsil ediyor veya zihnimizde onlarla ilişkililiyor (olmasını beklediğimiz ama orada olmayan nergis kokusu gibi, duymaya alışık olduğumuz ama hem yıkımdan hem de inşaattan kaynaklı duyamadığımız sesler gibi). Hafızamızda yer etmiş, hissetmeyi beklediğimiz ama hissedemediğimizi tespit ettiğimiz hayalet görüntüler, sesler, kokular, hisler, tatlar; maddi yapılar yıkıldıktan ve yerinden edildikten sonra bile bir alanda kalan insan varlığının duyusal kalıntılarıdır.

Yürüme ve etnografi gibi bedenlerimizi kullanarak gerçekleştirdiğimiz yöntemlere tamamlayıcı görevi üstlenen bu yöntem, duyunun ya tamamen fiziksel ya da tamamen zihinsel olduğu ikili düşünce biçiminden uzaklaşarak, duyuyu bizlerin ve hafızalarımızın aktif olduğu zihin ve beden bütünselliğini sağladı. Bunu, tespit ettiğimiz boşlukları doldurmak yerine boşlukları hissetmek, tespit etmek

ve kaydetmek gayesiyle yapmamız önemliydi.

Atölye öncesinde, mekâna uyumlanma ve bedene geri dönme yöntemleri üzerine düşündük. Bu süreç, saha gerçeklikleriyle yüzleşmeyi gerektiriyordu: devam eden yeniden inşa çalışmaları yaya hareketliliğini ciddi biçimde kısıtlıyordu, sürekli iş makinelerinin uğultusu zihni dağıtıyordu ve havada dolaşan enkaz tozu tüm duyulara saldırıyordu. Bedene geri dönmek, başlı başına rahatsız edici ve zaman zaman doğal hissetmeyen bir deneyimdi. Yöntemsel olarak, ekip arkadaşlarımız İris Eryılmaz ve Ladin Akcacioglu'nun daha önce tarihi kent merkezinde gerçekleştirdiği duyu odaklı etnografik çalışmalarından ilham aldık (Akcacioglu, 2025a; Eryılmaz, İ. 2025, SonoScape <https://iriseryilmaz.github.io/SonoScape/>). Ancak saha çok hızlı değişmişti; yeniden inşa süreci, birkaç ay öncesinde bile kaydedilmiş pek çok duyusal izi silmiş, Uzun Çarşı gibi duyusal yoğunluğu olan mekânların yıkımı gerçekleşmişti. Bu nedenle, özellikle yokluklara, sessizliklere, nefessizliklere ve bedenin içinde olmanın zorluğunda mevcut olanı fark etmeye yönelmemiz gerekiyordu.

Bedene odaklanma yolları üzerine

düşünürken, bedenle bağlantıda kalmayı destekleyici bazı farkındalık egzersizleri geliştirdik. Aşağıdaki egzersizler yoga ve meditatifte yaygın olarak kullanılan farkındalık uygulamalarından esinlenmektedir. Farkındalık pratiklerinde bedene odaklanırken, genellikle baştan başlayarak aşağı doğru ilerleyen bir hatı izlenir. Bu teknikler dikkati bedene çekmek için kullanılır.

Atölye faaliyeti:

- Güvenli bir noktada durun ve hareketsiz kalın.
- Gözlerinizi karşıda sabit bir noktaya yöneltin.
- Ardından tek tek hissettiğiniz duyulara odaklanın.
- Mümkünse gözlerinizi kapatın ve hissettiklerinizi fark edin:
 1. Gördükleriniz
 2. Duyduklarınız
 3. Kokladıklarınız
- Teninize değen sıcaklık, soğukluk, rüzgâr gibi duyular
- Sonrasında deneyiminizi kaydedin (yazın). Kendinize şu soruları sorun:
 - Şu anda hissettiğim en baskın duyular neler?
 - Bedensel hislerimin düşünsel karşılıkları var mı? Aklımdan neler geçiyor?
 - Bu duyular ya da duyu kaynakları bende bir çağrışım uyandırıyor mu?
 - Hangi duyular hoş, hangileri rahatsız edici? Neden?

Atölye öncesinde, yürüyüş sırasında ortaya çıkan mekâna bağlı duyusal çağrışımları ve bedensel deneyimleri kaydetmek için metin temelli formlar hazırladık. Kentsel duyusal haritalama yöntemlerinden uyarlanan bu formlar, deneyimlerin sayısal olarak harita üzerinde işaretlenmesini sağlayan bir alan da içeriyordu.

Ana form yedi sütundan oluşuyordu:

Kurtuluş Cd. İnşaat / Duyu Atölyesi / Foto: İrem Aydemir / 2026

1. Numara üzerinden temsiliyet (harita üzerinde deneyimi konumlandırmak için)
2. Duyusal deneyim türü (duyuyu kategorize etmek için)
3. Yoğunluk (deneyimin mekânsallığı kaydetmek için)
4. Süre (deneyimin zamansallığı kaydetmek için)
5. Duyusal çağrışımlar (eşlik eden çoklu duyusal izleri yakalamak için)
6. Deneyimin beklenen olup olmadığı (katılımcı hafızasında duyusal peyzajın nasıl değiştiğini anlamak için)
7. Hafıza kutusu (haritanın ötesinde betimleme, çizim, renklendirme ya da ses/video kaydı için)

Yürüyüş sırasındaki şartlar nedeniyle, deneyimin yoğunluğu ve süresi üzerine düşünmek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Bu yüzden üçüncü ve dördüncü sütunları çoğu zaman boş bıraktık. Üstelik şiddetli yağmur nedeniyle formlarımız da ıslanıyordu; bu da deneyimleri o anda, yerinde kaydetmeyi daha da zorlaştırıyordu.

Atölyeyi yaptığımız gün, soğuk, rüzgârlı ve yağmurluydu. Yürüyüşümüze Asi Nehri boyunca ilerleyerek başladık. İnşaat kamyonlarının arasında yürümek, bedene dönmeyi özellikle zorlaştırıyordu. Kamyonlar güvenli yürümeyi güçleştiriyor, yollar daraldıkça bizi yoğun trafik içinde kendi rotamızı bulmaya zorluyordu. Yürürken birbirimize ara ara dikkatimizi yeniden bedenimize getirmeyi hatırlatmaya çalıştık. Bir kebabçının önünden geçerken tanıdık et kokusunu duymakta zorlandık. Asi Nehri'ne yaklaştığımızda, onun meşhur yosunlu kanalizasyon kokusuna dikkat kesildik. Ama rüzgâr burnumuza nergisin kokusunu taşıdığı anda, ancak çok hafif bir iz olarak hissedilebiliyordu.

Bazılarımız çevredeki seslere daha çok odaklandı: metalin çığılığı,

trafiğin bitmeyen uğultusu, inşaat kamyonlarının sarsıcı gürültüsünü dinledi. Bu sesler, dört yıldır duyusal peyzajın kalıcı bir parçası hâle gelmişti. Yağmur toprağı ıslak ve çıplak bırakırken, diğerlerimiz zeminde beliren yeni izleri fark etti. Bir insan ayak iziyle, bir kamyonun toprağı yaran derin izi yan yana duruyordu. Zıtlıklar aynı patikayı paylaşıyordu.

Olmaması gereken izlerin bir başka örneği de Asi Nehri'nde süren inşaat çalışmaları sırasında nehir boyunca biriken toprağın üzerinde beliren tekerlek izleriydi. Bir zamanlar suyun güçlü bir şekilde aktığı yolun tersine, şimdi hafriyat kamyonlarının lastik izleri bu zemine kazınıyor; şehrin değişen rotalarının adeta bir kanıtı gibi duruyordu. Köprübaşına yaklaştığımızda, bizi eskiden alışık olduğumuz manzara karşılamadı. Alışık olduğumuz nergis standlarını göremedik. Bunun yerine, Kasımpaşa Caddesi'nde yeni açılmış bir dükkânın yakınında bir demet nergis bulduk. Heyecanla koklamak için yaklaştığımızda ise hayal kırıklığı yaşadık; havada uçan toz ve duman nergisin kokusunu perdeliyordu.

Bunun yerine, yanan plastiğin kokusunu, inşaat işçilerinin birbirlerine seslenişlerini, yakındaki bir şantiyede çatırdayan odunların hafif uğultusunu kaydettik. Havada süzülen dumanı gördük. Eski Antakya evlerinden geriye kalan taş oymaların dokusunu hissettik. Nergisi gördük ama koklayamadık. Kahve kokusu, trafiğin sesi, toprağın ve yağmurun kokusu, metalin birbirine çarpan tıkırtısına, kırılmış kaldırım taşlarının dokusuna ve çamurdaki ayak izlerine tanık olduk. Ve Asi, süregelen müdahalelerle kendi doğal yatağına karşı akarak, tersine dönen bir nehir olarak oradaydı.

Antakya'nın Hafızadaki Duyuları

Antakya'nın "duyusal haritası"ndan söz etmek, Antakya'da doğmuş, Antakya'da yaşamış ya da yıllar boyunca Antakya'yı sevmiş herkesin bedeninde iz bırakmış duyusal tortuları fark etmeyi gerektirir. Bu duyusal izlerin farkına vardıkça, mekânla kurduğumuz aidiyet duygusunun kaybının bir gecede gerçekleşmediğini yavaş yavaş anlıyoruz. Bu kayıp, zaman içinde ilerleyen bedensel ve zamansal bir yerinden edilme süreciyle oluşmaktadır. Şehrin duyusal peyzajının yaşanmış hatıraları, yeniden inşa adı adına adım adım yok edilmeye devam etmektedir.

Antakyalıların hala devam eden hayatta kalma mücadelesinin ve somut gündelik gerçeklikler karşısında — ev güvenliğinin hâlâ sağlanamadığı, sağlık ve eğitim gibi en temel ihtiyaçlara erişimin kısıtlı olduğu; konteyner kentlerde yaşayan depremzedelerin yangın ve sel tehdidiyle karşı karşıya kaldığı bir şehirde, deprem mağdurları için hâlâ adaletin tesis edilmediği, elektrik kesintilerinin gündelik hayatı sürekli sekteye uğrattığı koşullarda — bir kentin duyusal mirasını düşünmek ve savunmak ilk bakışta önemsiz, hatta naif bir uğraş gibi görünebilir. Ancak duyusal hafızasına sahip çıkılmayan bir şehir, yeniden inşa süreci sonrasında gerçek sakinlerini kendi evlerinde yabancılaşmaya ve ötekileşmeye mahkûm edecektir. Bu farkındalıkla, bu rehber okurunu bir an durmaya; Antakya'nın kendine özgü duyusal izlerinin kent sakinleri için ne ifade ettiğini hatırlamaya, onurlandırmaya ve yeniden anımsamaya davet ediyor.

Koku ve Tatlar:

- 40 yıllık dostlukla demlenmiş bir süvari kahvesi nasıl bir tat bırakır?
- Asi'nin yosunlu, balıksı ve lağım kokusunu nasıl hatırlıyorsunuz?

*Fırında Biberli ekme / Duyu Atölyesi
Foto: Ladin Akcacioglu / 2026*

- Yeni pişmiş tel kadayıfın, hâlâ buharı tüten künefenin tadı nasıldır?
- Habeq'in kokusunu en son ne zaman aldınız?
- Antakya'nın dar sokaklarında kokladığınız hanımeli, portakal çiçeği ve Arap yasemininin kokusu size kendinizi nasıl hissettirdi?
- Türkiye'nin bütün illerinde satılan nergis neden Antakya'da bir başka kokuyor?
- Fırınlardan gelen o nefis biberli ekme kokusu, bayram kahkeleri ve Ramazan pidelerinin hangi sofralarda tadı anlamlıdır?
- Uzun çarşıda yürürken, bakırcıların, baharatçıların ve dericilerin kokuları sizi çarşıya nasıl bağlar?
- Tabakhaneden gelen o kötü deri kokularını hatırlıyor musunuz? Balıkçılar pazarının yanından geçerken gelen o yoğun balık kokusunu peki?
- Nargile kokusu size nereyi hatırlatır?
- Antakya Parkı'ndaki çam ağaçlarının havası nasıldır?
- Hiç bilmeyen birine Mayt'al zahr'in kokusunu nasıl anlatabilirsiniz?
- Sizin için ev kokusu ne demektir?
- Sevdiklerinizle yediğiniz o kebabın kokusunu ve tadını nasıl

hatırlıyorsunuz?

- Buhurun kokusu insana kendini nasıl hissettirir?
- Uzun çarşının o karışık baharat kokuları sizi hangi zamana götürür? Mahlebin kokusunu, rezenenin kokusunu hatırlayabiliyor musunuz?
- Gar sabunu kokusu hangi tende anlam bulur?

Sesler:

- Sokakta birine seslenmek için bağırmayı, o meşhur yüksek sesli ve kahkahalı selamlaşmaları nasıl hatırlıyorsunuz?
- Çan sesinin tam yankısı biterken ezanın başladığı o anı, o seslerin birbirine karışmadan yarattığı o doğal melodiyi en son ne zaman dinlediniz?
- Kornanın bir trafik kuralı değil de bir selamlama biçimi olduğu o gürültülü ama neşeli sokakları, balkonlardan birbirine hal hatır soran, kahveye davet eden komşuları hatırlıyor musunuz?
- Uzun Çarşı'daki o meşhur kalabalığın sesi; bakırcıların çekici, simitçilerin kendine has bağırmaları ve insanların o tatlı koşturmacası zihninizde nasıl bir ses bırakıyor?
- Ara sokaklarda oynayan çocukların bağırırlarını, kentin her yanına dağılan o kuş seslerini, nehrin sesini, günün tanıdık yankısını hatırlıyor musunuz?

Hisler:

- Aynı gün içinde kaç farklı dokuya değerdiniz eliniz? Eski bir taş binanın pürüzlü serinliğini, Asi'nin üzerinden geçen o nemli rüzgarın teninizdeki hissini hatırlıyor musunuz?
- Antakya'da hissettiğimiz sadece binalar değildi; bir ağacın gölgesindeki serinlik, toprağın nemi, kentin canlı yaşamının her bir parçasının size verdiği o tanıdık ve güvenli alan hissini nasıl tarif edersiniz?
- Dar sokaklardan geçerken iki yanınızı saran o taşların güven veren ağırlığı ve avlulara girdiğinizde

yüzünüze çarpan o ani ferahlık size kendinizi ne kadar "evde" hissettirirdi?

- Elinize aldığınız sıcak bir biberli ekmeğin parmaklarınızı yakan ısı ile Samandağ sahilinde ayağınıza yapışan o incecik kumun dokusu arasındaki o yaşamsal bütünlüğü hatırlıyor musunuz?

Kapanış:

Antakya'nın duyu haritası, aslında bizim bu kentteki varoluş belgemizdir. Bu rehber boyunca peşine düştüğümüz kokular, sesler ve hisler; sadece birer anı değil, kenti yeniden kurarken eksik bırakılmaması gereken en temel yapı taşlarıdır.

Bugün yeniden inşa süreci adı altında bizlere sunulan projelere bakarken; bu duyuların eksikliğini fark etmek ve dile getirmek, Antakya'nın asıl kimliğini unutturmamak için verdiğimiz bir sözdür. Çünkü biliyoruz ki bu sesler, kokular ve dokular eksik kaldığında, Antakya'nın temeli de eksik kalacaktır. Şehri sadece betonla değil; o kuş seslerinin, simitçi bağırırlarının, nergis kokulu avluların ve bizlere o sonsuz güveni veren canlı yaşamın bütünlüğüyle yeniden var edebiliriz.

Duyusal hafızamıza sahip çıkmak, Antakya'yı unutmaya ve tektipleşmeye karşı korumaktır. Bu çalışma, yitirilenlerin kaydını tutarken aynı zamanda neyin üzerine titrememiz gerektiğini de hatırlatıyor. Duyusal hafızamıza sahip çıkmak; Antakya'yı tektipleşmeye karşı korumak ve her bir sokağın, her bir avlunun bizde bıraktığı o eşsiz izleri geleceğe aktarabilmektir. Çünkü biz bu duyuları hatırlamaya ve anlatmaya devam ettiğimiz sürece, Antakya'nın ruhu da tüm canlılığıyla yaşamaya devam edecek.

Duyu Atölyesi Ses Dosyaları:

<https://iriseryilmaz.github.io/duyularla-antakya/>

Tarih, Mekan, Bellek

Kurtuluş Caddesi, 20. mt.

Aflan İdahabbak

Kurtuluş Sokakları Foto: Gökhan Şahin / 2022

Tarih, Mekan, Bellek: Affan Mahallesinden Notlar

Kolektif bir kavganın, mücadele- nin adresi yorgun ve kırgın Affan. MÖ 175 yılından bugüne kesintisiz devam etmiş ve tüm medeniyet- lere ev sahipliği yapmış tarihiyle, New York Times'ın ölmeden önce mutlaka görülmesi gereken 50 yer listesinde 34. sırada yer alan kadim Affan. 20. yüzyıl başında Fransız sömürgesine karşı direnişin adresi, Affan okulunda onlarca, yüzlerce entelektüel sanatçının, filozofun yetiştiği Affan.

Unutmamak için izini sürdüğü- müz Affan Kahvesi'nden Kurtuluş Hamamı'na bugün tüm dünyada iz bırakmış düşünürlerin yuvası Affan.

Affan mahallesinin tümü 05.04.2023 tarihinde 7033 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararıyla 'riskli alan' ilan edilerek tamamen geleceği belirsiz hale getirildi. Şu an yaklaşık 6-7 bin insanın sür- günde olmak zorunda bıraktığı Antakya'nın en büyük kültürel

mirası olan çok kültürlü yaşamın merkezi Affan artık yok olmanın kıyısında. Affanlılara deprem sonrası mahallelerinde tekrar yaşam kurma sözü verilmiş olsa da mahalleliler gün geçmeksizin kendi mahallelerinden ortalama 20 km uzaklıkta TOKİ yerleşkelerine itiliyor. Her gün yeni bir kültü- rel erozyona ve yıkıma uğrayan Affanlılar, etno-dinsel grupların ihtiyaçlarını ve sosyal, kültürel tüm dinamikleri görmezden gelen TOKİ evlerinde Antakya hafızasını nasıl koruyacaklarını soruyor. Bu dünya mirası mekanı, gelenekleri ve derin bilgeliği ve bunun ötesin- de Affan'ı, Affanlıları kim savuna- cak? Bu sorunun cevabını ararken yalnız olmadığımızı bilerek ve bir Affanlı olarak, Affan'da hafızanın korunması için büyük mücadele veren Kemal Arıbaş ile buluştuk. Muzlu haytalı tarifinin tek saklayı- cısı, Affan'ın ebesi Um Hanna'nın hafızası, Abuna Sami'nin hane- sinde çocukluğunu geçirmiş bir yaşayan miras Kemal Arıbaş'tan

daha iyi kim anlatabilir Affan'ı ve deprem sonrası Affan'ın yaşadık- larını? Kemal Arıbaş ile sohbeti- miz aslında bir Antakya hikayesi. Antakyalı çocukların hikayesi. Onun anlattıkları Affan'ın yüzyıl- larca biriktirdiği bilgeliğin sözle- ri. Bu bilgeliğin kaybolmasın diye durmadan yorulmadan devam eden mücadelenin hikayesi. İşte Kemal Arıbaş'ın gözünden deprem sonra- sı geleceğe ne kadar taşınacağı- dan emin olmadığımız bir Affan'ın 'içeriden' sizlere anlatımı.

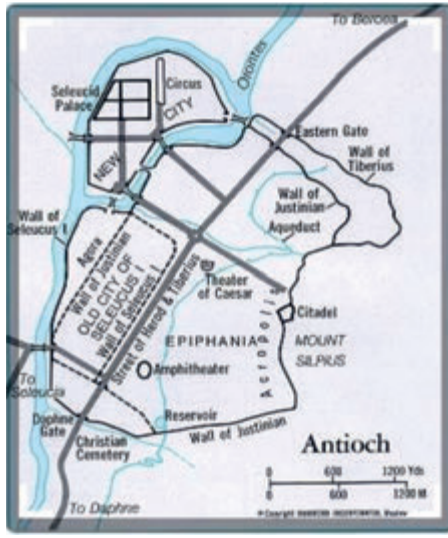
Bu röportaj Kent Kültür Rehberi kapsamında deprem sonrası yok edilen bir tarihin kaydını yapmak ve duyurmayı amaçlarken, 6 Şubat 2023 sonrası devam eden yıkımın tarihsel hafıza mekanlarına, ye- rinden edilmeye ve tarihsel olarak toplulukların aidiyetlerini, kent kimliğini nasıl derinden yaraladığı- nı Affan mahallesi örneğiyle gözler önüne sermektedir.

Antakya: Katmanlı Bir Şehir ve Affan Mahallesi

M.A: Affan mahallesinin Antakya'nın en eski mahallelerinden biri olduğu hep söylenir. Mahallenin tarihini anlatır mısınız?

K.A: Selovkos Antakya'yı kurduktan sonra kent Tetrapolis adıyla 4 tane ana mahalleye dönüştürülüyor. Şehir dört mahalleye ayrılıyor, dördüz mahalle. İsimleri: Selevkiya, Antigonya, İopolis ve Epiphaneia. Asi kenarı boyunca yerleşenler oluyor. Epiphaneia'ya Yunanlılar ve aslında geneli Suriye halkı olan yerel halk yerleştiriliyor. Bu dördüz mahallenin ayrı ayrı özellikleri var. Mitolojide İo isminde biri var mesela: İo, ineğe dönüştürülen bir figürdür, Hera tarafından Zeus'a aşık olduğu için ineğe dönüştürülüyor. Bu inanca sahip insanlar İopolis bölgesine, yerleştiriliyor. Dini ve kültürel açıdan zengin olanlar bir mahallede, kraliyet ailesindekiler ve soylular ayrı bir mahallede, yerel halk ve üretim yapan zanaat ve tarımla uğraşan insanlar da en son Epiphaneia'ya yerleşiyor. Kraliyet dönemi Roma döneminde bu bölgelerde kültürel yapılar oluşturuluyor. En çok Epiphaneia döneminde görülen felsefe okulları ve tiyatroların yanı sıra sonraki süreçte inşa edilen Jül Sezar Tiyatrosu'nun kalıntıları hâlen Orhanlı Mahallesi'nde yerin alt katmanlarında bulunmaktadır. Tiyatrocu, sanatçı ve zanaatkarlar bu mahallede kalıyorlar. Ritüeller anlamında da, dini ve kültürel anlamda da bu mahalleler birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunuyorlar. Affan dediğimiz mahalle Epiphaneia kültürü ve geleneğinin devamıdır.

Mahallemizi tam ortadan ikiye bölen ve önemini artıran Herod (Kurtuluş) Caddesi vardır. Bu cadde inşa edildiğinde sağlıklı mahalle kültüründen kalan heykel-

Resim 1: Antik Dönem Antakya Haritası Epiphaneia bölgesi günümüz Affan mahallesi (Kemal Arıbaş Arşivi)

lerle donatılmıştı. Düşünün, İpek yolu kervanlarına ve Baharat yollarına hep yarenlik, dostluk etmiş. En önemlisi de Kurtuluş Caddesi tarihte ilk ışıklandırılan cadde olarak bilinir. Meşalelerde zeytinyağı ve posasının yakıldığı, tarihte ilk kez aydınlatmanın burada yapıldığı söylenir.

Örneğin, 1993 yılında Affan Mahallesi'nde ortaya çıkarılan "Antakya Lahiti", müzenin en değerli parçasıdır. Aristokrat bir aileye ait olan bu lahitin her kenarı ayrı bir öykü taşır. Bir kenarında kurban

ritüeli, diğerinde ise elindeki tasta zeytinyağıyla ateşi harlayan bir askerin kabartması vardır. Buradan da anlıyoruz ki zeytinyağı, bu bölgede ilk kez yakma ve aydınlatma aracı olarak kullanılmıştır. Kurtuluş Caddesi, Affan'ın ortasından geçtiği için mahalleye ayrı bir önem katar. Affan'daki sağlıklı evlerin alt katları ticaret ve eğlence merkezleriydi. Tarihte, Defne'den yapılan ilk olimpiyatlardan sonra meydana gelen büyük depremde orası yıkılınca; olimpiyatlar bugün ada dediğimiz bölgeye taşınmıştır. Olimpiyatlara ibadet, ticaret için gelenler Kurtuluş Caddesi'ni kat ederek hipodroma, yani olimpiyat köyüne giderlerdi. Hatta en son "Dört Ayak Mahallesi" adını verdiği mahallede dört kaide üzerine oturtulmuş büyük bir Apollon heykeli vardır. Apollon heykeli eliyle olimpiyat köyünü (Müze Otel'in olduğu bölgeyi) işaret ederdi. Dönemin imparatoru, caddeyi aydınlatmak için bir "meşaleciler sınıfı" oluşturmuştu. Bu sınıf, gece boyunca meşalelerin yanmasını sağlardı. Caddenin adı zamanla Herod, Kışla ve Dört Ayak Caddesi olarak anılmış; Fransızlar haritalarında "Rue-e-Jadid" (Yeni Cadde) adını kullanmış; en son ise

Resim 2: Kurtuluş Caddesinden 1950'lere ait bir fotoğraf (Kemal Arıbaş Arşivi)

Kurtuluş Caddesi adını almıştır. 1939 yılında Beyseri Hamamı'nın Kurtuluş Hamamı olarak değiştirildiği dönemle aynıdır.

M.A: Antakya kurulduğu günden bugüne kesintisiz yaşamın sürdüğü bir şehir. Binlerce yılı bulan kesintisiz yaşam beraberinde geniş bir kültürel birikim yaratmıştır. Affan mahallesi Antakya'nın bu birikiminde nasıl bir yer edinir? Nerelerde bu birikimi gözlemleyebiliriz?

K.A: Katmanlı bir şehirden söz ediyoruz; Antakya çok katmanlı bir şehir. Bu katmanların sosyolojik ve kültürel öğelerinin büyük çoğunluğunu Affan Mahallesi'nde görebiliriz. Çünkü mitolojik dönemden Roma, Yunan, Bizans, Osmanlı, Fransız ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine kadar bu mahalle hep ayakta idi. Gelen her kültür, bu mahallede farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Affan'da türbelerimizden kapı üstü motiflerimize, kabartmalarımıza ve kapılarda kullandığımız tokmaklara kadar her noktada kültürel etkileşimi görebilirsiniz. Her bölgenin, her kültürün ve her sembolün mutlaka bir öyküsü vardır.

Kurban geleneğinin dini ve kültürel ağırlıklı mahallelerde ve bizim mahallede yerleşik olduğunu biliyoruz. Hatta bu konuda Yunanlılarla ortaklaştığımız birçok ritüelimiz mevcuttur. Osmanlı dönemine geldiğimizde, Affan Mahallesi'nde bu ritüellerin biraz daha farklılaştığını ve değiştiğini de görebiliyoruz. 1918 yılında başlayan Fransız Mandası döneminde ise Antakya'da ki kültürel yapıların büyük çoğunluğu korunmuş, üzerine yeni kurullar ve yapılar eklenmişti. Bölgenin stratejik öneminden dolayı 19. yüzyılda (1830'lar) Kavalalı İbrahim Paşa, Osmanlı'yı yenerek bölgeye geldiğinde özellikle bu mahallede bir askeri kışla yapılmasını emretmiştir.

Türkiye'nin İstanbul'dan sonraki en uzun surları, aslında Habibi Neccar (Silpius) Dağı üzerine kurulu olan ve Epifaneia bölgesini çevreleyen surlardı. Maalesef 18 yy. yapımı için emir verilen kışlamız, bu surlardan sökülen taşlarla inşa edilmiştir. Bu yüzden günümüzde surlarda çok fazla taş göremeyiz; zira Osmanlı sonrası dönemde de birçok konak ve yapı yine bu tarihi surlardan sökülen taşlarla inşa edilmeye devam etmiştir.

Şimdi Affan'ı değerli kılan yapılardan bahsedelim. Cumhuriyet öncesi veya Fransızlar öncesi hamamlarımız vardır. Örneğin; 12. yüzyılda Baybars döneminde Memlükler buraya geldiğinde inşa edilen iki tane hamam var. Baybars'ın kardeşinin adına inşa edilen ve Beyseri diye bilinen Kurtuluş hamamı. Beyseri Hamamı Roma dönemi hamam mimarisinde gördüğümüz duvar ve zeminde boşluk bırakıp bu boşluklar aracılığıyla fırından gelen sıcak havayı dolaştırarak ısıtırdı. Burada bulunan havuz Yahudilerin arınma havuzu olarak kullanılmıştır. Bu havuzlara Mikve veya Tevila adı verilir, Yahudilikte arınma havuzu olarak kullanılır. En belirgin olanlardan diğeri yine Cindi Hamamı. Cüdi

Arapça'da asker anlamına gelir. Bir de Cindi Hamamı aslında daha sonra 1517 yılında dönemin sultanlarından Sinan Paşa tarafından restore ediliyor ve kendi vakfına geçiyor.

Affan evleri kadim geleneğin devamı olarak zaten dar sokakları ile bilinir. Evler birbirine çok yakındır ve karşılıklı pencereleri vardır; bu bir baskına uğradıklarında birbirlerinin evlerinden kaçabilme amaçlıdır. New York Times gazetesi, 2020 yılında ölmeden önce görülmesi gereken dünyadaki 50 şehri tespit etti; Antakya bunların 34'üncüsüydü. New York Times bu araştırmasında kenti tarihi misyonu olan dar sokakları ile tanımlıyor ve aslında bizim bölgeyi, bizim mahallemizi işaret ediyor. Yani ölmeden önce insanların bizim mahallemizi gezmesi, o mistik havayı soluması gerekiyor.

S.Y: Affan mahallesini Antakya'da gördüğümüz çok dilli çok inançlı yapının merkezlerinden biri olarak görebilir miyiz? Farklı kültürlerin Affan'da birlik içinde yaşamlarını tarihsel bir gözle bize anlatır mısınız?

K.A: Affan Mahallesi, üç semavî dinin bir arada yaşadığı dünyadaki ender yerlerden biri olduğu için

Resim 3: Silpius Oteli fotoğrafı (Kemal Aribaş Arşivi)

çok önemlidir. İnanç merkezlerine yeniden değinecek olursak; bölgenin inanç merkezleri de gene Affan mahallesindeydi. Bildiğiniz gibi; Katolik Kilisesi, Ortodoks Kilisesi, Sarımiye Cami, Anadolu'nun ilk camisi olarak bilinen Habib-i Neccar Cami ve 18. yüzyılın sonlarında inşa edilen Affan Cami gibi önemli inanç merkezleri hep bu mahalledeydi. Affan Camisi'ne Ertuğrul demişler 12 Eylül'den sonra. Bunlar inanç merkezleriydi. Bölgede Affan mahallesinde yaşayan 3 dine mensup insanlar özgürce ibadetlerini etmek adına bu ibadet yerlerine giderlerdi. Bölge halkı, elektriğin olmadığı dönemlerde dar sokakları kendi ellerindeki kandillerle aydınlatarak bu 3 dine mensup komşularının rahatlıkla ibadet yerlerine gitmelerini sağlardı.

Yani ne güzel bizim komşuluklarımız vardı. Örneğin, mahallemizin Affan'ın dörtte üçünü doğurtan, "Um Hanna" adında bir Hristiyan ebedir. Biz onu öz teyzemiz gibi bağrımıza basardık. Örneğin, cenazelerimize katılan Abuna Sami (Papaz Sami) Abuna Papazları Arapça'da verilen isimdir, babamız anlamındadır. Ben onu öz amcam zannedirdim, öldükten sonra Hristiyan olduğunu öğrendim.

Resim 5: Affan mahallesi Kapı Tokmakları (Kemal Arıbaş Arşivi)

Gider elini öperdik, cenazelerimize katılırdı ve "Fatıha" dendiğinde elini açar, okurdu Sami amca. Bu Hristiyan Papaz'dır yani, kültürler arası dayanışma, yüzyıllardır bu mahallede, bu bölgede var. Affan dayanışma ve kardeşlik kültürünün çok yaygın olduğu bir mahalledir aslında. Yani mitolojik köklere ve sembollere baktığımızda örneğin bir Alevi evinin önündeki kabartmadan Akantus kabartması bunlar çok önemli figürlerdir. Akantus yaşam döngüsünü ifade eden bir bitkidir. Tarihte Akdeniz bölgesi ve özellikle bu coğrafyada yetişen dünyanın en eski bitkilerinden ve Affan kapılarının üzerinden mutlaka olmazsa olmaz sembollerden bir tanesidir. Yaşam döngüsünü ifade eder, bereketi sembolize eder, onun yanında kapı figürlerinin yanında mahallemizin vazgeçilmezi kapı tokmaklarımızdır.

Kapı tokmaklarımız, aslında çok katmanlı Antakya'nın her bir katmanını ayrı ayrı öykülendiren, mitolojik kökenleri olan simgelerdir. Örneğin; avuç içinde tutulan bir top ya da gülle gibi bir nesneyle kapıya vurulan tokmak, buraya ilk yerleşen Yahudiler tarafından Miryam'ın Eli olarak kutsanırdı. Miryam, Hz. Musa'nın kız kardeşidir ve Yahudi inancında kutsal kabul edilir. Daha sonra Hristiyanlık mahallede yayılınca, bu simge Hz. Meryem'in Eli olarak anılmaya başlandı. Osmanlı döneminde ise Fatıma'nın eli diye bilinir bu. Fatıma kimdir? Fatıma Hz. Muhammed'in kızı ve Hz. Ali'nin eşidir. Bu beş tane parmağın da ayrı ayrı anlamları vardır. Her parmağın baş parmak Hazreti Muhammed, işaret parmağı Hazreti Ali, üzerine yüzüğü olduğu parmakta Fatıma diğer iki parmak ise Hasan ile Hüseyin'i sembolize eder. Bu el Ehl-i Beyt'tir. Bu yüzden kapıyı her çaldığımızda aslında Ehl-i Beyt'in iyiliği, faydası ve enerjisi evin içine dolsun; be-

Resim 4: Affan mahallesi Kapı Tokmakları (Kemal Arıbaş Arşivi)

reket gelsin ve kötü enerji ortadan kalkmasını sağladığı inanılır. Yoksulların evlerinde ise kapı tokmağı niyetine iki tane halka bulunur. Bunlar genellikle tunçtan ya da pirinçten yapılmıştır. Halkaların biri alçakta, diğeri ise daha yüksektedir. Alçakta olan halka biraz daha ince ve zariftir; çocuklar ve kadınlar için monte edilmiştir. Üsttekiler ise daha kalındır. Böylece kapıyı çalanın çocuk mu, kadın mı yoksa erkek mi olduğunu sesinden anlarsınız. Dışarıya, uzak bir yere uzun süreliğine gidildiğinde bu iki halka arasına bir ip bağlanır. O ipteki düğüm sayısına göre, gelen kişi ev sahibinin ne kadar süre sonra geri döneceğini anlar. Eğer mahallede bir cenaze varsa, o kapı tokmaklarına keçe bağlanır. Bu, hem yasa saygı adına hem de tokmağın çok fazla ses çıkarıp içeridekileri rahatsız etmemesi için alınan bir önlemdir.

Burada dinlerin, kültürlerin, inançların kesintisiz birlikte yaşamasını Haçlılar'dan başlatarak anlatmak bile mümkün.

1098 yılında Haçlılar ilk kez Antakya'yı işgal ettiklerinde, bugünkü Suriye Savaşı'nın başlangıcında olduğu gibi, cezaevi kaçınlarını salıyorlar. Katiller, uyuşturucu

tacirleri ve tecavüzcülerden oluşan bu kaçkınlık, bölgeyi işgal ederken ellerine geçirdikleri herkesi katlediyorlar. Katlettikleri insanların içerisinde her dinden insan var. Osmanlı döneminde yaşayan bir Fransız gezginin notlarında, “Antakya’ya artık gelmek çok zor” diye yazdığı görülür; nedenini sorduklarında ise şunu anlatır: Şehrin çok uzun bir caddesi vardır ve oradan geçmek artık birer akçedir. Osmanlı ordusu caddenin başına ve sonuna yeniçerileri dikmiş, gelenden geçenden birer akçe almaktadır. Aslında bu, yılın belli dönemlerinde o kötü enerjinin ve ruhların gitmesi için caddede yapılan “yalın ayak yürüyüş seansları” ile ilgilidir. Ancak Avrupalılar bunu farklı lanse ederek, “Artık orası paralı oldu, bu yüzden o şehre gidilmez” demişler. ‘Ben dağ tarafından, Suriye tarafına gittim’ diye not düşmüşlerdir.”

Örneğin, Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Nehr-i Maklub’dan söz eder. Nehr-i Maklub, Asi Nehri’dir. Çelebi, bu nehri besleyen çok güzel kaynaklar olduğundan bahsederken pırl pırl su kaynakları olan uzun bir caddeye sahip bir mahallelerden söz eder. Bu kaynakların en büyüğü aslında Affan Mahallesi’nden geçer; Kışla’nın hemen yan tarafındaki Akakir Deresi dediğimiz noktadan.

O tünellerin ucunun olduğu yer de burasıdır. Bu tüneller aslında Roma döneminden kalmadır. Hem Romalıların hem de daha sonra Bizanslıların şehri kuşatmaya karşı korumak, suyu ulaştırmak ve askerleri gizlemek amacıyla yaptığı devasa yapılarıdır. Savon Otel’in orada, Kışla tarafında ve ‘Zenginler Mahallesi’ dediğimiz Çiçek Apartmanı’nın olduğu bölgede de bu tünellerden vardır. Burada bir de ‘Silpius’ (Habib-i Neccar) Dağı vardır. Kışla’nın hemen üst tarafında, Fransızların ve eşlerinin kaldığı Silpius Oteli-

Resim 6 : 1950 Lazkiye Nadi El-sahil- Kurtuluş Spor arasında oynanan futbol maçı (K.Arıbaş Arşivi)

miz vardı. Bu otelde asker aileleri kalırken, orta yerde -hatırlarsanız- şimdi yıkılmış olan Çiçek Apartmanı (Camlı Apartman) bulunuyordu. Asi Nehri o zamanlar tam oradan, Ata Koleji’nin arkasından geçiyordu. Daha sonra Sümerler tarafına toprak kazandırmak adına dolgu yapıldı ve nehir Armutlu tarafına kaydırıldı.

O Çiçek Apartmanı’nın önünde bir ‘naura’, yani su değirmeni vardı. Bu nauralar çok ses yapıyor diye kışla komutanı, aileler rahatsız olmasın diye onları durdurmuş. Böylece bölgedeki Alevi ailelerin topraklarını ve bağlarını sulamak için kullandıkları nauralar kullanılamaz hale gelmiş.

Eskiden Fransız lejyonerlerine maaş ödemek için Adana’dan kargo uçakları kalkar, Kışla tarafına alçak uçuş yaparak para dolu çuvaları atarlarmış. Annem, ‘Hayatımda ilk çikolatayı o Fransız askerlerinden yedim, mahalle halkına dağıtırlarmış’ derdi. Hatta mahalle halkı onuruna Fransızca öğrenmiş; benim dedem Türkçe ve Arapça’dan ziyade Fransızca’yı çok daha iyi konuşurdu.

Günlerden bir gün fırtınalı bir havada iki para çuvalı kayboluyor. Çuvalardan biri rüzgârın etkisiy-

le Hristiyan mezarlığına, diğeri ise Çiçek Apartmanı’nın oradaki nauranın ayağının dibine düşüyor. Bu çuvalardan birini Affanlı biri buluyor ve götürüp kışla komutanına teslim ediyor. Komutan, ‘Dile benden ne dilerse’ deyince; dedesi sadece tek bir şey istiyor: ‘Naurayı tekrar çalıştırın.’ Çünkü tarlaların sulanması gerekiyordu. Affan’ın Cumhuriyet dönemine gelecek olursak; 1942 yılında, yani Hatay’ın anavatana katılmasından üç yıl sonra, Affan gençleri bir araya gelerek bir futbol takımı oluşturuyorlar. Adına da ‘Karakartal Kulübü’ diyorlar. Mahallenin Beşiktaşlılık kültürü aslında buradan gelir. Bu takım o kadar önemli işler yapıyor ki süreci devam ediyor. Öyle ki 1952 yılındaki stadyum açılışına Fenerbahçe geliyor ve karşılarında oynayacak takım bulamayınca bizim mahallenin takımıyla maç yapıyorlar. Ali Koç buraya geldiğinde bu olayı gazetecilere, ‘Bu bizim ilk gelişimiz değil’, tarihte daha önce de gelmiştik’ diyerek anlatmıştı.

Öte yandan, Suriye ile yapılan kritik görüşmeler de Affan’da gerçekleştirilmiştir. Bende resimleri mevcut; Suriye heyeti, Türkiye heyeti ve o dönemdeki Hatay heyeti ilk görüşmelerini Affan’daki bir kahvede yapmışlardır. Daha sonra

1950'li yıllarda Türkiye ile Suriye arasında kardeşliği pekiştirmek amacıyla bir dostluk maçı yapılması isteniyor ve yine bizim mahallenin takımı, çoğunluğu bizim mahallenin futbolcularından oluşan 'Kurtuluş Spor' giderek bu dostluk maçını yapıyor. Gençleri kötü alışkanlıklardan korumak amacıyla kurulan bu kulübün hikâyesi, benim de katkı sunduğum 'Kartal Spor' isimli bir romana dönüştü. Takımın renkleri siyah-beyazdır. Mahallemizde 1952 yılında bir başka önemli olay daha yaşanıyor; dönemin Başbakanı Adnan Menderes buraya geliyor. Affan'ın namını duyup geliyor ve Affan Kahvesi'nin üstündeki balkondan halka hitap ediyor. Affan'da o dönem tek bir Demokrat Partili olmamasına rağmen, mahalleli büyük bir konukseverlikle onu karşılıyor. Hatta anlatılan bir öyküye göre; bir amcamız Menderes'in geleceğini duyunca Harbiye'den yürüterek bir ineğini kurban etmek için getiriyor. Adnan Menderes kurbanı kabul etmiyor ve amcamıza bir traktör hediye ediyor. O traktörün hâlâ Harbiye'de olduğunu biliyorum. Affan; kahramanlar, bilim adamları ve sporcular yetiştirmiş bir yerdir. Eski Çalışma Bakanı Nihat Matkap da Affanlıdır. Burası öyle bir saatte anlatılacak bir yer değil. Örneğin, İstanbul Beyoğlu'nda büyük bir pasajda, o dönem 67 ilin kahramanlarının resimlerinin olduğu bir yer vardı. Hatay'dan da bizim ünlü güreşçimiz Hikmet Beşir'in resmi oradaydı. Hikmet Beşir de ayrı bir öyküdür; Yaşar Doğu onu millî takıma almak için gelmiş ama o, Hicran adındaki birine aşık olduğu için gitmeyi kabul etmemiştir.

Ş.C: Affan'ın Fransız manda döneminde hem direniş hem düşünce tarihi açısından önemli bir rol oynadığını biliyoruz. Affan'da Fransız manda dönemi nasıl hatırlanır?

K.A: Fransızlar Affan Mahallesi'ne yerleştiklerinde askerî kışlayı merkez olarak seçtiler. Kışlaya yerleşmeleriyle birlikte, kendi sosyal alanlarını kurdukları Saray Caddesi'ni oluşturdular; Fransız Elçiliği, Fransız Bankası (sonradan Protestan Kilisesi olan bina) bu cadde üzerinde yer alıyordu. Ayrıca mahallenin üst kısmında, dağ tarafında, yine kendi kurdukları ve bugün devlet hastanesi olarak bilinen Saint Joseph Şifa Yurdu bulunmaktaydı.

Artan nüfusun su ihtiyacını karşılamak amacıyla mahalleye, taştan yapılmış, kendine özgü otantik mimarisi olan ve 'Zugaybe Çeşmesi' dediğimiz çeşmeler inşa ettiler. Bu çeşmeler aslında mahallemizdeki dayanışma kültürünün en önemli sembollerinden biridir; insanlar orada buluşur, kadınlar çeşme başında sohbet ederdi.

O dönemde Fransız süvari birliğinin atları, akşamları lejyoner askerler tarafından mahallede gezdirilir, dönüş yolunda ise Affan Mahallesi'nin merkezindeki okulun hemen arkasında bulunan Zugaybe çeşmesinden su içirilerek kışlaya geri götürülürdü. Günün birinde, bu lejyoner askerlerden birkaçı çeşme başındaki genç kızlara laf atıp onları taciz etmeye kalkışınca, durumu haber alan Affan erkekleri lejyonerleri kışla kapısına kadar evire çevire döv-

düler. Bu olay, mahalle kültüründe kadının yerini ve ona verilen önemi göstermesi açısından oldukça kıymetlidir. Bunu duyan kışla komutanının anıları vardır; anıları bende Fransızca olarak mevcut. Kışla komutanı askerleri toplayıp mahalleyi basmaya ve bu döven insanları gözaltına almaya çalışıyor. Affan kadınları set çekiyor ve erkeklerini teslim etmiyorlar. Bu kadınlardan biri de benim babaannemdir. Benim babaannem, mahalleyi basmaya gelen kışla komutanına tokat atıyor. Lejyon askerlerinin yaptığı terbiyesizlikten dolayı kışla komutanı, olayı öğrendikten sonra gelip babaannemden özür diliyor. Affan kadınlarının kahramanlığı sadece bununla bilinmiyor. Örneğin, 1920'den 1939'a kadar Fransızların yapmış olduğu mezalimin karşılığında Affan kadınları adak adıyorlar. Adakları saç uzatma; saçlarını uzatıyorlar. 1939 yılında buradan giderlerken Affan Mahallesi'ne Fransız askerleri araçlarını diziyorlar. 'Suriye'de akrabaları olan gelsin, bizimle gelsin, götürelim' diye jest yapmaya çalışıyorlar; gitmek isteyenlerden biri olan babaannem onlarla gidiyor, sonra geri geliyor. Daha sonra giderlerken Affan kadınları toplanıyor. Bölge kadınlarıyla birlikte, tabii ki ellerine geçirdikleri sopalarla konvoyu yolcu ediyorlar. Zılgıtlarla gönderiyorlar. Geri dönüşlerinde kışla kapısının önünde saçlarını

Affan Mahallesinden Akantus Bezemeli Duvar Kabartması ve Sütun Başlığı

Foto: Kemal Arıbaş Arşivi

kesiyorlar. Ve saçlarını, getirdikleri sopalara bağlayıp kışlayı gül suyuyla yıkayıp Türk askerine öyle teslim ediyorlar. Aslında 'saçını süpürge etme' deyiimi, tam da o dönemde Affan kadınları ve bölge kadınları için kullanılmıştır. Ayla Kutlu romanlarının birinde bundan bahseder. Kışla komutanı bunları anılarına yazar; kışla komutanının o dönemde yayınlanan anıları kitabı var, onu bir türlü elde edemedim. Bu bölgede yaşadıklarını anlatır. Mahallenizin ortasında, bizim 'Nargile Kahvesi' diye bilinen aslında Affan Kahvemiz vardı (Eski Affan Kahvesi olarak bilinen yer). Bizim kültür merkezimiz de orasıydı.

Mahallemizin merkezinde yer alan Affan Kahvesi, adeta bizim kültür merkezimizdi. Buranın bir kültür merkezine dönüşmesini çok isterdik. Mesela orası mahal- lenin tek düğün salonuydu; Affan kızlarının çok büyük bir çoğunluğunun düğünü orada yapılmıştır. Oraya ait bir alan vardı, bir gecede

Kurtuluş Sokakları
Foto: Gökhan Şahin/2022

yıkıldılar. Ne olacağını biz de bilmiyoruz, bize bir şey söylemiyorlar. Fransızlara karşı en fazla kayıp verdiren ve mücadele eden yerel milislerin örgütlendiği yerd. Örgüt evinin ucunda bir tünel vardır. Kahvenin ve konakların altında, birbirine bağlanan ve mahallenin değişik noktalarına giden tüneller vardı. Bu tünellerin bir ucu Roma dönemine, su yollarına ve askerî stratejilere dayanır.

Affan, aynı zamanda Arap düşünce hareketinin ve 'Affan Okulu'nun merkezidir. Bugün 'Luvi Restoran' olarak bilinen yapı, eski Affan Okulu'dur. Annem orada okumuştur; Vahit Halefoğlu, Süleyman El İsa şair Aknehirli, Faiz İsmail gibi isimler buradan yetişmiştir. Aslında Köy Enstitülerinin bir öncüsü gibidir; dikiş-nakıştan edebiyata, el zanaatlarından kültüre kadar her şey öğretilirdi.

Şu anda geldiğimiz son noktada yani depremden sonra, biz paydaşlar olarak bu konuda hiçbir şekilde oturup konuşmadık; görüşümüz alınmadı, bize bir şey sorulmadı. Affan kahvesi özel mülkiyet mi diye soruluyor; hayır, tescilli bir bina yani tarihi bir yapı. Ancak maalesef tescilli binaları bile hiçbir açıklama yapmadan yıkıyorlar, hemen ortadan kaldırıyorlar.”

Ş.C: Affan'daki Ermenileri sormak isterim. Fransız manda döneminde Ermeni nüfusu neydi onu biliyor musunuz?

K.A: Ermeniler konusuna gelince; Ermenilerin mahallesi Affan içerisinde değil de Süveyka'nın alt tarafındaydı. Habibi Neccar camii ile Süveyka o Sarımiye camisinden arasındaki bölümdür, Ermeni bölgesidir orası. Şu anda hâlen bir Ermeni ibadethanesi camiye dönüştürülmüş durumda, cami olarak kullanılıyor. Ermeniler buradan tehcir edildikten sonra bölgeye farklı köylerden, semtlerden aileler

yerleştiriliyor. Aslında iki Alevi mahallenin ortasına bir set çekiliyor.

Bu sorunuz bana söylemeyi unuttuğum Kışla içindeki mezarlığın tarihini hatırlattı.

Şimdi, Fransızların döneminde iki tane mezarlık oluşturuldu; aslında Osmanlı döneminden kalan bir tanesi vardı. Fransızlar buraya geldikten sonra, kışlanın hemen üst tarafındaki eğitim alayının olduğu boş sahaya bir mezarlık daha yapıldı. O sahanın olduğu yer aslında Hristiyan mezarlığıydı ve öldürülen Fransız askerlerinin gömüldüğü yerd. 50'li yıllarda yeni mezarlık inşa edildiğinde Hristiyanlara buradaki mezarlarınızı taşıyabilirsiniz dediler. Alevi mezarlığı ise Mozaik Hastanesi'nin tam altındadır. Bölgede, mahallede güneş alan iki ana bölge vardır: Bir tanesi Alevi mezarlığının olduğu yer, bir tanesi de Affan Cami ve türbesinin ön sahasıdır. O yüzden kadınlar; Hristiyanı, Yahudisi, Alevisi, Sünnisi ile yılın belli dönemlerinde yünlerini yıkamaya, kurutmaya oraya götürürlerdi. Buğdaylarını kaynatıp oraya sererlerdi. Affan evleri çok sık olduğu ve güneş görmediği için çamaşırlar ya mezarlığın üzerine ya da o sahaya serilirdi.

M.A: 6 Şubat sonrası mahallenin durumu nedir? Riskli alan ilanıyla beraber mahalle sakinleri burada kalmak için ne gibi bir mücadele vermekte? Mahallenin geleceği konusunda nasıl riskler görüyorsunuz?

K.A: 6 Şubat depremiyle birlikte bu mahalle, sadece fiziksel olarak değil; sosyal ve demografik olarak da büyük bir yıkıma uğradı. Bizleri mahallelerimizden, kültürümüzden koparıp kilometrelerce ötedeki TOKİ konutlarına gönderiyorlar. Benim gibi beş kuşaktır Affanlı olan birine 20 kilometre ötede ev verilmesi, mahalle kültürünün yok

edilmesi demektir. “Kimse mahallesinden uzaklaştırılmayacak” dendi ama gerçekler farklı. Siyasiler duyarsız, halk pasifize edilmiş durumda. Kurtuluş Caddesi’ni istediğiniz kadar makyajlayın; o caddenin paydaşları, o mahallenin insanları orada olmadıkça orayı canlandıramazsınız.

Hatay’da sadece bir Yahudi kaldı, Hristiyan nüfus dağıldı. Yüzyıllardır süregelen o dayanışma ruhu ve kültürel doku yok oluyor. Biz devletimize düşman değiliz; sadece yaşamımıza ve kültürümüze sahip çıkmaya çalışıyoruz. Depremde yaşadığımız acılar yetmezmiş gibi şimdi de belirsizlikle ve “ötekileştirme” algısıyla mücadele ediyoruz. Mahallemizi, dar sokaklarımızı, türbelerimizi ve bizi biz yapan ritüellerimizi geri istiyoruz. Antakya bir bütündür ve Affan onun kalbidir. Bu kalbi söküp başka bir yere taşıyamazsınız. Biz hâlâ yasımızı tutamadık; çünkü hayatta kalmaya ve kimliğimizi korumaya çalışıyoruz. Bu mahallede Hristiyan Rahip Dimitri bayramımızı kutlar, biz Paskalya’da onlara giderdik. Papaz Sami amcamız gibiydi; öldüğünde Hristiyan olduğunu öğrendim, cenazelerimizde Fatıha okurdu. İşte bu kültür yok edilmeye çalışılıyor. Buna kimsenin hakkı yok. MÖ 175 yılında kurulan mahallemiz, yaşadığımız mahalle 2026’da elimizden alınıyor ve kimse bir şey yapamıyor.

Gelecekler, alt yapısını oluşturmadan mahalleye hangi çağrı yapıyorsun? İmar yapmak yasak, riskli alanda yapamıyorsun. Riskli alanla alamazsın, satamazsın, inşa edemezsin, onaramazsın. Üç yıl mahallemize ilgili karar alamadık. Ne yapacağız bilmiyoruz; yani şimdi nasıl mücadele edilir onu da bilmiyorum. Bana 20 kilometre ötede Dikmece’de ev verdiler. Benim ne işim olur 20 kilometre

ötede ben 5 kuşak Affanlıyım. Bu mahalle kültürü ve demografik yapı bilinçli bir şekilde yok ediliyor. Bizler, birbirimizden koparılarak onlarca kilometre uzaklıktaki farklı TOKİ konutlarına gönderiliyoruz. Sayın Cumhurbaşkanı ve Sayın Murat Kurum buraya ilk geldiklerinde, ‘Hiç kimse mahallesinden uzaklaştırılmayacak’ sözü vermişlerdi; buna dair gazete küpürleri hala elimde. Ancak bugün geldiğimiz noktada, ben mahallemden 20 kilometre ötedeki Dikmece Toki evlerine gönderiliyorum. Alt komşumun, yan komşumun kim olduğunu bilmeden orada yaşamaya mahkum ediliyorum. Eşimle birlikte kronik hastayız ve bakıma muhtacız. Tek evladım olan oğlumun evi ile bana verilen ev arasındaki mesafe tam 20 kilometre. Şimdi sormak istiyorum: ‘Kimse mahallesinden uzaklaştırılmayacak’ sözü kimler için verildi? Bizim gibi yüzlerce mağdurun hali ne olacak?’

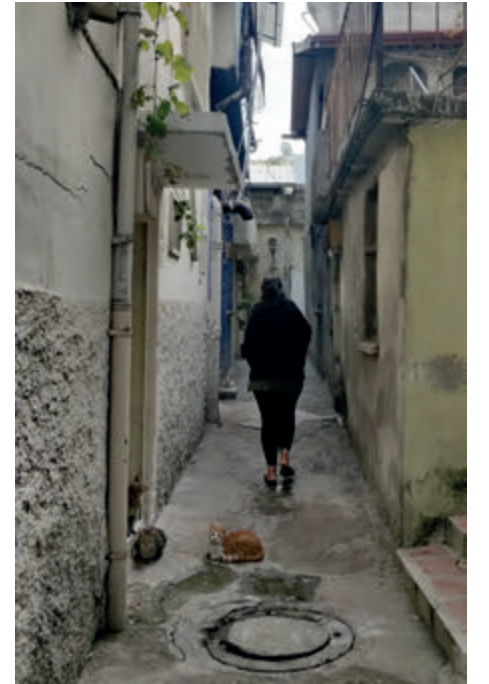
Yaşadıklarımız artık onurumuza dokunuyor, çok gücümüze gidiyor. Bugün bir hesap yapsam, kaybımın en az üç daire parasına eşdeğer olduğunu görürüm. Deprem döneminde ‘Eşya yardımı yapılacak, kimse canını tehlikeye atıp evinden eşya çıkarmaya çalışmasın’ sözü verildi. Biz de o günün İçişleri Bakanlığı’na, devletin sözüne güvenerek evimizden hiçbir şey almadık; üzerimizdeki eşofmanlarla çıktık.

Ancak bugün geldiğimiz noktada, verilen sözlerin hiçbiri tutulmadığı gibi, bir de üzerimizde ‘algı operasyonu’ yürütülüyor. Gerçekler çarpıtılıyor, yaşadığımız mağduriyet yok sayılıyor. Bu durum bizi maddi kayıplarımızdan çok daha fazla yaralıyor. O çok gücümüze gidiyor bizim.

Yani işte örneğin koruma amaçlı imar planı üç kez değiştirilip askıya çıkarıldı. Bizim mahalleyle ilgili koruma amaçlı imar planı

çıkarıldı. İtiraz süreleriyle birlikte iki yıldan fazla sürdü. Bu imar planlarında riskli alanda hiçbir şey yapamayız; çünkü izin yok. Yani onu bile sakladılar. Şimdi örneğin en önemli can alıcı sorunumuz ise bizler paydaşız. Bizler bu kültürün paydaşlarıyız. Paydaşlarla bir araya gelinmeden paydaşların görüşü alınmadan hiçbir sorun çözülemez. Ben zamanında çeşitli öneriler sundum. Bizim mahalleleri depremden zarar görmeyen Affan’a yakın yerlere taşıyın dedim. TOKİ evleri orada yapsın ve bizlere versin istedik. Biz kültürümüzü tarihimizi yüz yıllarca olduğu gibi gene korumaya alırdık dedik. Bizden başka kimse koruyamaz bu kültürü. Çünkü düşünün iki bin yıllık Epifanya’nın devamı olan Affan yok edilemez. Kurtuluş caddesini istediğiniz kadar süsleyip püsleyin; Kurtuluş caddesinin paydaşları olmadan siz o caddeyi de, mahalleyi de canlandıramazsınız.

Geçen bir tane programda da anlatmıştım. Aklımda kaldığı kadarıyla ‘Potemkin Evleri’ diye bilinen bir olay var. Çarlık Rusya’da kraliçe Katerina döneminde, Kırım Osmanlılardan alındıktan sonra Katerina Kırım’ı gezmek istiyor. Nasıl bir yaşam var insanlar nasıl

Kurtuluş Sokakları
Foto: Gökhan Şahin/2022

yaşıyor diye. O bölgenin yöneticisi tahtadan evler çiziyor. Sağlı, sollu tahtadan boyalı, penceresini çiziyor. Katerina'nın geçeceği bölgede ve arka tarafta sefaleti gizliyorlar. Katerina oradan geçerken "Çok güzel bir mahalle kazandırmışsınız" diyerek oranın komutanına teşekkür ediyor. Kurtuluş caddesine yapılmaya çalışılan aynen bu. Ve deprem sonrası yok edilmeye çalışıyor.

S.Y: Peki kaç tane hane var sizin gibi önceden Affan'da yaşayıp şimdi mahallenin dışında olan? Ve TOKİ nedeniyle mahalleye geri dönememe kaygısı yaşayan ortalama kaç kişi var?

K.A: Mahallenin üçte ikisi neredeyse, yani 6-7 bine yakın kişi; Çoğu da gelmek istiyor. Yurt dışından, şehir dışından yazıyorlar. Hiçbiri mutlu değil, endişeli. Günde üç, dört tane telefon alıyorum. "Ne yapacağız, ne yapılıyor, bize ev verilecek mi?" "Abi ne olur bizim yanımızda dur" diye gecenin yarısı arayanlar var.

S.Y: Peki mahallelilerin TOKİ yerleşkelerinde yaşadığı endişeleri ve "hafıza kaybı" korkusunu bize biraz daha anlatır mısınız?

K.A: İnanın bana, daha yas tutamadım, 3 yıl geçti aradan. Kaybettiklerimin mezarını bilmiyorum. Acıyı yaşayamıyorsun, erteliyor-

sun, öteliyorsun. Ama nereye kadar? Hadi mahallemizi kazanırsak bir şekilde teselli oluruz, kültürümüzü tekrar yaşatırız diyoruz; fakat beklenti içerisine girmekten de yorulduk. Yani Hristiyan Dimitri mesela gelir benim bayramda, bayramımı kutlardı. Bende fotoğrafı var Dimitri'nin Gadir Hum bayramını kutluyor. Paskalya'da pasta yapar Hristiyan dostlarımızın evlerine misafir olurduk. Şimdi ben 20 kilometre ötede kimin evine gideceğim?

Sorunuza cevap olarak diğer bir mesele; TOKİ'lerde cami yapılıyor. Biri cami sesi duymak istiyor. Ben de Türbe istiyorum oraya. Cemevi istiyorum oraya. Havra gelecek mi oraya bir tane Yahudi kaldı, koca Hatay'da bir tane Yahudi kaldı. Antakya'yı, kuran toplum, din, Yahudilerden bir kişi kaldı sadece. Gitti hepsi. Hristiyanlar da öyle dağıtılıyor şu anda. Hepsi dönmek istiyor tabii ki ama nereye dönecekler? İstanbul'dan, Ankara'dan gelen ekiplerle birlikte yapacağınız toplantıda nasıl bir sonuç alabilirsiniz ki? Paydaş yok, Antakyalı yok, kentli yok, depremzede de yok. Öyle. Yani işte işin magazin boyutundayız halen. TOKİ ile ilgili şunu da eklemeliyim. TOKİ'de bana bir şifre verdiler, emlak yönetimi diye bir sisteme girdim. Beş tane aidatım gecikme faiziyle çıktı, ödedim. Bir

de dokuz bin lira avans ödedim. Daha ev hazır değil. Sözleşme imzalatıldılar, ben sözleşmeyi paylaştığım için linç edildim, silmek zorunda kaldım. Tanımadığım insanlar bana hain, nankör dedi. Destek veren kimse yoktu. Hollandalı bir gazeteci geldi, TOKİ'ye gittik, çekimler yaptı. Bir Türk gazeteci de vardı ama çalışmasının sonucunu bize göndermedi. Ancak orada birebir gördük. Binanın her tarafı akıyor. Yönetim umursamıyor. Sıcak su yok, doğalgaz ortak. Kullanmasan da ödemek zorundasın. Kapatamazsın, yasak. Bireysel tüketim yok.

Ben her zaman için söylerim yani biz hayata tutunmaya, yaşama tutunmaya çalışan insanlar için mücadele edin. Ben daha yas tutamadım. Nasıl tutulur bilmiyorum çünkü yaşama tutunmaya çalışıyoruz. Tutunmaya çalışan insanlara bir şekilde ulaşılmaya çalışıyoruz. Yapılması gereken de bu yani duyarlı demokrat insanların yapmaları gereken şeyler de bunlar yani. Deprem sonrası yorgunluk ve tüm bu yapılanlar dayanışma ruhumuzu da yaralıyor. Örgütlenemiyoruz ve bu dayanışma ruhunu sekteye uğrattıyor. Affan'ın geleceği için hep birlikte mücadele vermek zorundayız.

S.Y, M.A, Ş.C: Bu değerli bilgiler için, Çok teşekkür ederiz.

Affan Kahvesi Foto: Gökhan Şahin / 2022

6 Şubat Anması 2024 Foto: DD Arşivi

Bu rehber

Fiziksel yıkımın ötesinde, Antakya'nın ruhunu ve dokusunu koruma irademizin somut bir adımudur. 6 Şubat depremleriyle kesintiye uğratılmak istenen yaşam döngüsünü; hafızanın ve dayanışmanın gücüyle yeniden birbirine bağlıyoruz. Bu çalışma, Antakya'yı yalnızca kayıplarıyla hatırlamak için değil; tüm duygularımız, kolektif hafızamız ve müştereklerimizle birlikte yeniden var etmek içindir.

Bu rehber bir son değil; mahallelerimizin tek tipleştirilmesine karşı kültürümüzün ve belleğimizin çok

sesli hakkını geri alma yolculuğunun bir durağıdır. Kültürel sürekliliği ve hafızayı koruma irademiz, kenti ruhsuz bir proje alanına dönüştürmek isteyen her türlü müdahaleye karşı en güçlü direncimiz olacaktır.

Antakya'yı yalnızca binalarıyla değil; kokusu, sesi ve bu kolektif yazımın ruhuyla geleceğe taşıyacağız.

6 Şubat eşiğinden geçerken yitirdiklerimizin hatırasına ve kentin tüm varlıklarına verdiğimiz sözle: **“Ma Rihna Nihna Hon — Gitmedik, buradayız.”**

Deprem Dayanışması Derneği

Kaynakça

- Afet Haritası. (2025). Türkiye geneli tüm yangınlar veritabanı. 15 Şubat 2026 tarihinde <https://afetharitasi.org/tum-yaniginlar/> adresinden erişildi.
- Akcacioglu, L. (2025a). Heritage Atmospheres: An olfactory approach to understanding the impact of the 2023 earthquakes in Antakya, Turkey. Submitted: July 31st, 2025. MPhil Dissertation in Heritage Studies, Department of Archaeology, University of Cambridge.
- Akcacioglu, L. (2025b). Breathing as a Research Method: Potential of Sensory Ethnography in Post Disaster Heritage Research. Cambridge Heritage Research Center Bulletin. 2nd, December, 2025. Department of Archaeology, University of Cambridge.
- Arık, B.M. (2024). "Antakya Doğu ile Batı Arasında Gerçek Bir Köprü." 8 Temmuz, 2024. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/antakya-do%C4%9Fu-ile-bat%C4%B1-aras%C4%B1nda-ger%C3%A7ek-bir-k%C3%B6pr%C3%BC>
- Arslan, Z., & Can, Ş. (2022). Kültürel kimlik inşası ve bellek: Antakyalı Ortodoks Hristiyan kadınlar ve gençler. Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi (SAD/JSR), 25(2), 254–284.
- Bembibre, C., & Strlič, M. (2017). Smell of heritage: A framework for the identification, analysis, and archival of historic odours. Heritage Science, 5(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s40494-016-0114-1>
- Bilgili, A. (2025). İNGİLİZ CASUS GERTRUDE BELL'İN ANTAKYA'YI ZİYARETİ. Tarsam.org. <https://www.tarihistan.org/ingiliz-ca>
- [sus-gertrude-bell-in-antakya-yi-ziyareti/29040](https://www.tarihistan.org/ingiliz-ca)
- Bozkurt, S.G. (2019). Antakya'nın Geleneksel Evlerinin Avlu Özellikleri Üzerine Bir İnceleme. Turkish Journal of Forest Science. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/704842>
- Bozoğlu, B. (2024, 8 Mart). Hatay'da Bulunan ve Louvre'da Sergilenen Mevsimler Mozaigi. Arkeofili. <https://arkeofili.com/hatayda-bulunan-ve-louvre-da-sergilenen-mevsimler-mozaigi/>
- Böhme, G. (2017). The aesthetics of atmospheres (J.-P. Thibaud, Ed.). Routledge, Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315538181>
- Böhme, G. (2021). Atmosphere. Online Encyclopedia Philosophy of Nature, No. 1 (2021). <https://doi.org/10.11588/OEPN.2021.1.80607>
- Brands, G. (2025). Antakya'nın Demir Kapısı [Newsletter of Antioch Museum of Art]. Antakya Sanat Müzesi. www.antakyasanatmuzesi.org
- Can Sayar, Ş., & Duman, L. (2022). FRANSIZ MANDA DÖNEMİNİ 'İÇERİDEN' HATIRLAMAK: HATAY'DA BİR SÖZLÜ TARİH. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 49, 505-517. <https://doi.org/10.30794/pausbed.996866>
- Can, Ş. (2023). Kavga, Sevda ve Hafıza – Antakya. 28 Şubat, 2023. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/kavga-sevda-ve-haf%C4%B1za-antakya>
- Cengiz, A.K. (2022). Asi (Orontes) River in the Turkish Republic Period (1939 -2021). In (Eds.) Bingöl & Meoli (Eds.), Tale of a River City: Reading Urban Histories of Antakya Through the Asi (Orontes) River. (103-117). Nobel Bilimsel.
- Çekmecelioglu, E. (2016). Antakya Kentindeki Geleneksel Ticaret Mekânlarının Değişimi. [Doctoral thesis, Yıldız Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Z-XcKKLYbwFeJPs8n931Xw&>
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kentsel Dönüşüm Başkanlığı. (2024). <https://hatay.csb.gov.tr/duyurular>
- Dağlıoğlu, E.C. (2023). 'Domlar tüm Türkiye'yi dolaşmışlar, sonra yine Antakya'ya dönmüşler' 29 Eylül, 2023. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/domlar-t%C3%BCm-t%C3%BCrkiye-yi-dola%C5%9Fm%C4%B1%C5%9Flar-sonra-yine-antakya-ya-d%C3%B6nm%C3%BC%C5%9Fler>
- Demir, A. (2016). Çağlar İçinde Antakya, DafenKitap Yayınevi.
- Demiriz, Y. (1984). ACANTHUS; Türkiye'nin arkeoloji ve sanat tarihi terminolojisine yanlış adla girmiş bir bitki motifi. ACANTHUS; Türkiye'nin Arkeoloji ve Sanat Tarihi Terminolojisine Yanlış Adla Girmiş Bir Bitki Motifi.
- De Giorgi, A.U., & Eger, A.A. (2021). Antioch: A History (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315727608>
- Deprem 2. Yıl Raporu/2024, Depremzede Derneği, 2. Yıl Raporu/2024
- Ekoloji Birliği & İklim Adaleti Koalisyonu. (2024, Şubat). Ekoloji örgütleri birinci yıl deprem raporu. <https://iklimadaletikoalisyonu.org/>

[ekoloji-orgutleri-1-yil-deprem-rapo-runu-yayimladi/](#)

Eryılmaz, İ. (2025). SonoScape <https://iriseryilmaz.github.io/SonoScape>

Gündüz, S., & Reyhanoğlu, G. (2018). KADİM KENTİN KİMLİĞİ ANTAKYA UZUN ÇARŞI. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 857-871. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.510256>

Hizmetçi, Z. (2024). Antakya’da Bir Konteynıra Kaç Hayat Sığar? <https://www.nehna.org/post/antakya-da-bir-konteynira-kac-hayat-s%C4%B1gar>

Henshaw, V. (2013). *Urban Smellscapes: Understanding and Designing City Smell Environments* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203072776>

Komitas. (2000). Hov arek [Hov Arek - Komitas / Solist: Gomsas (YouTube)]. In *Songs of Komitas. Traditional Armenian Folk Music Collection*. (Original work published circa 1900-1910).

Köroğlu, G. (2015). Bizans döneminde buhur - buhurdan kullanımı ve Mersin Müzesi’ndeki buhurdan örnekleri. *Seleucia ad Calycadnum*, 5, 51–77.

McLean, K. (2020). SmellfieKit. Sensorymaps.com. https://sensorymaps.com/wp-content/uploads/2024/07/Smellfie_Kit_2020_compressed.pdf

Orduluoğlu, M. (2024). Nurlu Cumartesi’den Paskalya’ya: Mesih Kam! 4 Mayıs, 2024. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/nurlu-cumartesi-den-paskalya-ya-mesih-kam>

Orduluoğlu, M. (2023). Meryem Ana Bayramı: Kaybettiğimiz şehre adanan adaklar. NEHNA. 29 Eylül 2023. <https://www.nehna.org/post/mer-yem-ana-bayram%C4%B1-kaybet-ti%C4%9Fimiz-%C5%9Fehre-ada-nan-adaklara%C4%9Fustos-15-2023>

Öğüş-Uzun, E. (2010). *Fruit Trees*

on Late Antique Mosaics: From the Worcester Hunt to Jordanian Churches [Geç Antik Dönem Mozaiklerinde Meyve Ağaçları: Worcester Av Mozaik’inden Ürdün Kiliselerine]. *OLBA*, 18, 395-411.

Perkins, C., & McLean, K. (2020). Smell walking and mapping. In S. M. Hall, & H. Holmes (Eds.), *Mundane methods: Innovative ways to research the everyday* (pp. 156-173). Manchester University Press.

Quercia, D., Schifanella, R., Aiello, L. M., & McLean, K. (2021). Smelly Maps: The Digital Life of Urban Smellscapes. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 9(1), 327-336. <https://doi.org/10.1609/icwsm.v9i1.14621>

Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnography*. 1 Oliver’s Yard, 55 City Road, London, Ecl1 1Sp, United Kingdom Sage Publications Ltd.

Rahbani Brothers. (1967). *Nassam alayna el-hawa* [Fairouz - Nassam Alayna el-Hawa (YouTube)]. In *Ayam el Fakhreddine*. EMI Middle East.

Reyhanoğlu, G., & Özcan, A. (2021). İnançtan Anlatıya: Hatay halk kültüründe defne. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (6), 62-87.

Saul, H. (2018). *The temporality of post-disaster landscapes*. The Routledge Companion to Landscape Studies. Routledge. (440-448).

Schafer, R. M. (1977). *The tuning of the world*. New York, NY: Alfred A. Knopf.

Sert, A. (2021). Cneydo’da “Zinneni” Şöleni. 22 Ağustos 2023. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/cney-do-da-zinneni-%C5%9F%C3%B6leni>

Sumartojo, S., & Pink, S. (2018). *Atmospheres and the Experiential World: Theory and Methods* (1st ed.). Routledge. <https://doi-org.ezp.lib.cam.ac.uk/10.4324/9781315281254>

Tambay, M. (2023). Antakya’da yaz biterken: İncir, domates, biber, nar ekşisi. 22 Ağu 2023. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/antakya-da-yaz-biterken-i-ncir-domates-biber-nar-ek%C5%9Fisi-zaman-%C4%B1>

T.C. Hatay Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2024). 2023 yılı faaliyet raporu.

T.C. Hatay Valiliği. (t.y.). *Tıbbi ve aromatik bitkiler müzesi*. <https://www.hatay.gov.tr/tibbi-ve-aromatik-bitkiler-muzesi>, Erişim Tarihi: 30 Aralık 2025

Temiz Hava Hakkı Platformu. (2024). *Kara Rapor 2024: Hava kirliliği ve sağlık etkileri* (Ed. D. Gümüşel). Ankara. <https://temizhavahakki.org/kararapor2024/>

Tezer, S.T., (2022). *Walkable History Guide of Antakya*. <https://drive.google.com/file/d/1cj9GLwh6jqz2T34IZ-hs8vheKDFqvXmBj/view>

Tezer, S.T., Bingöl, E. (2022). The Asi River in the Mamluk (1268-1516) and Ottoman Periods (1516-1918). In (Eds.) Bingöl & Meoli (Eds.), *Tale of a River City: Reading Urban Histories of Antakya Through the Asi (Orontes) River*. (59-73). Nobel Bilimsel.

Tezer, T. (2023). Önce, Antakya’da Deprem, Sonra. *Deprem: Artçıları Görünenin, Yaşananlar Bilinenin Ötesinde*. (183-194). Spektrum Tasarım Rehberleri.

Türk Tabipleri Birliği. (2024, 15 Temmuz). Hatay’da hava kirliliği DSÖ limitlerinin çok üzerinde: Halk sağlığı tehdit altında. https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=90d-36b8a-2a75-11f0-9bff-39c840e6c422

Yiğit, I. (2024). *Yeni Yaşamın İlk Günü*. 6 Şubat 2024. NEHNA. <https://www.nehna.org/post/yeni-yasamin-ilk-gunu>

Eski Antakya'da Rest. Aylusu 2011
Foto: Gökhan Şahin

Başka Bir Rehber

Antakya'da
Hafızanın
İzinde

DEPREM
DAYANIŞMASI
DERNEĞİ

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi

Deprem Dayanışması Derneği Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve STGM tarafından yürütülen Afet Risk Yönetiminde STÖ'lerin Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi katılımcısıdır. Bu rehberin içeriği tamamıyla Deprem Dayanışması Derneği sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin ve STGM'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.